

ИНТЕРНЕТ СРЕДА И УМЕНИЯТА НА БИБЛИОТЕКАРИТЕ В БЪЛГАРИЯ

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Нормативни документи...../2
 - 1.1. Становище на ИФЛА относно библиотеките и развитието...../2
 - 1.2. Европа има нужда от своите библиотеки: наследство и знание за по-силен Европейски съюз..../4
 - 1.3. The Bulgarian education and training system...../6
 - 1.4. Lifelong learning and development of skills and competences..../12
 - 1.5. Национална стратегия и политика за широколентов достъп..../15
 - 1.6. Отчет по изпълнението на Национална програма „Цифрова България 2025“ към декември 2019 г...../19
 - 1.7. Национален статистически институт (НСИ) – използване на информационни и комуникационни технологии в домакинствата и от лицата през 2019 година.../20
 - 1.8. НСИ – използване на информационни и комуникационни технологии в предприятията през 2019 година..../26
 - 1.9. Българска асоциация на софтуерните компании (БАСКОМ) Барометър 2019. Годишен доклад за състоянието на софтуерния сектор в България..../31
2. Е-образование и библиотеки в България...../33
 - 2.1. Карта на знанията и уменията на библиотекарите, заети в обслужването на ползвателите на библиотечно-информационни услуги в Библиотечно-информационния комплекс на Висше училище по мениджмънт...../38
 - 2.2. Национална програма „Осигуряване на съвременна образователна среда”.../57
3. Електронното обучение в стратегията за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и Науката на Република България (2014-2020г.)...../61
4. Технологиите в библиотеките – равен шанс за всички.../66
5. Ефекти от развитието на информационните и комуникационните технологии върху дейността на библиотеките..../78
 - 5.1. Основни проблеми, породени от новите технологии..../78
 - 5.2. Влияние на мрежовото общество върху библиотеките като организации за информационно обслужване...../83
6. Необходими знания и умения на персонала за модернизирани на библиотечните организации.../88
 - 6.1. Изводи и препоръки..../91
- Библиография.../99

1. НОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ

1.1. Становище на ИФЛА относно библиотеките и развитието

Достъпът до информация е основно човешко право, което може да съдейства за намаляване на бедността и да подкрепя устойчивото развитие. В много общности библиотеката е единственото място, където хората могат да ползват информация, която им помага да подобряват образованието си, да развиват нови умения, да намират работа, да започнат свой бизнес, да вземат информирани решения в областта на здравеопазването или селското стопанство или да се отнасят с разбиране към проблемите на околната среда. Тази уникална роля прави библиотеките важни партньори в областта на развитието чрез осигуряване на достъп до информация във всички формати и чрез предоставяне на услуги и програми, отговарящи на информационните потребности в условията на променящо се и все по-сложно общество.

Тъй като ООН пристъпва към създаване на концепция за световното развитие след 2015 година, ИФЛА приканва всички заинтересовани страни да признаят библиотеките във всички части на света като надеждни механизми в обезпечаването на програми за устойчиво развитие. ИФЛА твърди, че:

Библиотеките предоставят възможности за всички

Библиотеки има навсякъде – в провинцията и в градовете, в университета и на работното място. Библиотеките обслужват всеки човек, независимо от раса, национална или етническа принадлежност, пол или сексуална ориентация, възраст, физически затруднения, религия, икономическо положение или политически убеждения. Библиотеките подкрепят уязвими и маргинализирани групи на обществото и гарантират, че никой няма право да бъде лишаван от основни икономически възможности и човешки права.

Библиотеките разширяват възможностите за самостоятелно развитие на хората. Библиотеките подкрепят общество, в което хора от всякакъв произход могат да учат, творят и създават иновации. Библиотеките поддържат култура на грамотност и подпомагат критическото мислене и научните интереси. Посредством библиотеките хората могат да използват силата на технологиите и интернет за подобряване на живота си

и този на общността. Библиотеките защитават правата на потребителите за достъп до информация в безопасна среда. Библиотеките участват в културния и социалния живот на обществото. Те могат да помогнат на всеки човек да си взаимодейства с обществените институции, когато има нужда от достъп до услуги и да служат като посредници между гражданите и новите услуги на електронното правителство.

Библиотеките предоставят достъп до световното знание

Библиотеките представляват съществена част от важна инфраструктура, която подпомага образованието, работните места и растежа на общността. Те предлагат значим, удобен достъп до информация във всички формати, като ръкописни, печатни, аудио-визуални или дигитални материали. Те са в състояние да подпомагат официалното, неформалното образование и обучението през целия живот, опазването на народната памет, традиционното местно знание и националното културно и научно наследство. Във време, когато националните информационни политики са насочени към подобряване на телекомуникациите и осигуряване на високоскоростни широколентови мрежи, библиотеките са естествените партньори за предоставяне на обществен достъп до информационни и комуникационни технологии (ИКТ) и споделени информационни ресурси.

Библиотеките предлагат експертна помощ

Библиотечните служители са висококвалифицирани и надеждни посредници, призвани да помагат на хората да откриват информацията, която търсят. Библиотекарите осигуряват обучение по медийна и информационна грамотност, от която хората имат нужда за да разбират по-добре и да участват в информационното общество. Те са също така проводници на култура, организиращи и предоставящи достъп до културно наследство и подкрепящи развитието на личността.

Библиотеките са част от общество с множество заинтересовани страни. Библиотеките ефективно работят с различни групи от заинтересовани страни в различни ситуации. Те предлагат програми и услуги наред с местни и държавни власти, обществени групи, благотворителни организации, спонсори, частни и корпоративни предприятия. Библиотекарите са гъвкави актьори, способни да работят успоредно с други в управлението, гражданското общество, бизнеса, научните и техническите общности за реализиране на стратегически цели.

Библиотеките трябва да бъдат включени в рамките на стратегиите за развитие

Тъй като библиотеките имат естествена роля за осигуряването на достъп до информационно съдържание и връзките с хора и организации, които са в основата на

устойчивото развитие, политиците трябва да насърчават укрепването и осигуряването на библиотеките и да използват уменията на библиотекарите и други информационни работници за справяне с проблемите на развитието на ниво общности.

Затова ИФЛА призовава политици и практики в областта на развитието да използват тези мощни налични ресурси и да гарантират, че всяка концепция за развитие след 2015 г. :

- Признава ролята на достъпа до информация за съществен елемент, способстващ развитието
- Признава ролята на библиотеките и библиотекарите като посредници за развитието
- Насърчава държавите-членки на ООН да поддържат информационните структури, стоящи в основата на развитието и предоставящи мрежови, информационни и човешки ресурси – като библиотеки и други обществени институции.

(Приет от Управителния съвет на ИФЛА, Сингапур, 16 август 2013 г. ББИА – <https://www.lib.bg/consult/0%B5-%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE>)

1.2. Европа има нужда от своите библиотеки: наследство и знание за по-силен Европейски съюз

Европа се намира на исторически кръстопът. Много от нейните граждани се чувстват несигурни за бъдещето си и знаят малко за своето минало. Много остават встрани от икономическите и технологичните промени. За да превъзмогне това, Европа трябва да черпи сили от наследството си и да извлече ползи от своето разнообразие. Нейният потенциал от идеи и таланти трябва да работи в полза на всички, като никой не трябва да бъде забравен. Библиотеките могат да помогнат в този процес.

Европейската година на културното наследство предлага уникална възможност да отдадем дължимото на идеите и знанията, които ни изграждат. Библиотеките са пазители на документалното наследство на Европа, от най-старата европейска книга – евангелие от VII век, която се намира в Британската библиотека – до най-новите уебсайтове. Те са гарант за достъпа до това наследство. Чрез дигиталните библиотеки, достъпни в интернет, е възможно, където и да се намираме, да имаме достъп до това наследство в помощ на образованието и развитието, или просто за удоволствие.

Европейските правителства и институции трябва да включат културата в следващата Многогодишна финансова рамка, като по този начин гарантират, че опазването и популяризирането на документалното културно наследство в аналогов и цифров формат ще бъде подкрепено в необходимата степен чрез бюджета и законодателството на всяка страна.

Значението на достъпа до информация за научни изследвания, развитие, здраве и благополучие се оценява високо от обществото. Този достъп подкрепя прозрачността, вземането на решения и иновациите. Но за да може информацията да бъде обединяваща, а не разединяваща сила, тя трябва да бъде достъпна за всички.

Предстои прилагането на Договора от Маракеш в Европа. Това ще сложи край на пазарните механизми, заради които хората със зрителни увреждания могат да ползват само част от публикуваните творби. Но има и други негативни пазарни механизми. Такива, ограничаващи достъпа до творби, които не се предлагат на пазара. Такива, които правят извличането на текст и данни от законно достъпни произведения възможно само за най-богатите. Такива, които подлагат на лицензиране некомерсиалната употреба на части от творби в процеса на преподаване. Такива, които ограничават заемането на електронни материали, поради нежелание за иновации. Такива, които биха довели до закриване на архивите с отворен достъп, задължавайки ги да спазват правилата за най-големите интернет платформи.

Европа трябва да извърши адекватна на съвременното развитие реформа в авторското право, която подкрепя учещите, създателите и иноваторите на бъдещето, а не негативните пазарни механизми от миналото. Тя трябва да насърчава иновативни, насочени към общностите библиотечни услуги, които дават възможност на всички да се възползват от достъпа до информация.

Едновременно с възможността за достъп до информация трябва да бъде осигурена и възможност за използването ѝ. Ученето не спира със завършване на формалното образование и умението интернет да се ползва умело и критично не може да бъде достъпно само за някои. От това зависи както личностното развитие, така и демократичното участие.

Библиотекарите, като професионалисти в областта на информацията, са доверени и квалифицирани обучители, осъзнали отговорността да служат на своите общности. Всяка година те помагат на милиони нуждаещи се, реализирайки силата на информацията в тяхна полза – да си намерят работа, да развият умения, и да са обществено ангажирани. Те са жизнено важен елемент от всяка добре разработена стратегия за учене през целия живот.

Европа трябва да оцени потенциала на библиотеките като обучителни центрове за умения, особено в областта на цифровата, медийната и информационната грамотност и да осигури тяхното пълноценно и ефективно участие в европейските инициативи за социално и регионално развитие.

Европейските правителства и институции трябва да включат културата в следващата Многогодишна финансова рамка, като по този начин гарантират, че опазването и популяризирането на документалното културно наследство в аналогов и цифров формат ще бъде подкрепено в необходимата степен чрез бюджета и законодателството на всяка страна.

Значението на достъпа до информация за научни изследвания, развитие, здраве и благополучие се оценява високо от обществото. Този достъп подкрепя прозрачността, вземането на решения и иновациите. Но за да може информацията да бъде обединяваща, а не разединяваща сила, тя трябва да бъде достъпна за всички.

(София, България, 26 февруари 2018 г. –
http://www.eblida.org/News/2018/%D0%B1%D0%B3_SOFIA_Declaration_FINAL.pdf)

1.3. The Bulgarian education and training system

2018 marks Bulgaria's first presidency of the Council of the European Union (EU). The presidency priorities for vocational education and training (VET) focus on initiatives within the 2016 New skills agenda for Europe and the right to quality and inclusive education, training and lifelong learning, embedded in the European pillar of social rights. Ensuring adequate skills sets for the future of work and sustaining training quality is at the core of the initiatives that the presidency is taking forward: understanding better the labour market outcomes of VET, revising the key competence framework, and agreeing a European framework for quality and effective apprenticeships to reinforce countries' efforts in expanding this mode of learning. These initiatives also underpin the priorities for VET that Member States, Norway, Iceland and the candidate countries agreed to focus on in 2015. The midterm evaluation of the Erasmus+ programme during Bulgaria's presidency may help move the agenda forward. Erasmus+ does not only help increase mobility for VET learners and professionals but also supports partnerships and mutual learning to modernise education and training systems and make them more responsive and inclusive.

These EU-level priorities are closely linked to the country's challenges and its national priorities for VET: reducing early leaving, ensuring quality and relevance of VET provision, and supporting teachers and trainers.

Despite high attainment rates, too many young people still leave education and training early, especially from VET. Socioeconomic factors and parents seeking jobs abroad contribute considerably – but not solely – to this challenge. Bulgaria's work to improve VET quality and develop multifaceted policy responses needs to be understood in this context. Setting up interinstitutional teams across the country, representing the education and labour ministries and local authorities, to work with individual learners and their families and help retain them in education and training is just one approach.

VET in Bulgaria has been mainly school-based. Since 2015, as in many other EU countries, work has focused on reinforcing dual VET to give learners the opportunity to acquire real work experience and understand which skills employers expect and those that can help them succeed. While creating a sustainable national model is still in progress, the country is also working on accompanying policies necessary to make these developments successful.

Committed and competent teachers, trainers, mentors and other VET professionals are key to ensuring VET is of high quality. This means investing in their professional development but also valuing their roles and contributions to shaping VET, making it relevant and supporting learners. Bulgaria has one of the most rapidly ageing teaching staff in the EU. Almost half of the teachers and trainers are at or above age 50. As in some other countries, standards for professional qualifications as teachers, and reviews of initial training to make teachers fit for current and future demands, aim to ensure quality and make the profession more attractive, not least also through salary increases. More in-company training also requires encouraging more employees to work as young people's mentors, an aim that is included in the country's national action plan for employment.

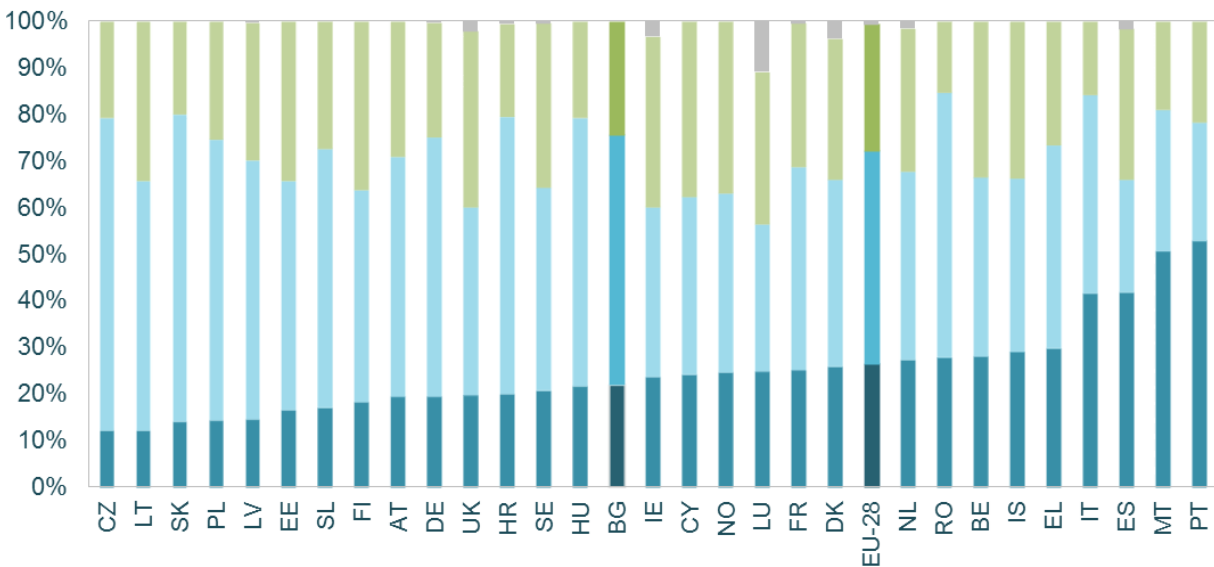
But even the most advanced VET will not empower graduates to succeed on the labour market and in society if it neglects civic and transversal competences and if it prepares for jobs and skills that are outdated; especially so if employers are not fully engaged and participation in adult learning remains among the lowest in the EU. Matching a country's investment in education and training better to dynamically changing skill needs, shaped by digitisation and automation, requires a well-developed skills anticipation and matching infrastructure. Cedefop's longstanding research on skills anticipation and skill mismatch in EU countries has revealed that an integrative approach to skills governance is crucial to strengthening feedback loops between VET and the labour market.

While skills anticipation and matching is at an early stage in Bulgaria, steps have been taken since 2013 to address challenges and areas of improvement, particularly regarding the active

involvement of stakeholders, including regional/local administration. According to Cedefop's country review of governance of skills anticipation and matching, Bulgaria has the potential to develop from a fo This short description, drawn up in collaboration with Cedefop's national ReferNet partner, aims to help understand VET in Bulgaria better. Supporting the motto of the Bulgarian Presidency *United we stand strong*, we aim to offer a taste of Bulgaria's VET to a wider European audience. Our overall aim is to help build bridges between VET systems, encourage learner and teacher mobility across Europe, and foster the understanding that VET's inclusiveness does not mean it is second rate but quite the opposite. As the many national skills competitions, such as *Euroskills* and *World skills*, demonstrate, VET is first rate. In a nutshell: VET is for everyone, as stated in the message of the VET conference in Bulgaria.

Education attainment in Bulgaria is traditionally high, also in VET. In 2016, the share of the population aged up to 64 with upper secondary and post-secondary education was 53.7%, higher than in the EU on average. The share with low or without qualification was 21.9%, less than the EU average (Figure 1).

Figure 1. Population (aged 15 to 64) by highest education level attained in 2016

NB: Data based on ISCED 2011.

ISCED 0-2 = less than primary, primary and lower secondary education

ISCED 3-4 = upper secondary and post-secondary non-tertiary education

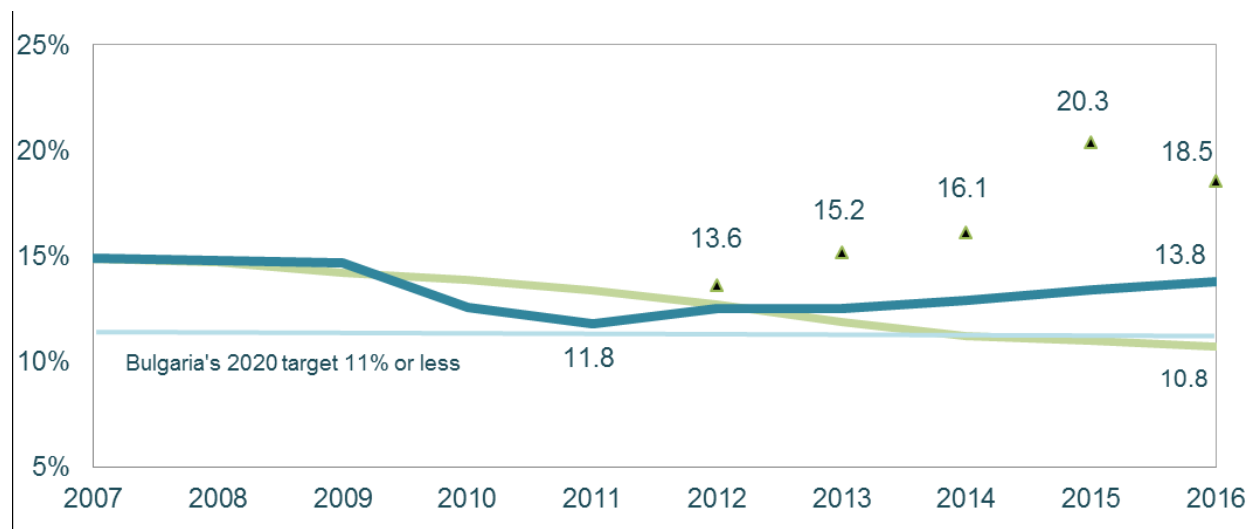
ISCED 5-8 = tertiary education.

Source: Eurostat, *lfsa_pgaed* [extracted on 5.5.2017].

Despite high attainment rates, the share of early leavers from education and training has only decreased from 14.9% in 2007 to 13.8% in 2016; this is above the country's 11% target for 2020 (Republic of Bulgaria, 2017). The drop-out rate of VET learners is higher compared with general

education leavers due to ‘socioeconomic factors, educational difficulties and, increasingly, to emigration (which accounts for more than half of drop-outs)’ (European Commission, 2017b, p. 4).

Figure 2. Early leavers from education and training in 2007-2016

NB: Share of the population aged 18 to 24 with at most lower secondary education and not in further education or training.

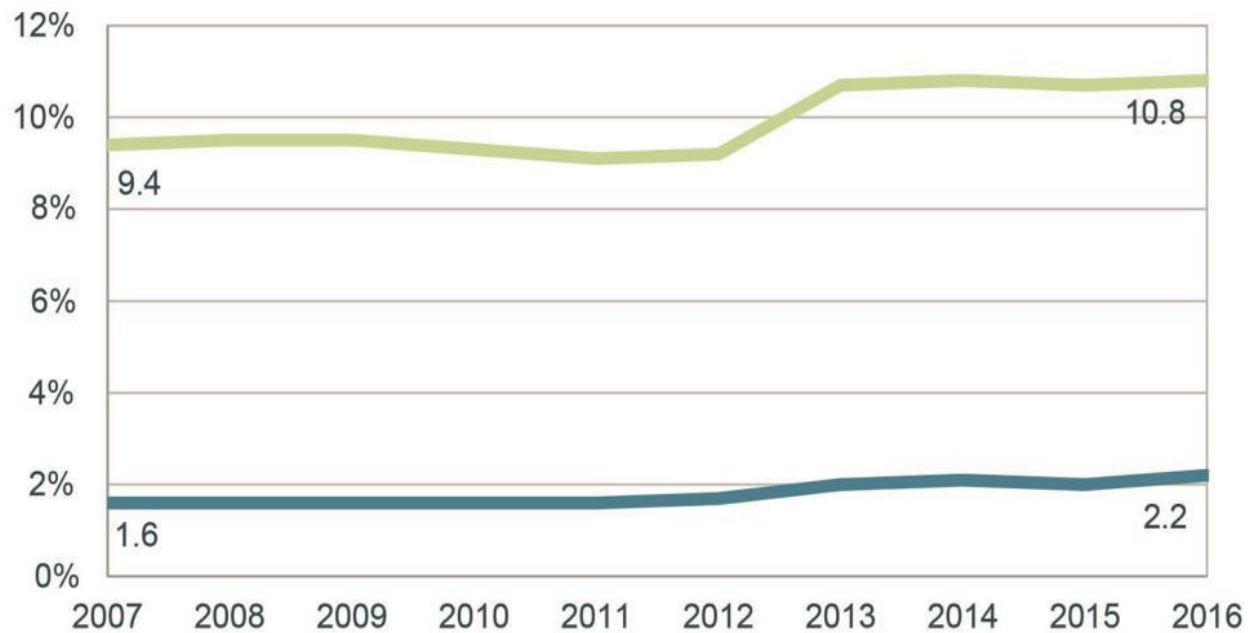
Source: Eurostat, [tsdsc410](#) [extracted on 30.8.2017].

In 2009-2011, the share of early leavers from education and training decreased. This could be because many young people could not find a job during the economic downturn and stayed in education or training.

In July 2017, the government launched an interinstitutional mechanism to retain learners at risk of dropping out in education. More than a thousand interinstitutional teams (representing the education and labour ministries as well as local authorities) were formed to work with individual learners and their families. Their tasks include contacting drop-outs at home, discovering reasons for leaving education and training, speaking with their parents and motivating learners to return to school. At the beginning of 2017/18, 17 297 general education and VET learners returned to school.

Lifelong learning could also offer training opportunities to early leavers from education and training, including adults (Figure 3).

Figure 3. Participation in lifelong learning in 2005-2016

NB: Share of adult population aged 25 to 64 participating in education and training.

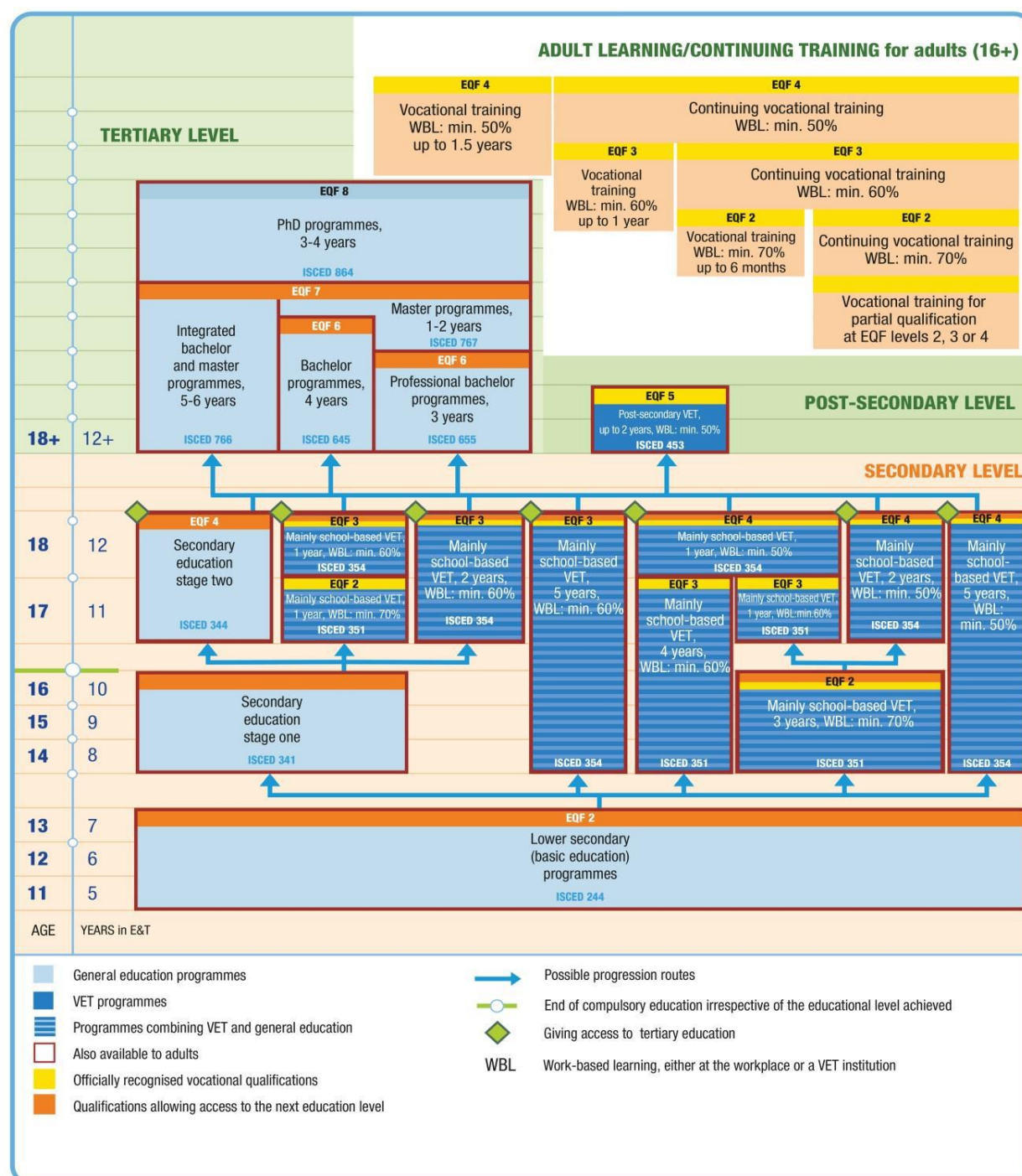
Source: Eurostat, *trng_lfse_01* [extracted on 1.6.2017].

However, participation in lifelong learning was the second lowest in the EU in 2016 and has been increasing only slowly in the past decade. The lifelong learning strategy 2014-20 and its annual action plans support measures to increase the adult participation rate to 5% by 2020. Cedefop expert discussions with national policy-makers have also revealed details of how Bulgarians perceive participation in education and training. While official certificates are highly valued by learners, non-formal training not offering such certificates is not always perceived (and therefore also may be not reported) as lifelong learning.

Press-release of the Ministry of Education and Science (16.11.2017): <https://mon.bg/?go=news&p=detail&newsId=2829> [accessed on 29.1.2018].

VET in the national education and training system

Figure 4. VET in the Bulgarian education and training system in 2017/2018

NB: ISCED-P 2011.

Source: Cedefop and ReferNet Bulgaria.

The right to education is guaranteed by the constitution. Education and training provision is regulated by three main acts:

- (a) Pre-school and School Education Act (2015);
- (b) VET Act (1999, last amended in 2018);
- (c) Higher Education Act (1995, last amended in 2016).

The Employment Promotion Act (2002, last amendments in 2016) stipulates that vocational training for the unemployed can be organised by employers as vocational training courses, in-service training, seminars and conferences. Non-governmental organisations, enterprises, companies and traditional Bulgarian cultural and educational community centres (*читалище*) offer non-formal training. The community centres are often the only organisations providing access to a library and internet in small towns and villages.

https://www.cedefop.europa.eu/files/4161_en.pdf

1.4. Lifelong learning and development of skills and competences

The Bulgarian policy in the field of lifelong learning (LLL) is related to the achievement of long-term social and economic objectives for smart, inclusive and sustainable growth as defined at the EU and national level. Since 2007, when Bulgaria joined European Union, the country has adopted two National LLL Strategies covering respectively the periods 2008 – 2013 – 17 and 2014 – 2020 – 18.

The LLL Strategy 2014 – 2020 states that it applies the definition of lifelong learning, as used in the EC Memorandum on LLL (2000), namely: “all purposeful learning activity, undertaken on an on-going basis with the aim of improving knowledge, skills and competences”. It defines the broad scope of LLL, which includes formal, non-formal and informal settings during the entire lifespan of individual – lifelong and life wide. Special attention is given to the main objective of LLL from citizens’ point of view – improvement of individual knowledge, skills and competences aimed at personal and professional development of all citizens in order to maintain employability, participate productively in democratic society and achieve individual fulfilment at every stage of one’s life.

The LLL Strategy 2014-2020 was developed based on the results of the interim Assessment of the implementation of the Strategy for the period 2008-2013, carried out in 2012. The document addresses all types of formal, non-formal and informal learning, namely: ▪ preschool education

and training; ▪ general school education; ▪ vocational education and training; ▪ higher education; ▪ continuing adult training; ▪ validation of outcomes from non-formal training and informal learning.

The Strategy is implemented systematically through annual action plans and the results achieved are reviewed and reported to the Council of Ministers. The National LLL Council at the Council of Ministers is the strategic group to coordinate the Strategy implementation.

LLL policy is implemented also through actions included in other strategic policy documents: ▪ National Development Programme: Bulgaria 2020; ▪ National Youth Strategy 2012-2020; ▪ Updated Employment Strategy 2013-2020; ▪ Annually developed National Employment Action Plan.

National Strategy for Lifelong Learning of The Republic of Bulgaria for the period 2008 – 2013, available at: https://web.minedu.government.bg/upload/6600/LLL_strategy_01_10_2008.pdf

National Strategy for Lifelong Learning for the Period 2014 – 2020, as adopted with DCM No 12 of January 10, 2014, available at: https://www.mon.bg/upload/6561/strategy_LLL_2014_2020.pdf

Оценка на въздействието на Националната стратегия за учене през цел лия живот за периода 2008-2013 година, available at: <https://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=144>

At regional and local level, however there are generally no specialised LLL strategic documents.²⁰ Among the reasons for this are the lack of obligations imposed by the national authorities to regional and municipal administrations for developing such strategies. In general, the financial resources of municipalities are limited and the non-government organisations operating in the field of non-formal learning are not active enough, which narrows the scope of actions implemented on the respective territory. Despite the absence of regional and local LLL strategic documents, elements related to the LLL process are included in the key municipal and regional documents. Usually the socio-economic priorities, objectives and activities at regional and local level are defined in the Municipal Development Plans and Regional Development Strategies, which however suffer from a low level of comprehensiveness with regards to the various aspects of LLL. Regarding the legal basis for the lifelong learning, in Bulgaria there is no separate legal act regulating LLL. The right to education is defined in Constitution of the Republic of Bulgaria and this right is further specified and ensured by the legislative basis on education, training and employment in the country. School education until the age of 16 is obligatory. There are laws regulating the main education levels and sectors (preschool and school education, vocational education and training, higher education), which refer to ensuring a legislative basis for the development of formal education and training. According to the Bulgarian legislation continuous vocational training of adults (persons above the age of 16 – both

employed and unemployed) is part of the formal vocational education and training system. The Public Education Act regulates preschool and school education, provided by public and private kindergartens and schools. It defines that education is provided according to state requirements with regards to all main aspects, like levels of education, training content and structure, training in Bulgarian language, vocational education system, professional qualification, assessment system, text books and training materials, qualification of teachers, training facilities etc., which should be applied by all institutions in the system. The state education requirements are important instruments for ensuring the quality of the training process. The Higher Education Act regulates the following issues which are related to LLL topics – the implementation of the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS), the distant form of learning and provision of continuous training for qualifications improvement in the Bulgarian universities, as well as cooperation with universities from other countries for providing education based on their accreditation by an agency which is a member of European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) and/or registered in the European quality assurance register in higher education (EQAR). Two main legal acts regulate vocational training of adults (initial and continuous) – the Vocational Education and Training Act (VETA) and the Employment Promotion Act (EPA). The VETA, which was adopted in 1999 (latest amendment: 2018) regulates the initial and continuing vocational education and training (i.e. organisation, work of the institutions, management and financing of vocational education and training system). Substantial changes have been introduced in the national VET system by changes adopted in 2014,²¹ aimed at: ▪ Broadening the access of citizens to acquire vocational qualification; ▪ Achieving better matching between the competences acquired and labour market requirements; ▪ Quality assurance of the training provided by vocational education and training institutions. The changes introduced ensure a better legislative basis for the implementation of EU instruments in VET – ECVET, EQAVET and validation of vocational knowledge, skills and competences, acquired in a non-formal and informal way. The validation of vocational knowledge, skills and competences was also introduced with these amendments of the VETA. Thus, additional opportunities for citizens to acquire vocational qualifications in a profession, at least partly, were ensured. Validation is carried out by the VET providers – vocational schools, vocational gymnasiums, colleges, art schools, sports schools and licensed vocational training centres.

http://ips.bg/Uploads/LifeLongLearning/lll_41920_Country%20report_ESF%20Project_Bulgaria_revised_final.pdf

1.5. Национална стратегия и политика за широколентов достъп

Националният план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение 2014 на България определя цели за широколентовия достъп в съответствие с Програмата в областта на цифровите технологии за Европа.

Обобщение на развитието на широколентовия достъп в България

Предоставянето на интернет и електронни услуги в България е сравнително добро в повечето градски райони. По отношение на скоростта на интернет в по-големите градове страната е на едно от челните места в Европа. Въпреки това в средните и малките градове, както и в отдалечените и слабо населени селски зони, белите райони нямат достъп до интернет.

Националната стратегия за развитие на широколентовия достъп в Република България беше приета през 2009 г. и актуализирана през 2012 г. В нея се планира развитието на широколентовия достъп в страната от 2012 г. до 2015 г. с препратки към 2020 г. Национален план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение беше приет от Министерски съвет през 2014 г. Пътна карта за изпълнението на плана беше приета през 2016 г. Документите следват заложените в Програмата в областта на цифровите технологии за Европа цели и дори си поставят още по-амбициозни цели.

Отговорен орган

- [Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията](#) (МТГТС) координира всички дейности за изпълнение на политиката в областта на информационните технологии и комуникациите. Министерството разработва необходимата правна рамка за осигуряване на ефективна среда за комуникационния бизнес и изграждане и поддържане на модерна електронна съобщителна инфраструктура.
- [Държавната агенция "Електронно управление"](#) (ДАЕУ) въвежда политики, правила, регламенти и добри практики, свързани с контрола, в областта на електронното управление, стратегическото планиране и инициативи, планирането и контрола на бюджета, координира свързаните с отрасъла политики и междуведомствените проекти.
- [Комисията за регулиране на съобщенията](#) наблюдава разгръщането на широколентовите мрежи на национално равнище, изпълнява законите и

регулациите, както и упражнява надзор в областта на техническите стандарти и използването на честоти.

Основни цели за развитието на широколеновия достъп

Националната стратегия за широколенов достъп на България Национален план за широколенова инфраструктура за достъп от следващо поколение (Решение на Министерски съвет № 435/26.06.2014) е валидна за периода 2014-2020 г. Той е придружен от пътна карта за неговото прилагане, приета през 2016 г. Планът поставя цели за широколеновия достъп в съответствие с Програмата в областта на цифровите технологии за Европа: 100% покритие с поне 30 Mbps до 2020 г. и 50% усвояване за 100 Mbps. България планира актуализация на националния план за широколенов достъп през 2018 г.

България има за цел да постигне 80% усвояване (100 Mbps) за бизнеса до 2020 г. Отделно от основната си цел да създаде необходимата правна рамка България определи като свой първи приоритет изграждането на инфраструктура в отдалечени и слабо населени райони, тъй като при тях се наблюдава значително изоставане в използването на интернет и всички свързани с това услуги. Като следваща стъпка се планира надграждане и поддръжка на оптичните високоскоростни инфраструктури, обслужващи държавната администрация и съответно местните власти. Тези мерки ще поставят стабилна техническа основа за създаването на напълно функционално електронно правителство. Това ще създаде условия и за българските граждани и бизнеса да се възползват от възможностите, предоставяни от развиващите се цифрови услуги, базирани на широколенова инфраструктура.

Основни мерки за развитието на широколеновия достъп

- Регулаторни мерки: Закон за електронните съобщителни мрежи и физическа инфраструктура е насочен към увеличаване на предлагането на широколенов достъп в България чрез насърчаване на конкуренцията, опростяване на процедурите за одобрение, насърчаване на инвестициите в инфраструктура.
- Финансови мерки: Проектите за разширяване на широколеновия достъп в България се финансират предимно от структурните фондове на ЕС. Алтернативните инструменти за финансиране включват държавния бюджет и частни инвестиции.
- Меки мерки: Мерки за стимулиране на предлагането и търсенето на услуги, извършвани през широколенови мрежи, които имат за цел да повишат цифровата грамотност на населението и да насърчат използването на електронни услуги.

Стратегически цели относно покритието на ДСП

Стратегически цели за населените места в черни райони (с два или повече доставчика, предлагащи 30+ Mbps)

- Изграждане на фиксирани широколентови мрежи с цел предоставяне на 100% от достъпа със скорости, надвишаващи 100 Mbps;
- Активиране на оптична свързаност и широколентов достъп със скорости над 100 Mbps за най-малко 65% от домакинствата;
- Активиране на оптична свързаност и широколентов достъп със скорости над 100 Mbps за всички бизнес организации;

Стратегически цели за населени места, разположени в сиви райони (с поне един доставчик, предлагащ 30+ Mbps)

- Изграждане на фиксирани широколентови мрежи с цел предоставяне на 80% от достъпа със скорости над 100 Mbps;
- Активиране на оптична свързаност и широколентов достъп със скорост от над 100 Mbps за най-малко 55% от всички домакинства.
- Активиране на оптична свързаност и широколентов достъп със скорости над 100 Mbps за всички бизнес организации;

Стратегически цели за населени места, разположени в бели райони без нито един доставчик, предлагащ 30+ Mbps

- Осигуряване на широколентов достъп от следващо поколение с пълно покритие в района;
- Изграждане на фиксирани широколентови мрежи с цел предоставяне на 60% от достъпа със скорости, надвишаващи 100 Mbps;
- Активиране на оптична свързаност и широколентов достъп със скорости от над 100 Mbps за най-малко 34% от всички домакинства;
- Активиране на оптична свързаност и широколентов достъп със скорости от над 100 Mbps за всички бизнес организации.

Национални и регионални финансови инструменти в областта на широколентовия достъп

Държавна помощ: За периода 2014-2020 г. България има отпуснати 30 млн. евро от ЕЗФРСР за разработването на свръхвисокоскоростни мрежи. Допълнителни средства се отпускат за "меките" мерки като цифрова грамотност, програми за обучение и др. *Пътната карта за изпълнение на Стратегия за развитие на електронното управление в Република България за периода 2016-2020 г.* показва, че повече от 65 млн. евро ще бъдат инвестирани в развитието на електронното правителство.

Развитие на широколентовия достъп и технологиите в България

За най-новите данни за широколентовото покритие, абонаменти и навлизане, покритие на различни широколентови технологии и разходите проверете докладите за резултатите и докладите за отделните страни на *Индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI)*.

Национални публикации и документи в пресата

Английски

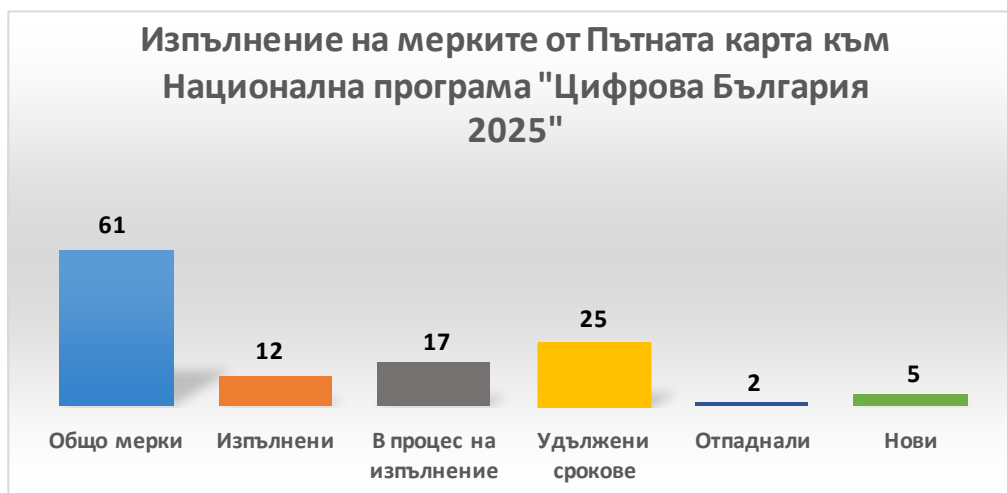
- [Национален план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение 2014](#)
- [Пътна карта за изпълнението на Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение](#)
- [Изследване на националните планове за широколентов достъп в 28-те държави-членки на ЕС](#)
- [Ръководство за инвестиране във високоскоростен широколентов достъп](#)
- [Проучване за цените на дребно на широколентовия достъп \(към февруари 2015\)](#)
- [Фиксирани цени на широколентовия достъп \(към февруари 2015\)](#)
- [Проучване на широколентовото покритие в Европа \(към 2015\)](#)
- [Проучване на широколентовото покритие в Европа \(към 2016\)](#)
- [Проучване на широколентовото покритие в Европа \(към 2017\)](#)
- [Bulgaria – country reports on performances in digitisation: connectivity, digital skills, digital public services and more](#)

Български

- [Националната стратегия за развитие на широколентовия достъп 2012](#)
- [Пътна карта за изпълнението на Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение](#)
- [Широколентов достъп, Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията](#)
- [Концепция за развитие на високоскоростна и свръх-високоскоростна свързаност и изграждане на мобилни мрежи от 5-то поколение \(5G\), Януари 2019](#)

(<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/informaciya-za-stranata-republika-blgariya>)

1.6. Отчет по изпълнението на Национална програма „Цифрова България 2025“ към декември 2019 г.

към декември 2019 г.

Мерките, дейностите и проектите в Пътната карта се изпълняват от министерства, агенции, първостепенни и второстепенни разпоредители с бюджетни средства, и други социално-икономически партньори в съответствие с принципа за участие на всички заинтересовани страни.

1.7. Национален статистически институт (НСИ) – използване на информационни и комуникационни технологии в домакинствата и от лицата през 2019 година

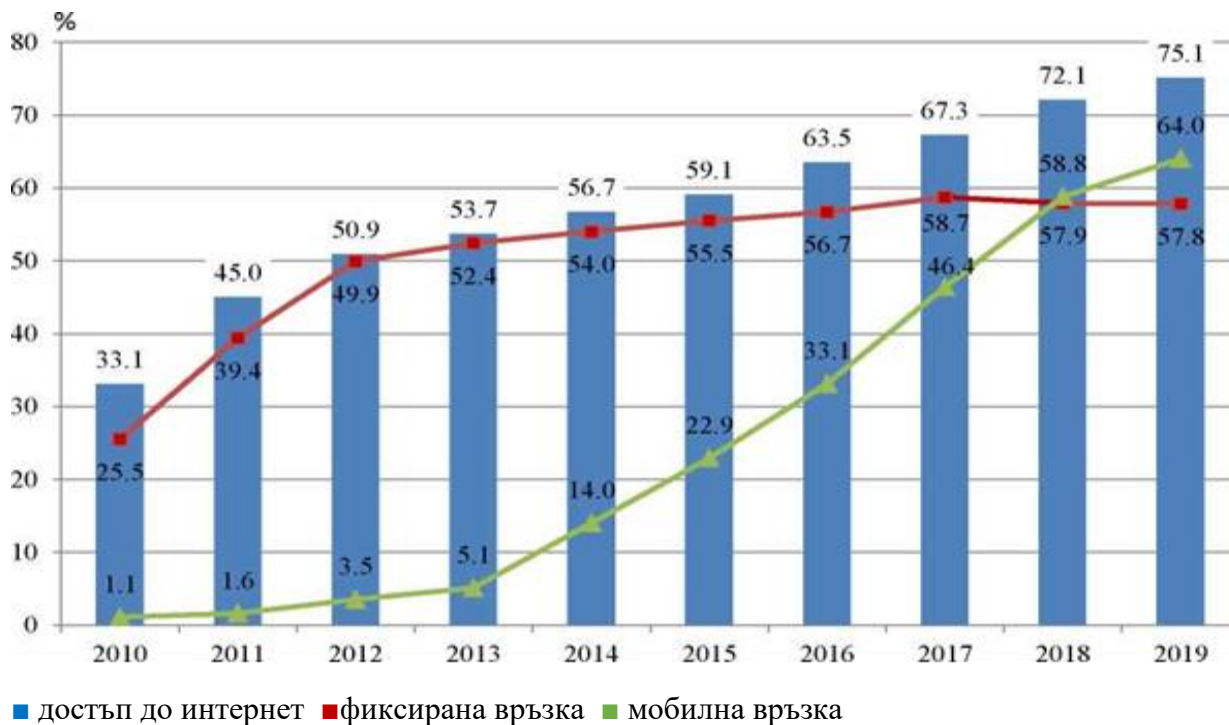
Резултатите от проведеното през 2019 г. изследване за използването на информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в домакинствата и от лицата показват, че 75.1% от домакинствата в България имат достъп до интернет в домовете си, като за десетгодишен период е отбелязан ръст от 42.0 процентни пункта. За достъп до интернет домакинствата използват мобилна връзка чрез мрежата на мобилните телефонни оператори (64.0%) и фиксирана кабелна връзка – 57.8%.

През 2019 г. с най-висок относителен дял на домакинства с достъп до интернет е Югозападният район (77.8%), а с най-нисък е Северозападният район - 70.8%.

Домакинствата с деца използват по-активно глобалната мрежа, като 90.5% от тях имат достъп до интернет при 70.0% за домакинствата без деца (табл. 1).

През 2019 г. 24.8% от домакинствата нямат достъп до интернет в домовете си. Половината от тях (50.3%) смятат, че нямат нужда от него (не е полезен, интересен и др.), 41.9% посочват като основна причина липсата на знания и умения за работа с интернет, а според 24.3% разходите за достъп са твърде високи.

Фиг. 1. Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет по видове връзки

Използване на интернет

През 2019 г. 66.8% от лицата на възраст между 16 и 74 навършени години използват интернет всеки ден или поне веднъж седмично на работа, вкъщи или на друго място, а 53.9% се възползват от ресурсите на глобалната мрежа по няколко пъти на ден. Най-активни потребители на интернет са лицата с висше образование (91.7%), както и младите хора на възраст между 16 и 24 години - 90.3%.

През 2019 г. една четвърт от лицата (24.5%) никога не са използвали интернет, като за десетгодишен период относителният им дял е намалял повече от два пъти.

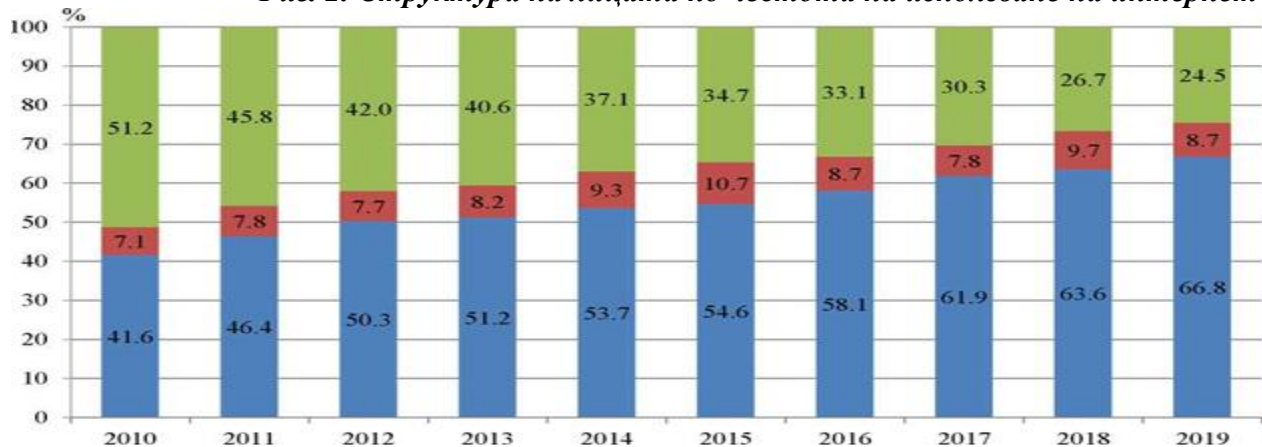
Най-предпочитаното устройство за достъп до интернет извън дома или работното място е мобилният телефон (вкл. смартфон), който се използва от 63.2% от лицата.

Потребителите най-често използват глобалната мрежа с цел комуникация, като 57.5% посочват, че извършват телефонни или видеоразговори по интернет (чрез приложения като Viber, WhatsApp, Skype, Facetime, Messenger), а 52.9% участват в социални мрежи (Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat и др.). Най-малко използват интернет за участие в онлайн консултации, анкети или гласувания по обществени или политически въпроси - 3.5%.

Мъжете слушат музика онлайн повече от жените, съответно 31.9 и 27.6%, докато жените са по-активни в търсенето на информация, свързана със здравето - 37.8% при 22.7% за мъжете.

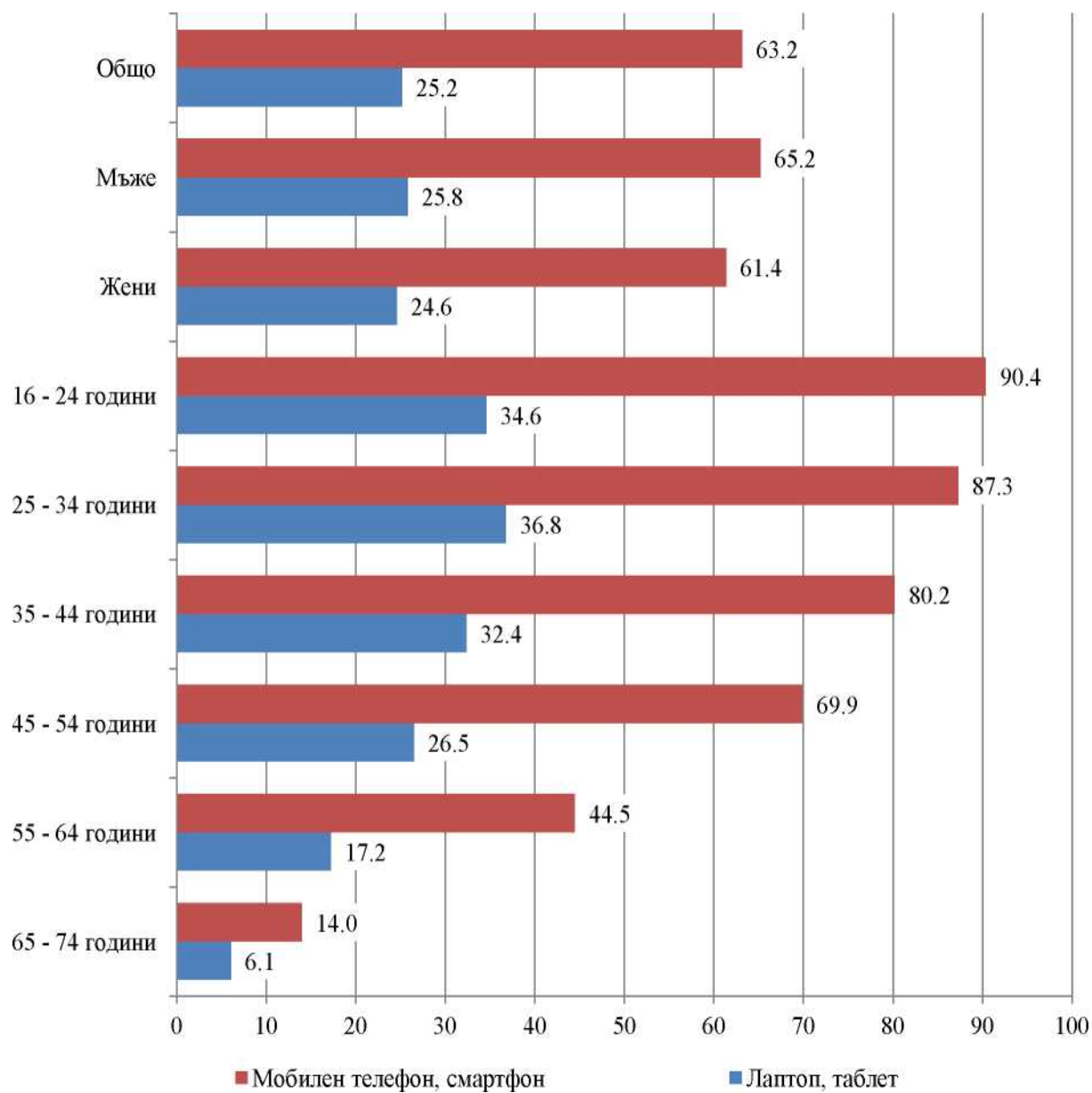
Относителният дял на лицата, които използват складово пространство в интернет за съхранение на документи, снимки, музика, видео или други файлове, е 17.6%, като потребители на облачни услуги са 18.6% от мъжете и 16.7% от жените. В сравнение с 2014 г. най-голям ръст в използването на този вид услуга се наблюдава при лицата на възраст от 25 до 34 години – 13.5 процентни пункта.

Фиг. 2. Структура на лицата по честота на използване на интернет

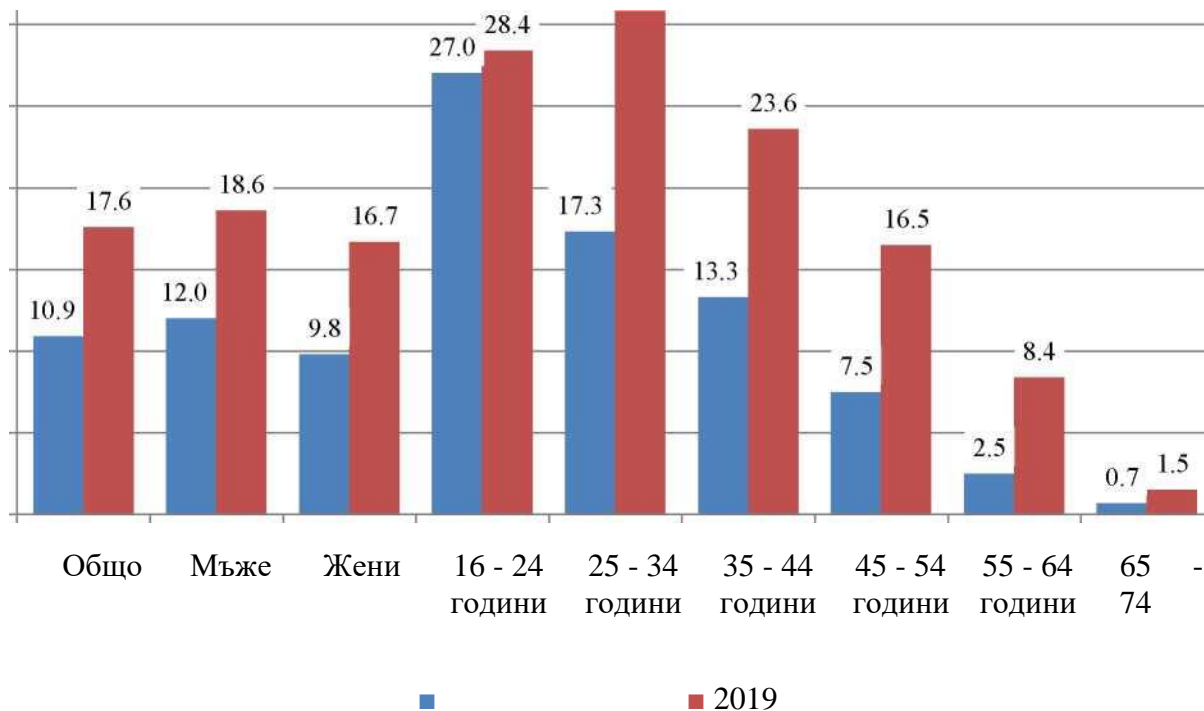

■ Всеки ден или поне веднъж седмично ■ По-рядко от веднъж седмично ■ Никога не са използвали интернет

Фиг. 3. Относителен дял на лицата, които са използвали мобилни устройства за достъп до интернет извън дома или работното място, по видове устройства през 2019 година

Фиг. 4. Относителен дял на лицата, които са използвали облачни услуги, по пол и възраст

Взаимодействие с публични институции

През последните 12 месеца 25.4% от лицата са използвали глобалната мрежа за взаимодействие с органите на държавната и местната власт като:

- 19.8% са получавали информация от уебсайт или приложение на публична институция;
- 12.5% са изтегляли официални документи, формуляри, декларации, отчети и др.;
- 10.2% са подавали онлайн попълнени формуляри, декларации или отчети.

При използването на предлаганите онлайн услуги от публични институции жените са по-активни от мъжете - съответно 26.4 и 24.5%.

Електронна търговия

Делът на лицата, които през последните 12 месеца са пазарували онлайн за лични цели, е 21.7%. Най-активни при купуването на стоки и услуги онлайн са хората във възрастовата група 25-34 години с относителен дял 40.4%, докато само 2.1% от населението на възраст 65 - 74 години прави поръчки по интернет. Жените пазаруват онлайн повече от мъжете - съответно 22.7 и 20.6%.

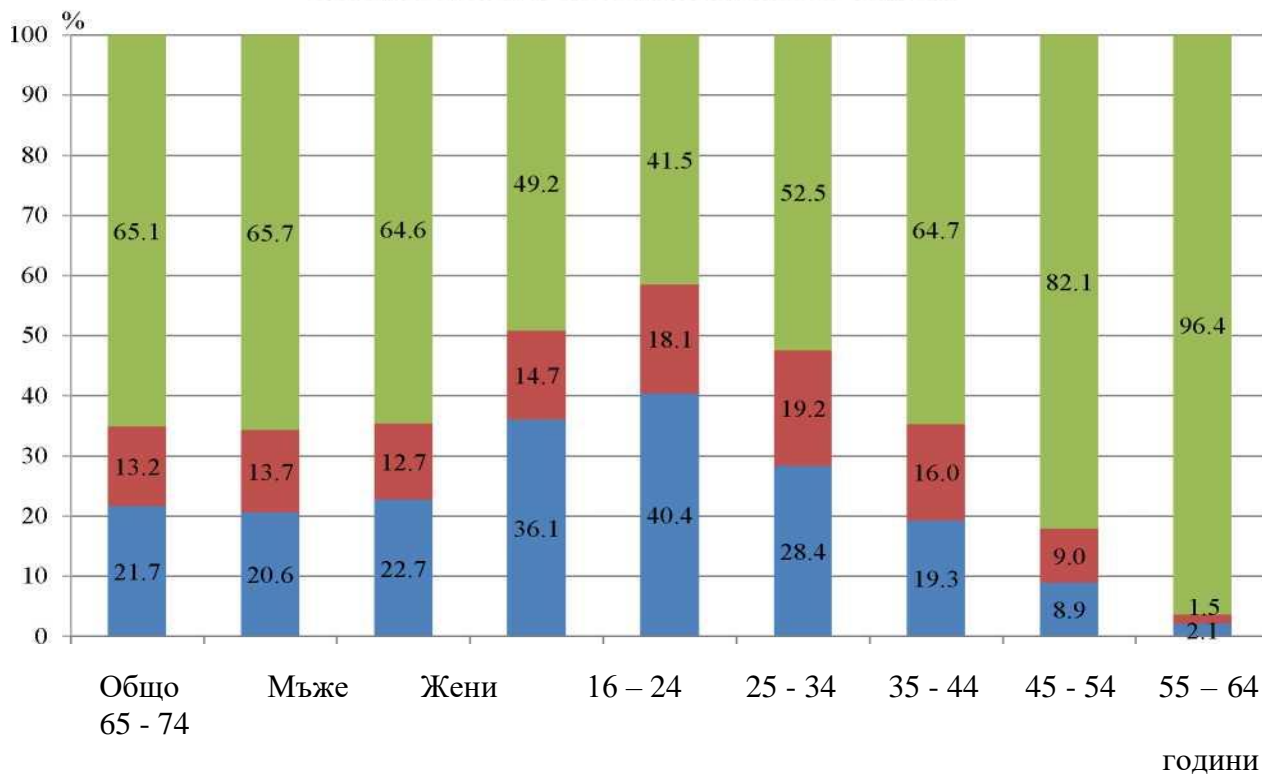
Пазарувалите по интернет са купували основно

- дрехи и спортни стоки - 76.4%;
- стоки за дома - 35.3%;
- хотелски резервации и туристически пакети - 20.7%;
- храни, напитки и стоки за ежедневна употреба - 16.9%.

Повечето от онлайн потребителите през последните 12 месеца са купували стоки и услуги от търговци от България (88.1%), но немалко са пазарували и от търговци от други държави-членки на ЕС (41.8%) или от други държави - 19.1%.

Основните причини, поради които лицата не пазаруват онлайн са: предпочитание към пазаруването на място, лоялност към магазините или просто навик (31.4%); липса на знания и умения (5.4%); опасения относно връщането на стоките и възможностите за рекламация – 4.3%.

Фиг. 5. Структура на лицата, които са купували стоки и услуги за лични цели по интернет, по пол и възраст през 2019 година

■ През последните дванадесет месеца ■ Преди повече от дванадесет месеца ■ Никога не са пазарували онлайн

Интернет сигурност

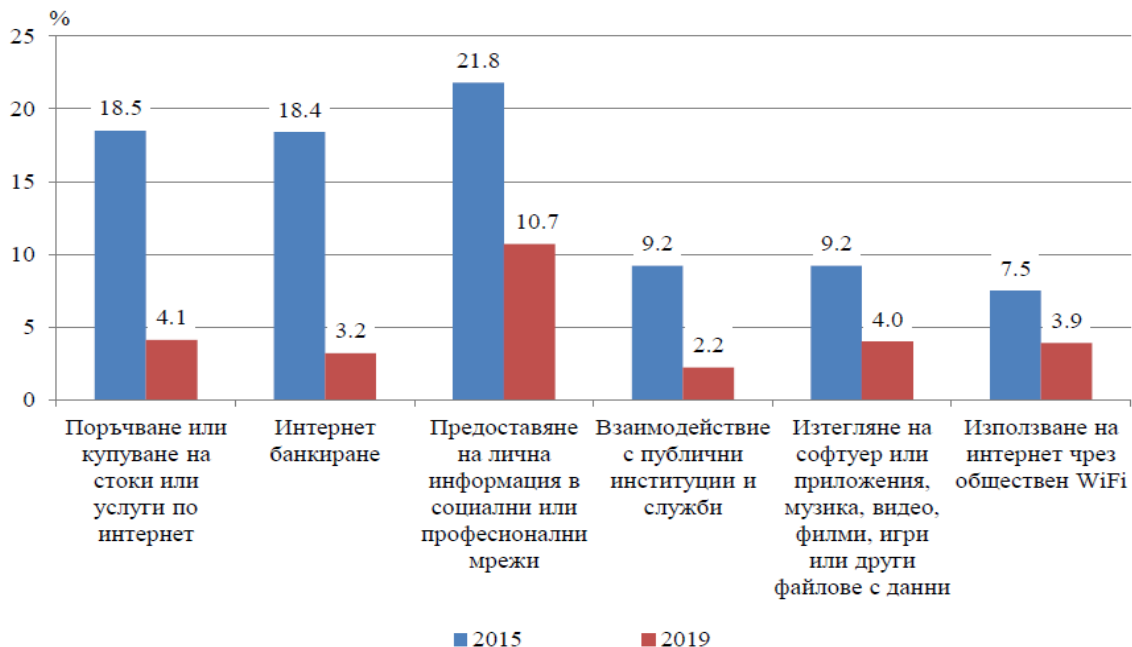
Масовото навлизане на цифровите технологии в ежедневието ни и непрекъснатата свързаност с интернет ни изправят пред предизвикателства, отнасящи се до сигурността в интернет. Резултатите от изследването показват, че от лицата, които са използвали интернет през последните 12 месеца:

- 11.3% са получавали съобщения с измамно съдържание (т.нар. фишинг);
- 5.6% са претърпели загуба на документи, снимки и други данни поради вирус или друго заразяване (напр. червей или троянски кон);
- 3.1% са били пренасочвани към фалшиви уебсайтове с цел кражба на лична информация (т.нар. фарминг);
- 2.0% са имали проблеми с достъп на децата от домакинството до неподходящи уебсайтове.

Притеснения, свързани със сигурността в интернет, основно са пречили или ограничавали лицата при предоставянето на лична информация в социални или професионални мрежи (10.7%), като в сравнение с 2015 г. относителният им дял е намалял два пъти.

Всяко четвърто лице (26.2%) прави резервни копия на своите файлове (документи, снимки и др.) на външен носител или в складово пространство в интернет с цел предотвратяване на евентуална загуба на информация.

Фиг. 6. Относителен дял на лицата, които са се ограничавали при използването на интернет поради притеснения, свързани със сигурността, по видове дейности

1.8. НСИ – използване на информационни и комуникационни технологии в предприятията през 2019 година

Резултатите от проведеното през 2019 г. изследване сред предприятията с 10 и повече заети лица показват, че 95.7% от тях използват компютри, а при големите предприятия с 250 и повече заети лица относителният дял е 100.0%. Високоскоростният, надежден и непрекъснат интернет достъп е основна необходимост за предприятията и 93.7% от тях имат постоянен достъп до глобалната мрежа. За връзка с интернет предприятията основно използват DSL или друг вид фиксирана технология (80.5%), като при 64.8% от тях скоростта на най-бързата фиксирана връзка е по-висока от 30 Mbps.

През 2019 г. всяко трето предприятие (36.5%) използва приложения като Skype, WhatsApp, Facetime, Viber за гласови или видеоразговори през интернет за служебни цели, а 46.4% предоставят на служителите си преносими устройства, които разполагат с мобилна интернет връзка, осъществявана чрез мобилните телефонни мрежи.

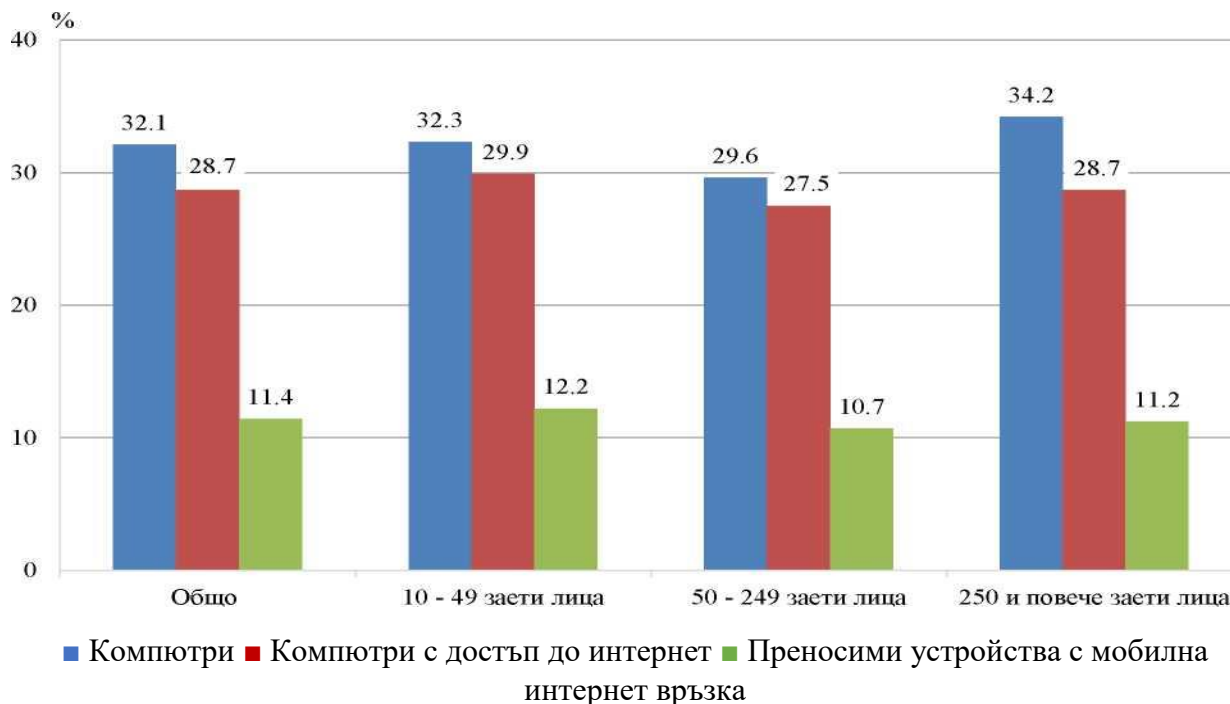
Относителният дял на заетите лица в предприятията, които използват компютър ежедневно за изпълнение на служебните си задължения, е 32.1%, а на 28.7% от работещите е осигурен достъп до интернет. Заетите лица, които използват преносими устройства с мобилна интернет връзка за служебни цели, са 11.4%.

Половината от предприятията (50.7%) разполагат със собствен уебсайт, като 12.6% посочват, че използват информация за поведението на посетителите на уебсайта (брой кликания, разглеждани елементи, продължителност на сесията и др.) с цел реклама или подобряване на клиентската удовлетвореност

На своя уебсайт предприятията основно предоставят следните функционалности:

- информация за предлаганите стоки или услуги – 79.1%¹;
- връзка или препратка към профила си в социална медия – 34.5%;
- възможност за онлайн поръчки или резервации на стоки или услуги – 26.3%;
- проследяване или проверка на статуса на направените поръчки – 16.1%.

Фиг. 7. Относителен дял на заетите лица в предприятията по видове използвани устройства за служебни цели и големина на предприятията през 2019 година

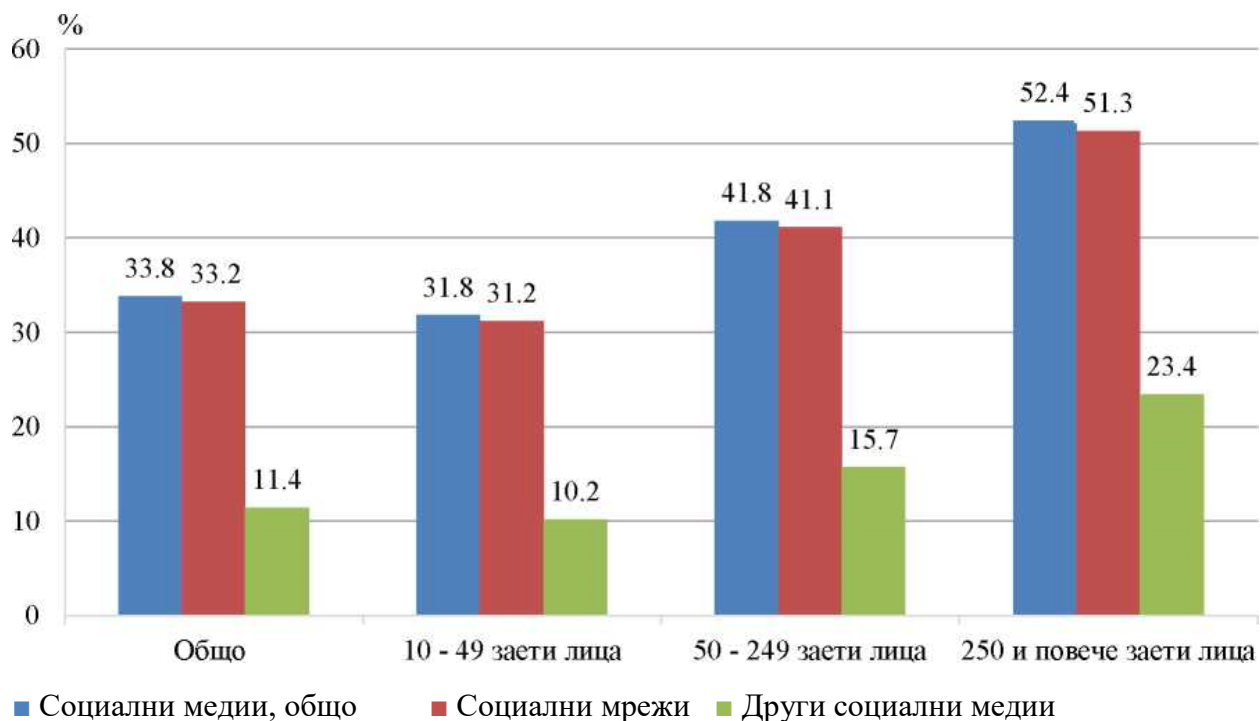
Използване на социални медии

През 2019 г. 33.8% от предприятията използват различни видове социални медии, за да развият дейността си и да разширяват своето присъствие в интернет. Най-популярни са социалните мрежи (Facebook, LinkedIn, Xing, Yammer, Probook.bg и др.), в които 33.2% от предприятията поддържат свой профил.

Основните цели, за които предприятията използват социални медии, са:

- подобряване на имиджа на предприятието или на пазарния продукт (реклама, промоции) - 73.9%¹;
- получаване и отговаряне на мнения, отзиви, въпроси от клиенти - 62.7%;
- наемане на служители - 32.8%;
- сътрудничество с бизнес партньори или други организации - 29.5%.

Фиг. 8. Относителен дял на предприятията, които използват социални медии, по видове медии и големина на предприятията през 2019 година

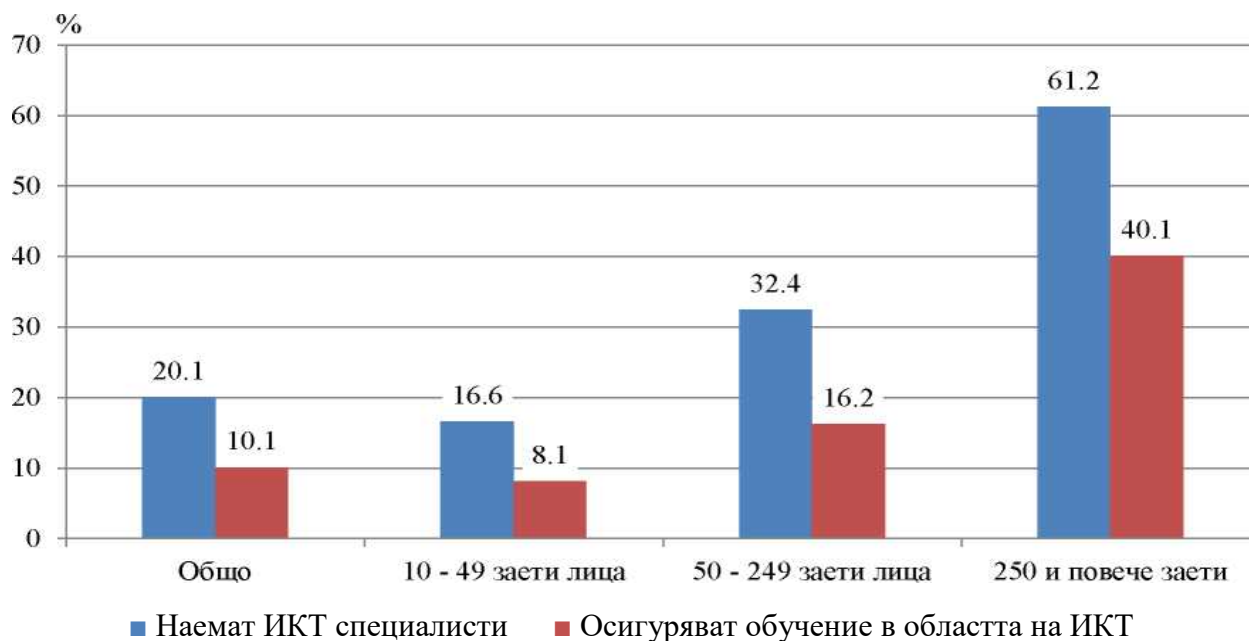

ИКТ специалисти

През 2019 г. всяко пето предприятие (20.1%) има заети лица, чиято основна работа е да разработват, управляват или поддържат ИКТ системи или софтуерни приложения. През предходната 2018 г. 10.0% от предприятията са наели или са се опитали да наемат ИКТ специалисти, като 41.6% от тях са изпитали трудности при намирането на подходящи кадри.

За да повишават квалификацията на служителите си, 10.1% от работодателите осигуряват обучение в областта на ИКТ.

Фиг. 9. Относителен дял на предприятията, които наемат ИКТ специалисти и осигуряват обучение в областта на ИКТ по големина на предприятията през 2019 г.

Сигурност на ИКТ

ИКТ сигурността се отнася до мерки, контролни механизми и процедури, прилагани в предприятията с цел гарантиране на цялост, достоверност, пригодност и поверителност на данните и информационните системи. Данните от изследването показват, че 85.0% от предприятията прилагат различни мерки за информационна сигурност, като сред най-разпространените са поддържане на актуализиран софтуер (74.1%), удостоверяване чрез сигурна парола (72.3%), контрол на достъпа до мрежата на предприятието (51.1%) и архивиране на данните на отделно място - 50.7%.

Всяко второ предприятие (51.0%) запознава служителите си с техните задължения, свързани със сигурността на ИКТ по някой от следните начини:

- доброволно обучение или вътрешно достъпна информация - 40.2%;
- чрез трудов договор - 23.5%;
- задължителен курс за обучение или запознаване със задължителни материали - 12.2%.

През предходната календарна година 16.3% от предприятията са срещали проблеми поради инциденти, свързани със сигурността, като при 12.6% тези инциденти са довели до недостъпност на ИКТ услуги, а при 7.5% са били унищожени или повредени данни.

Относителният дял на предприятията, които разполагат със застраховка срещу инциденти, свързани с ИКТ сигурността (кибер застраховка), е 2.8%.

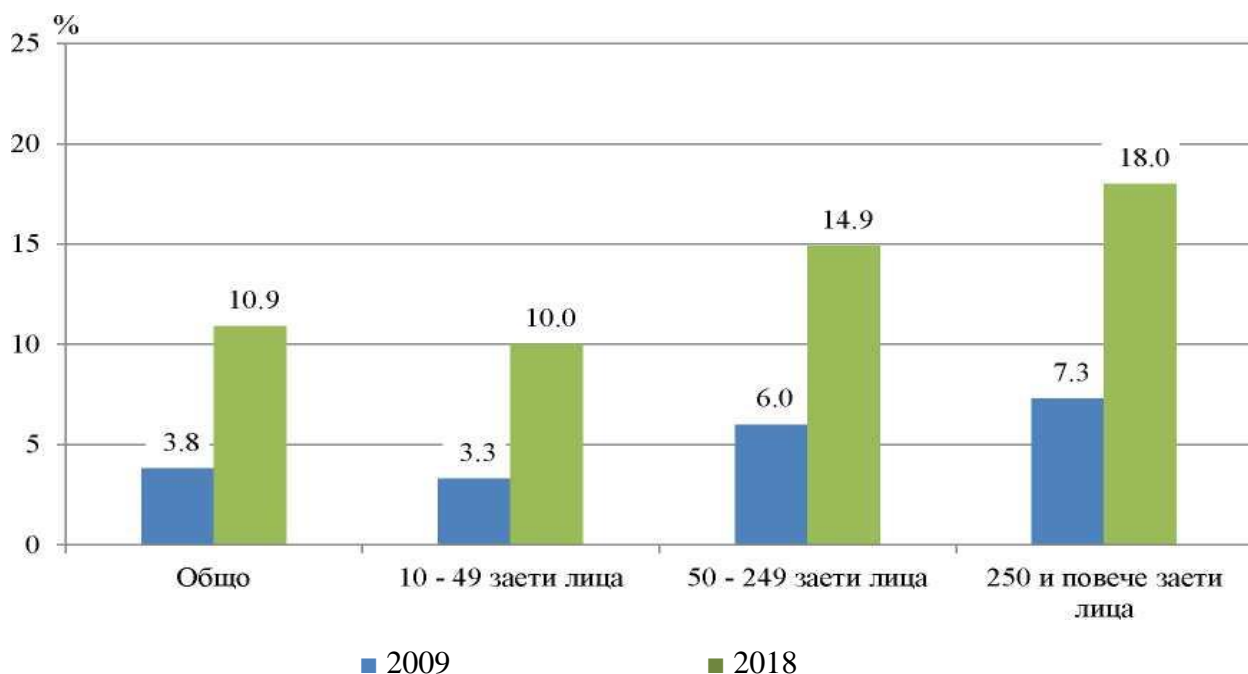
Електронна търговия

Електронната търговия представлява покупка или продажба на стоки и услуги по интернет и може да бъде осъществена чрез уебсайт, уебприложение или чрез автоматизиран обмен на данни (съобщения от тип EDI).

Данните от проведеното през 2019 г. изследване показват, че през предходната календарна година 10.9% от предприятията продават стоки и услуги онлайн, а реализираният оборот от електронна търговия възлиза на 4.5% от общия им оборот. Относителният дял на тези, които осъществяват уебпродажби, е 10.0%, а на тези използващи съобщения от тип EDI - 1.5%.

За десетгодишен период относителният дял на предприятията, които продават стоки и услуги чрез електронна търговия, се е увеличил близо три пъти.

Фиг. 10. Относителен дял на предприятията, които са осъществили продажби на стоки и услуги по интернет, по големина на предприятията

1.9. Българска асоциация на софтуерните компании (БАСКОМ) Барометър 2019. Годишен доклад за състоянието на софтуерния сектор в България

Според БАСКОМ Барометър 2019 приходите в софтуерния сектор задминаха 3 милиарда лева на годишна база.

Над 30 000 са заетите в бранша, като 35% от тях са жени.

Според проучването, през 2018 г. работните места са се увеличили с близо 2 400 или с 9%. Сравнено с 2013 г., ръстът при работните места е 88%. Прогнозите за 2019 г. са, че той ще достигне 10%, а общият брой на заетите в сферата ще надхвърли 33 хиляди души.

Междувременно броят на големите компании с над 250 служители се е увеличил с 90% спрямо 2011 г., а броят на експертите в тях, съответно с близо 300%.

Данните сочат, че приходите в сферата са с рекорден ръст от близо 600 милиона лева или 23% през 2018 г. и вече надхвърлят 3 млрд. лева и 2,9% като дял от БВП. Това е и най-високият ръст в историята на софтуерната индустрия. Основен принос за това имат компаниите, работещи предимно за външни пазари, докато продажбите от вътрешния пазар продължават да отбелязват значително по-малък ръст, като няма признаци тази тенденция да се промени скоро.

В последните години секторът е във възход, а динамиката на това развитие става все по-осезаема. Ако за достигане на общи приходи от 1 млрд. лева бяха необходими 21 години, то за достигане на 2 млрд. бяха необходими 4, а за 3 млрд. – едва две години. Паралелно с това софтуерният бизнес е и работодател номер едно спрямо размера на възнагражденията и предлага средно 3,5 пъти по-високо заплащане от средното за страната. Коригирано през стандарта на живот, средното заплащане надминава значително това във Великобритания и вече изпреварва заплащането в Германия.

Българската софтуерна индустрия е изключително привлекателна за чуждите инвеститори като в страната вече работят над 50 представителства на глобални софтуерни компании. Приходите от износ на интелектуален продукт през 2018 г. достигат 2,5 млрд. лева, резултат, с който може да се похвали само софтуерният бранш.

По оценка на CBN, през 2018 г. едно работно място в софтуерния сектор в България е генерирало за бюджета на страната над 24 000 лв. годишно от данъци (ДДС, ДП, ДОД и социални и здравни осигуровки), т.е. с повече от две трети над средните стойности за страната. Очаква се, че през 2019 г. софтуерният бизнес ще внесе с поне 150 милиона лева повече за данъци, сравнено с 2018г. Прогнозираното увеличение на броя на заетите в сферата ще осигури близо 900 милиона лева данъчни постъпления в бюджета на страната.

Прогнозите на БАСКОМ с 5-годишен хоризонт са приходите да достигнат 10,3 млрд. лева на годишна база и 7,6% като дял от БВП. Заетите в сектора се очаква да достигнат 60 хиляди човека. Постъпленията в хазната от платени данъци и осигуровки само от страна на софтуерния бизнес ще надхвърлят 1,4 млрд. лева годишно.

Източникът на този оптимизъм е цял комплекс от фактори, които влияят положително за постигането на тези високи показатели. Все повече ключови отрасли се дигитализират – например в медицината с бързи темпове навлиза използването на образна диагностика с изкуствен интелект, в автомобилния сектор - автономните автомобили, в банковия сектор – FinTech и др. В същото време нарастващ брой образователни инициативи излизат от експерименталния цикъл и достигат зряла и продуктивна фаза, а все повече университети увеличават приема за ИТ специалности. Стартира и вълна от преквалификационни програми, включително с европейски средства. Наблюдава се обръщане на тенденцията - от няколко години нетната миграция намалява и все повече българи се завръщат от чужбина, а софтуерният сектор е мощна притегателна сила за професионална реализация. Децентрализацията започва да се случва на практика и все повече компании избират Пловдив, Варна и Бургас за развитие на своята дейност. България се установява трайно в съзнанието на много мениджъри от Западна Европа и САЩ като топ near source дестинация. Не на последно място е и кипящата от живот екосистема за рисковото финансиране (angel, seed и VC).

Софтуерната индустрия е сред малкото в България с конкурентоспособност в световен мащаб, осигуряваща изключителни възможности за професионална реализация и развитие на хората, работещи в нея. Основните цели на БАСКОМ са да популяризира българската софтуерна индустрия, да работи за подобряване на образователната система, за въвеждането на електронно управление и да позиционира страната като високотехнологична дестинация, където софтуерните компании разработват собствени продукти и услуги с висока добавена стойност.

<https://www.mtitc.government.bg/bg/category/85/otchet-na-nacionalna-programa-cifrova-bulgariya-2025-i-putna-karta-kum-neya-kum-dekemvri-2019-g>

2. Е-ОБРАЗОВАНИЕ И БИБЛИОТЕКИ В БЪЛГАРИЯ

Обществената библиотека подкрепя ученето през целия живот и работи заедно с училища и други образователни институции, за да подпомогне учащите се от всички възрасти при официалното им образование. Предизвикателството да се подкрепя образователният процес дава възможност на обществената библиотека да си взаимодейства и да създава мрежи с учители и други лица, включени в него. Обществената библиотека трябва да осигурява и разнообразни материали на различни теми, които да дадат възможност на хората да задоволяват интересите си и по този начин да се подкрепя тяхното официално и неформално образование. Библиотеката трябва да предлага и материали за поддържане на грамотността и развитие на основни жизнени умения. Освен това тя трябва да приютава и онези учащи се, които в домовете си имат лоши или никакви условия за учене.

Все по-голямата популярност на дистанционното обучение оказва влияние върху обществената библиотека. Хората, които се обучават дистанционно, учат в домовете си и е много вероятно да използват местната

библиотека като основен източник на материали. Много от тях се нуждаят от достъп до интернет — нещо, което библиотеката трябва да предлага. Обществените библиотеки играят все по-значима роля в образователната мрежа и трябва да осигуряват пространство и достъп до материали, чрез които да удовлетворят тези потребности.

Чрез своята работа библиотеките допринасят за развитието на грамотността, придобиването на информационни навици, създаването на навици за непрекъснато самообразование и приобщават децата към световната култура. Единната среда за всеобхватно обучение, електронните учебници, виртуалните класни стаи и националната система за онлайн изпити са гръбнакът на едно модерно електронно образование.

Е-образованието използва електронната среда и свързаните с нея технологии, както и интернет мрежата, за предаване на обучително съдържание. То може да бъде компютърно базирано или интернет базирано, но обучението по чужд език чрез използване на CD носител или чрез образователна телевизионна програма също са форма на е-обучение. Използването на електронна среда прави е-образованието да дава нови възможности за обучение и достъп до обучителни ресурси отвъд традиционно познатите. То представлява нова образователна концепция, която стои в основата на ученето през целия живот.

Участниците в е-образованието са преподаватели (педагози и експерти в различни области; учащи (ученици, студенти и всички, които участват в учене през целия живот); библиотекари и специалисти, които развиват информационните технологии за обучителни цели.

Масовото навлизане на електронното образование в България и успешното реализиране ще доведе до едно по-качествено, гъвкаво и конкурентно образование. Образование, което ще засили мотивацията и интереса на ученици, учители, преподаватели и студенти към информационните и комуникационни технологии в библиотеките, образованието и културното наследство, създавайки възможност за един действително динамичен, но в същото време плавен преход към това, което днес сме приели да наричаме информационна грамотност. В крайна сметка, обществото ни отдавна заслужава подобна стратегия и нека се надяваме, че тя скоро ще даде своите плодове и ще тласне напред модернизацията на българското образование.

Обучението по информационна грамотност и продължаващото образование за библиотекари придобива все по-голяма значимост в епохата на бурно развитие на информационните и комуникационните технологии. Докато обаче от една страна обучението през целия живот се превръща във важен фактор като цяло и особено в динамични професионални области като библиотечно-информационните науки, то от друга – времевите и финансови ресурси за него стават все по-ограничени. В същото време обучението и продължаващото образование за всички професионалисти в информационния сектор през последните години акцентира върху необходимостта от бързо придобиване на знания за информационните технологии и професионалното боравене с интернет. С оглед на тази тенденция от голямо значение за библиотечните специалисти е да използват по-интензивно от останалите професионални групи възможностите на електронното обучение.

Появата на интернет създава качествено нова информационна и комуникационна среда, в която няма ограничения за достъпа до информация. Всеки потребител на мрежата може да получи на практика всяка информация. Това довежда до създаването на т. нар. „информационно общество“. По отношение на образованието то се характеризира с висока степен на информационна наситеност и пренаситеност; широка, практически неограничена, информационна достъпност; бързо, лавинообразно натрупване на знания и също толкова бързо остаряване; смяна на образователните ценности. Не запаметените знания, а бързата информационна ориентация и използването на информация имат значение. Вместо формулата знания - информационни потоци, информационни бази.

Бавното внедряване на технологии и липсата на финансиране са двата фактора, които влияят изключително неблагоприятно върху развитието на библиотеките, респективно на

развитието на културните, образователните, икономическите и други основополагащи процеси за обществото.

За съжаление, след изследване през 2017 г. на състоянието на библиотеките в цялата страна, което включва националната библиотека, но и регионалните, училищните, академичните и др. библиотеки, резултатите никак не са добри. Оказва се, че 63% от библиотеките са в лошо състояние. 93% от всички тях, които са в много лошо състояние, са в общини с население под 20 000 души, където нуждата от пълноценно функциониращи библиотеки е най-наложителна. 70% от библиотеките нямат каталози, а новите попълнения на литература са в резултат от дарения и едва 35% се закупуват. 88% от този вид институции нямат автоматизация на технологичните процеси, 39% от читалищните библиотеки нямат абонамент за периодични издания. Тези цифри говорят единствено за неразбиране на ролята и проблемите на библиотеките в много от населените места в България. Заложените механизми в Закона за библиотеките не се осъществяват и липсва устойчивост в развитието на библиотечната мрежа.

Въздействието на технологиите се различава съществено от времето на индустриалната революция. В условията на глобална икономика хората успяват повече интелект, отколкото с ръцете си. *Революцията в комуникациите наклонява баланса на силите от институциите към индивидите.* Живеем в свят, в който комуникационните технологии създават глобална конкуренция и в който иновациите са по-важни от масовата продукция, инвестицията е в нови концепции, а не в покупка на машини.

Фиг.1 Наличие на техника и интернет в библиотеките

Вероятно се очаква, че дейността на „регионалните културни институти” ще се финансира основно от общините, както и чрез собствени средства от предлагани услуги, а Министерството на културата ще отпуска допълнителни средства. Това, което прави впечатление обаче е „въртележката” от регламенти, в която са въввлечени библиотеките. Те зависят от различни институции на централната и местната власт, които спрямо тях действат според остарял и неефективен механизъм, водещ до множество неясноти, до спорове между „даващи” и „вземащи”, при това в условията на пазарна икономика. Поради тази и куп други подобни причини, финансирането на библиотеките и новите попълнения в тях се основава на дарители.

Неправителствените организации са най-резултатния и деен партньор на библиотечните институции с общите граждански цели на двете страни - Отворено общество - "Да работим заедно", Каритас – с домовете за деца лишени от родителска грижа и деца със специални образователни потребности, Дружеството за приятелство с Германия – Немската читалня – негов дом, Дружеството на писателите и преводачите - представяне на книги и отбелязване на явления в историята и днешното развитие на местния литературен живот, екосдружения– експедиции и уроци и др.

Нужно е да бъде обърнато внимание на ролята на библиотеките и четенето в тях да се превърне в нещо модерно. Библиотечната общност може да влияе на властовите структури с разширяване на програмите за застъпничество, които да формират професионални лидери, и да развият техники за представяне на библиотеките в по-добра светлина. Формирането на поколение от обществени лидери, израснали в библиотеките, ще промени баланса и проводимостта в отношенията библиотека - власт и самите нагласи на обществото ни към институцията. Но в тази връзка трябва да се преодолее много трудности, свързани с финансирането от страна на силната вертикална власт и повечето библиотеки да бъдат в крак с модерните технологични решения, с които е свикнало съвременното поколение и към, които е предразположено да ползва.

Съвременната технологична революция стана възможна, като следите от множество фактори, формирането на които се е извършило през втората половина на 19 век до наши дни. За отделните развити страни съвкупността от фактори в различна степен е оказвала благоприятно въздействие на темповете и мащабите за постигане на съвременно технологично развитие.

Приемането на единна стратегия за действие и подкрепа би гарантирало намирането и утвърждаването на ролята на общодостъпната библиотека, да засили нейните позиции и да допринесе до ефективно изпълнение на социалната роля в съвременното на информационното общество. От политическа гледна точка местните власти имат интерес да разполагат с добра библиотека, което да им спечели дивиденди сред различните групи на обществото. Да ги убедят в това, са ориентирани и усилията на Съюза на

библиотечните и информационните работници (като неправителствена организация) в последните години. Акцентите се поставят върху активизиране дейността на библиотеките към търсене сътрудничество с местните власти и всички институции, които могат да спомогнат за превръщането на тези институции в основни и действени културни, информационни и образователни центрове в общините. Отделя се внимание и на квалификацията и преквалификацията на библиотечните специалисти и овладяване подходите на лобиране за постигане на целите. В този процес могат да се включат и самите библиотечни специалисти, като непрестанно демонстрират ползите от библиотечната дейност за гражданите. Защото промените могат да се случат, когато обществото ги поиска и настоява за тях.

Допълнителна квалификация за служителите в българските обществени библиотеки беше предвиден и в рамките на програма „Глобални библиотеки – България“.

На фиг.2 могат да се видят отчетените в тази насока резултати:

Фиг.2. Прогрес в обучението на библиотекари

Същността на библиотечната професия се променя през различните епохи в зависимост от мястото, което се определя на информацията и от потребностите от нея. Библиотечният специалист в съвременното, в което живеем, трябва да бъде „енциклопедист“ в своята професия – запознат с новите технологии, в крак с професионалните постижения в международен мащаб и с ясна представа за потребностите на библиотечната институция като цяло. Той трябва не само да приема, съхранява, обработва и разпространява информация, но и да бъде неин компетентен потребител, за да реагира адекватно на новите изисквания на времето. От компетентността и интелигентността на библиотечният служител, зависи крайният резултат на всяка една библиотечно-информационна дейност. Важен е респектът, който внушава и авторитетът, който си изгражда в средите сред ползвателите, защото от това зависи целия имидж на библиотеката сред останалите институции. Съвременният библиотекар е активен организатор на информацията и застъпник на идеята, библиотеката да заеме полагащото и се място сред другите културни и образователни институции в страната. Той поема отговорност за съдбата си, участва в нейното проявление и не се чувства жертва на обществените и технологични изменения, които са неизменна част от силно технологичното общество.

(Министерство на културата на Република България <http://www.mc.government.bg>)

2.1. Карта на знанията и уменията на библиотекарите, заети в обслужването на ползвателите на библиотечно-информационни услуги в Библиотечно-информационния комплекс на Висше училище по мениджмънт

Картата на знанията и уменията на библиотекарите от Библиотечно-информационния комплекс /БИК/ на Висше училище по мениджмънт /ВУМ/, осъществяващи обслужването на ползвателите на библиотечно-информационни услуги /наричана по-надолу за краткост Карта/, е основен вътрешно-нормативен документ на БИК на ВУМ, в който са очертават изискванията към професионалната подготовка на библиотекарите, осъществяващи обслужването на ползвателите на библиотечно-информационни услуги. В тази Карта е заложен профилът на компетенциите на академичния библиотекар, отговарящ на съвременните тенденции в областта и явяващ се основен за визията на БИК на ВУМ. Картата е адаптиран вариант на Картата на знанията и уменията на служителите в българските обществени библиотеки, заети в обслужването на потребителите, изработена от Програма „Глобални библиотеки - България“ на базата на аналогични документи и съвременни източници, която ние приемаме за най-актуален и професионален документ в България.

A. Знания и умения в областта на организацията и управлението на работата в академичната библиотека

1. Визия за съвременната академична библиотека

2. Мисия и задачи на академичната библиотека

Ø Определя и анализира мисията и целите на съвременната академична библиотека

Ø Представя задачите и дейностите на академичната библиотека

Ø Умее да определя приоритети в дейностите на академичната библиотека и принципите на ефективното ѝ функциониране

3. Академичната библиотека – политики и нормативни документи (регламенти) за нейното развитие

Ø Разпознава академичните библиотеки като част от сектора на висшето образование. Познава основни стратегически, програмни документи и стандарти за академичните библиотеки

Ø Умее да тълкува постановките в нормативната база за академичните библиотеки

Ø Познава основната нормативна база в страната, имаща отношение към библиотеките

Ø Има умения да прилага в практиката на БИК основните нормативни актове

Ø Прилага действащата нормативна база и може да оказва помощ на ползвателите, потребители в направленията за обучение във ВУМ, както и в области като образованието, културата и опазването на културното наследство; икономическото и социалното развитие; развитието на гражданското общество и др.

4. Мрежа от академични библиотека

Ø Познава националната мрежа от академични библиотеки. Характеризира основните участници в нея и техните задачи

Ø Познава видовете функционални библиотечни мрежи и техните характеристики (Автоматизирана библиотечно-информационна мрежа; Дигитална мрежа; Мрежи за обслужване на потребители и други)

Ø Може ефективно да налага и използва връзките в рамките на мрежата, да използва предимствата на кооперираното участие и съвместно ползване на

ресурсите, да преодолява и разрешава проблеми при участие на БИК в регионални, национални и международни мрежи

5. Управление на академичната библиотека

5.1. Планиране и организация на дейностите в БИК

Ø Познава стандартите за водене и поддържане на библиотечна документация

Ø Може да води библиотечна статистика

Ø Умее да изгради стратегическото планиране като форма на плановия процес (координация между целите и ресурсите)

Ø Способен е да осъществи оперативното планиране (дефиниране на приоритети, мобилизиране и концентрация за изпълнението на тези приоритети)

Ø Познава проблемите на съвременната библиотечна стандартизация

Ø Може:

- да изработи конкретен годишен план и отчет на БИК на основата на Типови образци за годишен план / Отчет

- да поддържа системата от първични документи в БИК

- да събира и анализира статистическата информация както за успешното представяне на работата на библиотеката, така и за реализиране и смяна на приоритетите

6. Организация на Библиотечните колекции.

Ø Познава политиката за управление на библиотечните колекции

Ø Ползва стандартите за библиотечни колекции в отделните видове библиотеки

Ø Притежава умения да анализира: документалния поток; библиотечния и информационния пазар; ползвателите и техните търсения; възможностите за достъп до колекциите

Ø Умее да съдейства за ефективното обновяване на колекциите и за създаването на система за информация на общността относно постъпилите нови печатни и електронни ресурси в библиотеката

Ø Прави характеристики за развитието на основните библиотечни ресурси

Ø Ползва стандартите за развитие и оценка на ресурсите. Прилага принципите за споделяне на ресурсите

Ø Ползва практически подходи при формирането и използването на ресурсите

Ø Ползва практически подходи при изграждане на колекциите. Умее да направи проучване на външната среда, информационната инфраструктура и информационните нужди на общността

Ø Осигурява съхранение и опазване на документите в колекциите

7. Организация на финансовите ресурси.

Ø Работи за осигуряването на необходимия размер на финансиране

Ø Работи успешно за осигуряването на задължителен минимум от средства за приоритетни дейности на БИК като закупуване на книги и периодика, абонамент на БД, компютри и други технически средства в рамките на бюджета на ВУМ

Ø Търси възможности за алтернативно финансиране на БИК (от спонсори, проекти, фондове, договори, спомоществователи, прояви на БИК и др.)

Ø Притежава умения и може компетентно и обосновано да придобива средства за развитието на библиотечните дейности

Ø Умее да изгражда стратегия с открояване на приоритети. Знае кога и къде точно да инвестира средствата

8. Организация на сградните, материалните и техническите ресурси.

Ø Познава стандартните изисквания за библиотечната сграда и нейното значение за предоставяне на качествено библиотечно-информационно обслужване (местоположение в населеното място; възможности на сградата за осъществяване на различните функции и др.)

Ø Познава основните материални и технически ресурси (обзавеждане на библиотеката; техническото ѝ оборудване; системи за безопасност)

Ø Умее да подготвя сградата и да организира средата в БИК като максимално благоприятно място за посетителите, за библиотечните фондове и за предоставяне на качествени традиционни и нови услуги

9. Организация на човешките ресурси в БИК.

- Ø Има познания за действащи документи и програми в областта на човешките ресурси
- Ø Има познания за категориите персонал в библиотеката
- Ø Има познания за подбора, оценяването, обучението и развитието на персонала
- Ø Познава принципите за ръководство на персонала и за управлението му в условията на промени
- Ø Познава етичните норми в библиотечната професия
- Ø Може да подбира добри професионалисти и помощници на БИК

Б. Знания и умения в областта на услугите в модерната академична библиотека

I. Работа с ползвателите на БИК

1. Общи правила за обслужване на потребителите в академичната библиотека

- Ø Оценява значението на информацията за решаване на различни проблеми и за изграждане на гражданското и информационното общество
- Ø Използва информацията по легален и етичен начин
- Ø Познава условията за свободен достъп до информацията като неотменно право на личността. Гарантира равни права на достъп до информация в БИК
- Ø Познава и спазва законите за авторското право и за интелектуалната свобода; защитава правата на създателите на информация, когато посредничи между тях и потребителите
- Ø Познава и прилага правилата за безопасност на децата в мрежата

II. Справочна и информационна дейност

1. Ефективен диалог с ползвателя

- Ø Познава начините за установяване на информационна потребност и формулиране на информационен въпрос. Идентифицира информационните потребности в общността
- Ø Търси обратна връзка от ползвателя, за да оцени ефективността на услугата

Ø Умее да води събеседване с ползвателя /да провежда справочно интервю; да съставя профил на ползвателя/

Ø Умее да предложи подходяща стратегия за търсене

Ø Умее да предостави необходимата консултация за самостоятелно търсене

Ø Умее да оцени познанията на потребителя и да го включи в селекцията на намерената информация

Ø Умее да прецени отношението на потребителя към резултата

2. Видове източници за информация

Ø Умее критически да оценява източниците на информация за точност, надеждност, актуалност, пълнота и др.

Ø Познава местните информационни ресурси и при необходимост препраща ползвателите към други библиотеки или институти

Ø Разбира същността на информационните източници и ги използва според потребителското търсене:

а/ Основни:

- Справочни издания в печатен формат/електронен формат

- Електронни книги

- Документи с „открит достъп”

б/ Допълнителни:

- Електронни колекции на български и чуждестранни библиотеки

3. Източници за обществена електронна информация

Ø Има познания и умее адекватно да използва източници за обществена електронна информация относно:

- Образование и обучение

- Икономика, бизнес и финанси

- Национално и местно законодателство

- Държавно и местно управление; е-правителство

- Медии
- Здравеопазване
- Селско стопанство
- Социални дейности
- Културни дейности
- Европейски съюз

4. Стратегии и техники за информационно търсене

Ø Разпознава безплатни и платени онлайн ресурси и познава начините за достъп до тях

Ø Познава възможностите на основни средства за търсене като:

- Търсеци машини
- Тематични указатели на Интернет ресурси
- Електронни каталози на библиотеки – индивидуални и обединени
- Електронни каталози на издателства и онлайн книжарници
- Източници за текущо информиране и новости в професията

Ø Притежава умения за ефективно информационно търсене в тях

Ø Познава и използва възможностите на „Невидимият уеб” и на Web 2.0 в обслужването на потребителите

5. Информационни услуги

Ø Познава методиката за извършване на:

а/ Основни информационни услуги:

- Библиографски и фактографски справки
- Тематични справки с пълни текстове на документи от външни мрежови ресурси и бази данни
- Електронна доставка на библиотечни документи от страната и чужбина

б/ Консултации на потребителите за:

- Основни правила за търсене на информация, ориентиране в разнообразни източници и навигиране в Интернет
- Начини за използване на ресурсите на други библиотеки. Издирване на информация за нуждите на ММЗС и МЗС
- Усъвършенствано търсене на онлайн информация

6. Електронни ресурси и услуги с академично и местно съдържание

6.1. Създаване и организиране на електронни ресурси

Ø Създава и поддържа краеведски електронни информационни ресурси:

а/ Основни

- Библиографски бази данни
- Информация, публикувана на уеб страницата на БИК

б/Допълнителни

-Университетски издания

Ø Насърчава ползвателите да предоставят научно съдържание или местна информация и организира тяхното публикуване на уеб страниците на БИК и ВУМ

Ø Умее да селектира съдържание, което да бъде съхранено чрез дигитализация

7. Информационни услуги

Ø Представя БИК като посредник за университетска и местна информация

Ø Умее да прави библиографски и фактографски справки

Ø Притежава знания и умения за текущо информиране

III. Обслужване на целеви групи

1. Работа със студенти, преподаватели, служители, ученици, учители, граждани (външни ползватели)

Ø В течение е с информационните потребности на ползвателите

Ø Разбира елементите на информационната компетентност и ги изгражда постепенно у групите ползватели като:

- Предоставя и препоръчва проверена, достоверна информация от авторитетни източници
- Обучава ползвателите да работят с портали, като осъзнават разликите с Wikipedia
- Консултира потребителите как да оценяват източниците на информация в Интернет

Ø Запознава ползвателите с правилата за безопасност в мрежата и следи за правилното им прилагане в БИК

2. Работа с уязвими групи

Ø Познава и въвежда в работата си специфични умения и подходи за работа с хора в неравностойно положение /хора с физически затруднения

Ø Познава и въвежда в работата си специфични умения и подходи за преодоляване на социалната изолация на хора от уязвими групи в общността чрез библиотеката: хора с тежки заболявания, лишени от социални контакти; деца, лишени от родителска грижа и др. уязвими групи

В. Знания и умения за общуване и работа с ползватели и общности

I. Умения за общуване

1. Стиллове и инструменти за ефективното общуване с ползватели на библиотечно-информационни услуги и представители на различни общности

Ø Познава и прилага правилата и техниките на ефективното общуване

Ø Умее да създава благоприятно първо впечатление

Ø Използва различни стиллове на общуване, съобразени с ползвателите на библиотечни услуги

Ø Проявява услужливо, предразполагащо отношение към всички ползватели, слуша активно и интерпретира правилно заявките на потребители, партньори, общности

Ø Общува ефективно по телефона, чрез делови писма и електронна поща

2. Общуване в критични ситуации с ползвателите на БИК

- Ø Умее да убеждава другите и да общува ефективно с „трудни потребители”
- Ø Прилага ефективен стил на общуване в конфликтна ситуация и при управление на конфликти

II. Презентационни умения

1. Основни техники за презентирание

- Ø Познава основните правила за ефективна презентация
- Ø Може да използва различни техники и визуални средства за презентирание и избира подходящите в зависимост от аудиторията

2. Умения за презентирание и взаимодействия с ползвателя

- Ø Умее да представя определени теми пред широка и разнообразна аудитория
- Ø Представя услугите на БИК по подходящ и ефективен начин – активна реклама (вместо да чака потребителя – отива при него)

III. Работа в екип и група

1. Екип и група. Екипни взаимодействия и екипно развитие

- Ø Познава различните фази на работата на екипи
- Ø Познава характеристиките на добре работещите и ефективни екипи
- Ø Умее да създава различни видове екипи спрямо задачите

2. Лидерски умения

- Ø Познава дефиниция за лидерство и качествата на добрия лидер
- Ø Разпознава различни стилове на ефективно лидерство
- Ø Умее да прилага различни методи за мотивиране на екип

IV. Учене през целия живот

1. Ролята на библиотеката за учене през целия живот

- Ø Познава европейската политика за учене през целия живот, както и основните документи, свързани с тази политика

Ø Познава 8-те основни компетенции и умее да ги развива (базови – четене, писане, смятане и нови - работа с информационни технологии, чуждоезикови умения, социални умения, предприемачески умения, умения за учене)

Ø Управлява знанието в БИК и подпомага управлението на знанието в общността

Г. Знания и умения в областта на застъпничеството, набирането на средства, доброволчеството и разработването на проекти

I. Застъпничество

1. Застъпничество и застъпнически цели, възприемане на БИК, целева публика и партньорства

Ø Познава дефиницията за застъпничество и начините, по които БИК може да го използват в отговор на интересите и потребностите на академичната и местната общност

Ø Разбира важната роля на застъпничеството за осъществяването на желана промяна на ниво политики и/или финансиране в подкрепа на академичните библиотеки и подкрепяни от тях каузи

Ø Създава умения за провеждане на дейности по библиотечно застъпничество, като надгражда капацитета на БИК за определяне на цели и подходи при реализиране на застъпнически кампании

1.1 Връзки с академичната и местната общност

Ø Идентифицира заинтересовани страни, целева аудитория и потенциални партньорства, необходими за подготовка и провеждане на застъпничество

Ø Изработва анализ на заинтересованите страни – сила и близост

Ø Познава начините за достигане до академичната и местната общност и привличането им

Ø Формулира стратегия за увеличаване на обществената подкрепа – цели, подцели по целеви групи, подходи, критерии за оценка на резултатите

1.2 Връзки с академичната и местната власт

Ø Познава принципно заинтересованите страни на ниво академична и местна власт – култура и ценности, интереси и приоритети, структура и начин на функциониране

- Ø Има знания и готовност да участва в разработване и изпълнение на академични и местни планове за развитие, програми и проект
- Ø Умее да търси подкрепа от академичната власт и академичната общност, както и от местната власт и местната общност
- Ø Създава и поддържа ефективни партньорства с академичната и местната власт

1.3. Ефективни послания, създаване на история на БИК и работа с медиите

- Ø Формулира ефективни послания към академичната и местната общност, чрез които може да постигне конкретната застъпническа цел
- Ø Надгражда знания и създава умения за оформяне на завладяващи библиотечни истории и тяхното популяризиране сред целевите аудитории
- Ø Осигурява знания за основните принципи на планиране и работа с медиите (в т.ч. социалните мрежи) с цел привличане на тяхното внимание в подкрепа на библиотечното застъпничество
- Ø Познава основните канали за комуникация с цел осъществяване на ефективна работа с медиите

1.4. Провеждане на застъпническа кампания (изготвяне на предложение за финансиране на БИК и управление на проект за застъпничество)

- Ø Познава и идентифицира необходимите стъпки за организиране на застъпническа кампания на местно и национално ниво
- Ø Умее да управлява проект за застъпничество, като разработва и модифицира план за застъпничество с междинни стъпки за напредък към всяка застъпническа цел
- Ø Идентифицира основните стъпки за изграждане на партньорства, като привлича и мотивира поддръжници на застъпническата си кампания
- Ø Умее да популяризира застъпническата идея

II. Набиране на средства

- Ø Има базисни знания и умения за набиране на средства при реализацията на социално значими проекти и програми
- Ø Познава принципите, методите и инструментите за набиране на средства

Ø Разпознава дарителската нагласа и умее да поддържа ефективни и устойчиви отношения с дарители и съмишленици

Ø Разработва план за набиране на средства за дейности и каузи на БИК, като обвързва цели с резултати и определя коректно необходимите финансови средства

Ø Насърчава обмен на опит и знания за мобилизиране на допълнителни ресурси за целите на БИК

III. Доброволчество и работа с доброволци

1. Доброволчество

Ø Осъзнава доброволството като процес

Ø Възприема доброволството като начин за развиване, както на самия доброволец, така и на приемащата го организация

2. Работа с доброволци

Ø Познава принципите на работа с доброволци

Ø Умее да разработва план за набиране на доброволци и да го реализира, привличайки и мотивирайки хора за целите на доброволството

Ø Знае и използва различни техники за работа с доброволци

Ø Познава добри практики за работа с доброволци в България

IV. Разработване на проекти

1.Избор и анализ на проблем

Ø Познава различни подходи и умее да прави анализ на средата, като идентифицира и създава причинно-следствени връзки между съществуващи проблеми на академичната библиотека и на местната общност

Ø Познава различни начини и техники за избор и анализ на проблем

2.Разработване на проектно предложение

Ø Притежава основни знания и умения за изготвяне на предложения за проекти по конкретни идеи и проблеми на БИК

Ø Познава и прилага подхода на стратегическо планиране за развитието на БИК, като анализира сегашното състояние и идентифицира желаното бъдещо състояние

- Ø Познава различни методи и техники за анализ на средата и заинтересованите страни при подготовката на проекта
- Ø Прави разлика между общи и оперативни цели
- Ø Осъзнава взаимовръзката цели – дейности – резултати
- Ø Формулира дейности и желани резултати на база поставените цели
- Ø Определя преки и косвени бенефициенти (ползватели)
- Ø Познава логическата матрица като инструмент
- Ø Умее да разработва бюджет на проект
- Ø Умее да разработва план за наблюдение и оценка на изпълнението
- Ø Идентифицира и формулира индикатори за постигане на успех на проектното предложение
- Ø Осъзнава възможностите за въздействие в следствие от реализирането на проекта и формулира възможности за т.нар. “добавена стойност”
- Ø Познава логиката на разработване на проектно предложение
- Ø Познава процесите за мултиплициране на резултатите и постигане на устойчивост

3. Възможности за финансиране на проекти

- Ø Познава съществуващите портали и организации, предоставящи информация за финансиране на дейности в БИК
- Ø Умее да идентифицира възможности за реализиране на проекти чрез подготовка на проектни предложения
- Ø Притежава капацитет да търси, създава и поддържа контакти с потенциални донори и дарителски организации

Д. Знания и умения в областта на информационни и комуникационни технологии

I. Хардуерни аспекти на компютъризирано работно място

1. Въведение в компютрите. Хардуерни компоненти на компютъра. Периферни устройства

- Ø Разпознава елементите на компютъризирано работно място (компютър, периферия)
- Ø Запознат е с предназначението и работата на най-често използваните в библиотечните дейности периферни устройства
- Ø Познава основните технологични термини
- Ø Познава ролята на компютъризираните системи в информационния цикъл
- Ø Може да изброи елементите на една компютърна система
- Ø Може да определя различните видове компютърни системи и тяхната употреба
- Ø Разпознава и изпълнява основни операции с компютърния хардуер:
 - компютър (включване, стартиране, изключване, рестартиране)
 - монитор (включване, изключване)
 - функционални възможности на клавиатурата
 - използване на външни запамятаващи устройства и външна памет (дискета, твърд диск, CD, DVD, USB-памет)
 - аудио-визуални периферни устройства (тонколони, слушалки, микрофон, веб камера, мултимедиен проектор),
 - принтер
 - скенер

II. Софтуерни аспекти на компютъризирано работно място. Операционни системи и приложни програми. Библиотечни компютърни системи

- Ø Знае предназначението на софтуера в една компютърна система
- Ø Разграничава операционна система и приложен софтуер
- Ø Знае за съществуването на различни видове операционни системи и софтуерни приложения
- Ø Запознат е с тенденциите в развитието на софтуера
- Ø Познава основното предназначение на програмите от пакета MS Office (текстообработка, електронни таблици, презентации, бази от данни, публикуване)

Ø Знае за съществуването на различни софтуерни системи за специализирани библиотечни дейности

1. Работа с операционна система Windows

- Контролен пакет и потребители
- Работа с прозорци
- Работа с папки
- Работа с файлове
- Търсене във файловата система
- Настройване на работната среда
- Работа с програми
- Допълнителни програми
- Работа с периферни устройства

Ø Познава основните функции и задачи на Windows

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски команди на Windows за работа с: файлове и папки, периферни устройства, потребителски програми, мрежа, мултимедия

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски операции чрез Windows: съхраняване, копиране, преименуване, преместване, отваряне, изтриване

Ø Може да работи с периферни устройства IV. Работа с MS Office 2007

2. Работа с MS Word

Ø Познава основните функционални възможности на програмата за текстообработка Word

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски команди за: писане, коригиране, редактиране на текст; създаване, коригиране и редактиране на графични изображения; създаване, коригиране и редактиране на таблици; оформяне, преглеждане и разпечатване на документ

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски операции чрез Word: съхраняване, копиране, преименуване, преместване, отваряне, изтриване на документи;

форматиране, графични изображения, таблици, списъци, документи; обединяване на документи; работа в различни режими (за разпечатване, за електронни публикации)

3. Работа с MS Power Point

Ø Познава основните функционални възможности на програмата за презентации Power Point

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски команди за: работа със слайдове; писане, коригиране, редактиране на текст; създаване, коригиране и редактиране на графични изображения; създаване, коригиране и редактиране на таблици; оформяне, преглеждане и разпечатване на презентация; презентирание

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски операции чрез Power Point: съхраняване, копиране, преименуване, преместване, отваряне, изтриване на файл с презентация; избор на форма, потребителски настройки и форматиране на дизайна на презентация; форматиране на текст, графични изображения, таблици, списъци; използване на звукови и анимационни ефекти в презентация; работа в различни режими (за разпечатване, за презентирание, за електронни публикации)

4. Работа с MS Publisher

Ø Познава основните функционални възможности на програмата за подготовка на публикации Publisher

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски команди за: използване на шаблони (форми); писане, коригиране, редактиране на текст; създаване, коригиране и редактиране на графични изображения; създаване, коригиране и редактиране на таблици; оформяне, преглеждане и разпечатване на публикация

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски операции чрез Publisher: съхраняване, копиране, преименуване, преместване, отваряне, изтриване на публикация; избор на форма, потребителски настройки и форматиране на дизайна на публикация; форматиране на текст, графични изображения, таблици, списъци; работа в различни режими (за разпечатване, за електронни публикации)

5. Работи с MS Excel

Ø Познава основните функционални възможности на програмата за електронни таблици Excel

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски команди за: създаване, коригиране и редактиране на работни листове и книги; писане в клетки, коригиране и

редактиране на съдържанието в клетки; прилагане на аритметични операции върху числови клетки; коригиране, редактиране и оформяне на таблици; създаване, коригиране и редактиране на графични изображения; преглеждане и разпечатване на таблици

Ø Разбира и изпълнява основни потребителски операции чрез Excel: съхраняване, копиране, преименуване, преместване, отваряне, изтриване на работен лист; форматиране на съдържание в клетка (текстова, числова), графични изображения, списъци, таблици; обединяване на таблици; работа в различни режими (за разпечатване, за електронни публикации)

III. Интернет и мрежова комуникация

- Основи на Интернет
- Основи на Интернет браузърите
- Работа с Internet Explorer
- Използване на други Интернет браузъри
- Търсене с Internet Explorer
- Основи на електронната поща
- Работа с Internet Mail Live
- Интернет комуникация в реално време
- Социални мрежи в Интернет
- Интернет блогове
- Сигурност в Интернет и средства за защита
- Създаване и публикуване на уебсайт

Ø Запознат е с основните градивни елементи на интернет структурата, тяхното състояние и тенденции за развитие

Ø Запознат е с:

- предназначението и функциите на WWW,
- основните понятия относно, свързани с WWW,
- основните технологии и специфични услуги, достъпни през WWW

- тенденции в развитието на нови платформи на WWW

- Ø Информираан е за съществуването на различни браузъри и ги разпознава
- Ø Може да използва основни функционални възможности на браузърите Internet Explorer и Mozilla
- Ø Познава терминологията, свързана с търсещите машини
- Ø Запознат е с механизмите за работа на търсачките
- Ø Информираан е за съществуването на различни търсачки и ги разпознава
- Ø Информираан е за съществуването на:
 - мета-търсачки,
 - специализирани търсачки,
 - популярни уеб директории.
- Ø Може да използва основните функционални възможности на някои от най-популярните общи търсачки
- Ø Запознат е с основните критерии за оценка на информационното съдържание на открит източник
- Ø Може да направи собствена потребителска регистрация
- Ø Може да използва: уеб базирана електронна поща, Skype, ICQ
- Ø Може да изпраща SMS през уеб
- Ø Може да прави разлика между платформите уеб 1.0 и уеб 2.0.
- Ø Познава същността и работната среда на най-популярните в света социални мрежи
- Ø Запознат е с проблемите пред библиотеките относно включването им в уеб 2.0
- Ø Запознат е с най-популярните български социални мрежи.
- Ø Запознат е със същността и особеностите на блоговете
- Ø Може да регистрира собствен блог

Ø Запознат е с хардуерните и софтуерните проблеми, които могат да доведат до нарушаване на сигурността

Ø Запознат е с преобладаващите мотиви за атаки и най-често срещаните типове атаки

<http://lic.vumk.eu/bg/za-nas/karta-na-znaniyata-i-umeniyata>

2.2. Национална програма „Осигуряване на съвременна образователна среда”

За осигуряване на качествено професионално образование, като фактор за подготовка на конкурентоспособна и адаптивна работна сила, е необходима модерна образователна среда с обновено специализирано оборудване на учебни кабинети, лаборатории и работилници в съответствие с развиващите се съвременни нови технологии. Към това се добавя и необходимостта от разработването и актуализирането на учебни планове, учебни програми, национални изпитни програми и учебни помагала за професионално образование и обучение по специалностите от професиите от Списъка на професиите за професионално образование и обучение. Повишаването на качеството на професионалната подготовка в съответствие с новите изисквания на националната и регионалната икономика е и функция на подобрените механизми на сътрудничество и споделяне на отговорности за модернизирането на професионалното образование между образователната система и бизнеса в България. За придобиване на основни компетентности в областта на природните науки като задължителен елемент от общообразователната подготовка е необходимо да се подобрят условията за експериментална работа в българските училища с цел формиране у учениците на практически знания и умения. За реализиране на ефективен образователен процес, в условията на целодневно обучение, значителен принос има възможността то да се осъществява в съвременна образователна среда. За целта чрез програмата се създават условия за атрактивно обзаведени помещения за дейности по интереси и за съвременни материали, книги и игри, стимулиращи личностното развитие на учениците.

Настоящата национална програма е продължение на реализираните от 2007 година национални програми с различни модули, насочени към обогатяване и оптимизиране на дейностите в системата на училищното образование. Тя е насочена главно към обновяване на специализираното оборудване на учебни кабинети, лаборатории и работилници в съответствие с развиващите се съвременни нови технологии, към провеждане на практическо обучение в реална работна среда, модернизиране на условията за

лабораторна и експериментална работа по природни науки, както и към актуализиране на учебната документация за професионално образование и обучение и приважането ѝ в съответствие с потребността на бизнеса от нови знания, умения и компетентности на работната сила.

Модулът „Библиотеките като образователна среда“ е насочен към училищните библиотеки – създаване на библиотечен фонд и обогатяване, провеждане на инициативи в училищните библиотеки/„кът за четене“, провеждане на съвместни инициативи между училища и обществена библиотека, и към всички ученици от I до XII клас с цел насърчаване на четенето, повишаване на грамотността и формиране умения за учене през целия живот.

Наличието на съвременна училищна библиотека е от изключително значение, за да се осигури именно това – стимулираща среда за личностното, социалното и културното развитие на учениците.

Необходимостта от модул „Библиотеките като образователна среда“ се позовава на два анализа – въз основа на информация, подадена от регионалните управления на образованието (РУО) през месец ноември 2019 година и анализ на Института за изследвания на образованието, направен през месец януари 2020 година. След подадена информация от РУО относно актуалното състояние на училищните библиотеки в страната се установи, че от 2277 училища – държавни и общински, в 1386 от тях има създадени училищни библиотеки, а в 891 – библиотечният фонд не е наличен, като има училища с библиотечен фонд от 30 книги и такива с над 50 000 книги. Изводът, който следва да се направи е, че трябва да се предприемат действия в посока създаване на библиотечен фонд в училищата, в които няма създаден такъв, и обогатяване с нова съвременна литература спрямо потребностите на учениците в училищата с изграден такъв.

Срок за изпълнение на програмата:

- учебната 2020/2021 година

Общ бюджет на програмата – 6 830 000 лв.

Цели

- Осигуряване на материална база в съответствие със съвременните изисквания на пазара на труда чрез финансово ангажиране както на бюджетни средства, така и съфинансиране от страна на работодателите.
- Предоставяне на качествена професионална подготовка в реални работни условия за над 1000 ученици от системата на Професионално образование и обучение и улесняване на реализацията им на трудовия пазар.

- Разработване на учебната документация (учебни планове и учебни програми), национални изпитни програми за професионално образование и обучение по специалностите от професиите от Списъка на професиите за професионално образование и обучение.
- Създаване на по-добри условия за експериментална работа по природни науки.
- Създаване на условия за личностно развитие на учениците чрез занимания по интереси и творчески изяви.
- Осигуряване на възможности за използване на културните институции като образователна среда.
- Повишаване на грамотността, критическото и аналитично мислене.
- Създаване на интерес и любов към литературата и културните ценности.
- Подпомагане на учебния процес чрез търсене, извличане и анализиране на информация от различни източници.
- Осмисляне на свободното време на ученика, развиване на въображението и креативността.
- Повишаване на дигиталните умения и компетентности с фокус върху обучението в STEM дисциплините.
- Изграждане на трайни навици за четене и формиране умения за учене през целия живот.

Очаквани резултати

- Създаване на модернизирана образователна среда за професионално образование, съгласувано с бизнеса, за търсени и перспективни професии.
- Възможност за работа с най-новото техническо оборудване.
- Придобиване на професионални компетентности в реални трудови условия.
- Създаване на пряка връзка между ученик и работодател.
- Разработени и/или актуализирани типови учебни планове, учебни програми, национални изпитни програми за професионално образование и обучение в партньорство с бизнеса, висши училища и колежи.

- Подобрена образователна среда за обучение по природни науки в профилираната подготовка на учениците, в т. ч. оборудвани 28 кабинети по физика и астрономия, химия и опазване на околната среда и биология и здравно образование.
- Предоставени условия за подкрепа на целодневната организация на учебния ден на учениците от начален и прогимназиален етап.
- Засилен интерес от страна на ученици, родители и училищни ръководства към целодневна организация на учебния ден.
- Засилен интерес от страна на ученици, родители и училищни ръководства към целодневна организация на учебния ден.
- Използване на музеите и галериите за провеждане на учебни часове по общообразователни учебни предмети.
- Усвояване на учебно съдържание чрез посещения на театрални постановки и концерти.
- Създаден/обогатен училищен библиотечен фонд.
- Повишен читателски интерес.
- Създаден кът – любимо място на ученика в училищната библиотека и/или на местата, позволяващи обособяването на такива пространства.
- Проведени инициативи в училищните библиотеки/„кът за четене”.
- Проведени съвместни инициативи между училища и обществени библиотеки в съответните обществени библиотеки.

Програмата се изпълнява на територията на Република България и обхваща училища и центрове за специална образователна подкрепа (ЦСОП) по чл. 49, ал. 2 от ЗПУО от системата на предучилищното и училищното образование според спецификите на отделните модули – от I до XII клас и детски градини.

file:///C:/Users/user/Downloads/3NPr_Savremenna-obr-sreda_27022020.pdf

3. Електронното обучение в стратегията за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и науката на Република България (2014-2020)

Стратегията за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и науката на Р България (2014-2020 г.) е разработена от екип висококвалифицирани професионалисти от университети, научни институти, училища и институции, ангажирани с образованието. Тя е приета с Протокол № 27.1 на редовно заседание на Министерския съвет от 02.07.2014 г. и е валидна до края на 2020 г. Основната визия на стратегията е свързана със знакови послания, които от години се обсъждат на десетки образователни форуми и конференции, но за съжаление без особена практическа реализация поне до появата на стратегията, а именно:

- Развитие на единна модерна ИКТ среда за образование, наука и иновации; ИКТ в библиотечно-информационните науки, образованието и културното наследство
- Въвеждане на интегрирано цифрово управление във всички сфери на образованието и науката и автоматизиране на административния труд на учителя, учещия се и преподавателя;
- Приоритетно развитие на общодостъпно, универсално и съвместимо (стандартизирано) електронно съдържание (вкл. достъп през собствени мобилни устройства) и значително намаляване на хартиения документооборот в сферата на образованието и науката;
- Развитие чрез ИКТ средства на нови образователни и научни услуги, регистри и общодостъпна обществена информация с цел привличане на всички потенциални участници в подкрепа на стратегията – родители, институции, фирми, граждански организации и др.

Важен успех на този ключов стратегически документ е формулирането на прагматични и измерими задачи чрез декомпозиране на основните стратегически цели. Като такива задачи можем да посочим:

- гарантиран, постоянен и универсален достъп до качествени образователни и научни ресурси и услуги;
- нормативни промени, регламентиращи обучение чрез ИКТ, легитимиращи и насърчаващи цифровото съдържание;

- ефективно включване на цялото многообразие от възможности и средства за достъп до информация отвсякъде;
- промотиране на ползите от въвеждането на ИКТ и активизиране на публично-частните партньорства;
- ускоряване на интеграцията ни в европейското и световно образователно и научноизследователско пространство;
- развитие в обучаващите се на мотивация за получаване на знания, непрекъснато самообразование и критично мислене.

От своя страна, в рамките на стратегията задачите се декомпозират на отделни групи от конкретни мерки, които намират своята реализация в три ясно обособени етапа – съответно това са Етап 1, наречен „Ключови инвестиции (2014-2015)“, Етап 2 „Мобилност и сигурност“ (2016-2017) и Етап 3 „Универсалност и устойчивост (2018-2020)“.

Нека разгледаме по елементи отделните мерки в трите етапа на стратегията и ще се убедим, че дори мерките, в които привидно няма нищо революционно, по синергичен и естествен начин те допълват най-иновативните елементи, свързани с навлизане на електронното обучение в българските образователни институции.

Съгласно стратегията, краткосрочният Етап 1 има следните елементи:

- единна опорна мрежа, свързваща РИО, висши училища и научни центрове;
- национална облачна ИКТ инфраструктура за нуждите на образованието и науката;
- резервен център за съхранение и обработка на данни и предоставяне на услуги;
- безжична (WiFi) инфраструктура в образователни институции и научни институти;
- национална електронна платформа за управление на обучението и съдържанието;
- нормативна база за цифрово учебно съдържание и ИКТ компетенции;
- пилотно внедряване на интегрирана управленска система на ниво училище и университет;
- образователен портал и електронни помагала по всички природо-математически науки.

Очевидно е, че мерките, свързани с електронната платформа за управление на обучението и съдържанието, образователният портал с електронни помагала по всички природо-математически науки и нормативната база за цифрово учебно съдържание съвсем пряко и непосредствено корелират с идеята за електронно образование. Не така седят нещата с

останалите мерки и тук последователно ще разгледаме всяка от тях в контекста именно на електронното образование.

Например, първата ключова мярка е развитието на единна **опорна мрежа**, свързваща образователни администрации и институции (Фиг.1).

Фигура 1. Изграждане на единна опорна мрежа за нуждите на образованието и науката

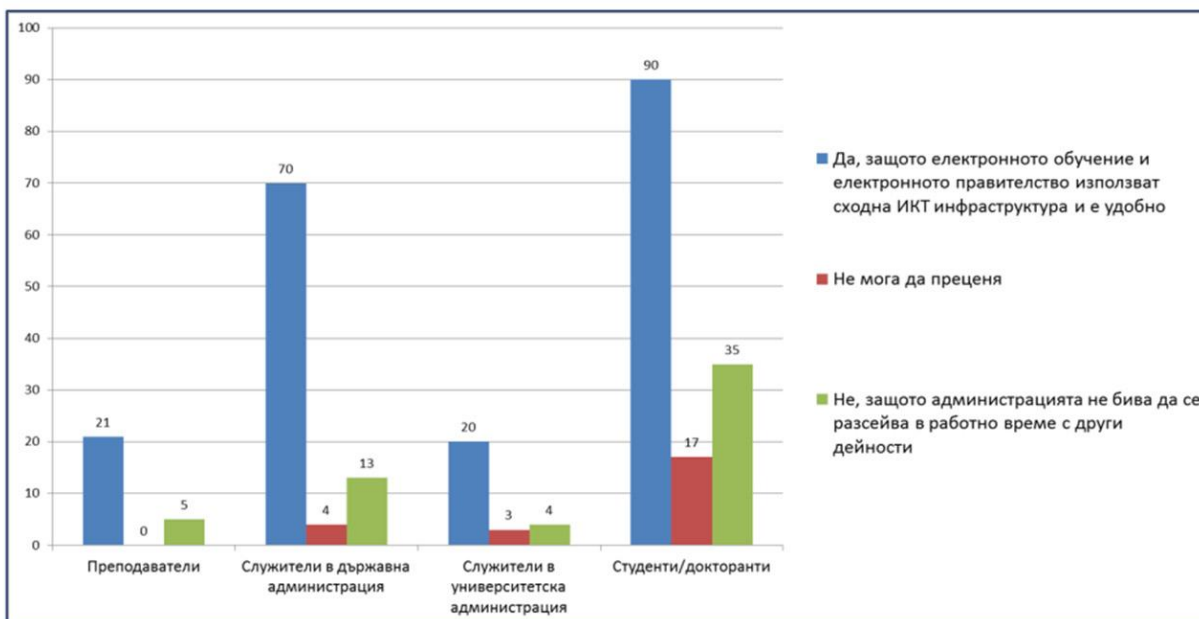

В контекста на стратегията е разбираемо, че подобна високоскоростна и трайна мрежа не е самоцел, а служи именно за обмен на голям обем мултимедийно съдържание. Това е очевидно, доколкото в чисто административната дейност не присъстват големи обеми информация, защото няма откъде да се вземат. В този смисъл е очевидно че инициативата се изнася като ключова именно заради връзката с електронното образование и големите масиви с мултимедийна информация, които ще се обменят между потребителите. Т.е. независимо от факта, че единната мрежа за повечето специалисти не е първи приоритет в списъка им с образователни иновации, то нейната роля е несъмнена и ключова за развитието на един модерен образователен процес, тъй като цялото електронно съдържание ще циркулира през нея.

В проведено в края на 2013 г. изследване, свързано с връзката между електронно правителство и електронно обучение, на анкетираните се задава въпрос, свързан с възможността да се ползва съществуващата инфраструктура за е-правителство, за е-обучение, и преобладаващата част от анкетираните намират това за съвсем естествено (Фиг. 2). Това спонтанно единодушие (независимо, че са анкетирани разнородни целеви групи – държавна администрация, университетски преподаватели, студенти и др.) само може да послужи да затвърди тезата за ролята на ИКТ инфраструктурата за електронното обучение.

Фигура 2. Разпределение на отговорите на въпрос, свързан с възможност за електронно обучение на работното място

„Смятате ли, че администрацията може да получава обучение за електронното правителство по електронен път директно на работното си място?“ – разпределение на отговорите по целеви групи

Очевидно съществуването на надеждна ИКТ инфраструктура провокира естествената идея за прилагане на електронно обучение върху нея и в този именно аспект ще разгледаме следващата мярка от този етап на стратегията – **национална облачна ИКТ инфраструктура** за нуждите на образованието и науката. Както постулира и самата стратегия: „...На базата на т.нар. „облачни“ технологии да се създаде единна информационна образователна и научна среда в Република България, да се реализира принципът на мобилност в обучението ишироко да се развият системите за дистанционно обучение и научно сътрудничество;...“, т.е. връзката между съществуването на облачна ИКТ инфраструктура и предпоставките тя да се ползва именно за нуждите на мобилното (електронно) обучение също е съвсем пряка. (Фиг. 3).

Фигура 3. Използване на „облачна“ ИКТ инфраструктура за нуждите на електронното образование

Бъдещето на е-обучението очевидно е обвързано и с **резервния център за данни**, който трябва да предоставя непрекъснати услуги, дори когато основният по някаква причина излезе от строя. Като концепция, резервният център трябва да има копие от всички важни информационни масиви и услуги, а централизирането на данни и услуги не случайно е сред дългосрочните цели на Стратегията: „...Да се увеличи значително количеството, качеството и взаимосвързаността на наличното образователно и научно цифрово съдържание на български език, което да подпомогне ефективния преход на българското общество към икономика на знанието;...“. В контекста на системата на образованието, основните услуги, които предполагат непрекъснатост и нужда от 24x7 действащ център за данни, са именно образователните онлайн услуги и възможността ученици и студенти да се учат по всяко време и от всяко място, така че очевидно и тези мерки са основно насочени към е-образованието.

(Орлин Кузов, Румен Николов, Даниела Павлова – https://unesco.unibit.bg/sites/default/files/National_Conference-May29_2015.pdf)

4. Технологиите в библиотеките – равен шанс за всички

Инициативата Глобални библиотеки на Фондация „Бил и Мелинда Гейтс“ има за цел да подобри живота на „информационно бедните“ хора, налагайки обществените библиотеки като необходими на общностите в осигуряването на достъп до информация чрез релевантни технологии. През 1995 г. Майкрософт обявява програмата „Библиотеки Онлайн“, по която повече от 200 библиотеки получават 17 млн. долара в пари и софтуер, а през 1997 г. инициативата *Global Libraries* на Гейтс си поставя за цел да осигури Интернет свързаност за всички библиотеки в САЩ. След 2000-та година библиотечната програма започва дейност и извън САЩ, като днес обхваща 18 държави по целия свят. През 2014 г. Фондацията обяви, че след повече от 20 години и над 1 милиард долара, инвестирани в библиотеки, програма „Глобални библиотеки“ значително ще ограничи дейността си през следващите 3-5 години. Очакванията са при приключване на програмата библиотеките да са по-силни в защита на собствените си интереси и на тези на местните общности.

Проектът „Българските библиотеки – място за достъп до информация и комуникация за всеки“ на Програма „Глобални библиотеки – България“

В края на 2013 г., в България приключи дейността си проектът „Българските библиотеки – място за достъп до информация и комуникация за всеки“ на Програма „Глобални библиотеки – България“. В рамките на проекта, подкрепен от Фондация „Бил и Мелинда Гейтс“ с над 13 млн. щатски долара, в 960 обществени библиотеки в 911 града и села из цялата страна (664 от тях в селища с население до 2000 жители) са внедрени общо 13 492 единици компютърно и телекомуникационно оборудване. От тях 4 395 са компютри за граждани, осигурен е и Интернет достъп. Осъществени са над 3 000 индивидуални участия на библиотекари в обучения за придобиване на ИКТ умения и за предоставяне на иновативни библиотечни услуги. След тези обучения, библиотекарите могат да консултират, обучават и подпомагат гражданите за работа с информация в Интернет среда. Открити са 290 нови работни места. Оборудвани са 50 обучителни центъра, където могат да се организират необходимите обучения за библиотекари и граждани.

През изминалите години Програма „Глобални библиотеки – България“ донесе реални и значими промени в живота както на потребителите, така и на служителите в библиотеките:

□ Библиотеките подпомогнаха социалното включване на групи, при които често липсват други възможности за достъп до информационни технологии;

- В периода 2012 – 2013 г. се предостави възможност на над 110 000 български граждани да ползват за първи път Интернет;
- Разшири се портфолиото на библиотечните услуги с нови, свързани с технологиите;
- Подпомогнаха се гражданите в търсенето на работа – близо 19 300 души са получили предложение за работа и всеки трети от ползващите тази услуга е имал успех с намиране на ново работно място;
- Помогнати са над 170 000 души да ползват услуга в тематичната област е-здраве, като близо 114 000 са подобрили състоянието си благодарение на това;
- Улесен е достъпът до административни услуги на близо 150 000 души, като близо 12 000 души са получили финансова или друга форма на социална подкрепа.

Фондация „Глобални библиотеки – България“

С учредяването през 2013 г. на Фондация „Глобални библиотеки – България“, Министерството на културата, Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията, Националното сдружение на общините в Република България, Националният дарителски фонд „13 век България“, Българската библиотечно-информационна асоциация и Съюзът на народните читалища - поеха ангажимент за съхранение и развитие на създаденото досега по Програма “Глобални библиотеки – България”. Мисията на Фондация „Глобални Библиотеки – България” е да подпомага приобщаването на българските граждани към глобалното информационно общество, да повишава качеството им на живот и да насърчава гражданското участие.

Фондация „Глобални библиотеки – България“ осъществява целите си в тясно сътрудничество с държавните институции чрез предоставяне на експертна и техническа помощ за развитие на потенциала на обществените библиотеки както за предоставяне на услуги на електронното управление (изключително важно за отдалечените населени места), така и за провеждане на секторни политики, включително и за постигането на националните цели по Европа 2020 за заетост, образование и социално включване.

Основни резултати от проучване на въздействието на програма „Глобални библиотеки“ в България

В настоящия доклад са представени основните резултати от проучване за въздействието на програма „Глобални библиотеки“, проведено в края на 2014 г., по поръчка на фондация „Бил и Мелинда Гейтс“ в България. Същото изследване се прилага и в Ботсвана, Литва и Мексико. С това проучване, инициативата Global Libraries на фондация „Бил и Мелинда Гейтс“ и подпомаганите от нея страни, имат за цел да разберат кое работи най-добре на

национално ниво, да определят по какъв начин да подобряват и развиват предлаганите услуги. Също така цели да осигури на обществените библиотеки доказателства за тяхната способност да подпомагат общественото развитие – не просто чрез традиционните показатели за изпълнение, а и чрез измерими резултати, като например: развити професионални умения, придобита образователна степен, намерена работа, спестени пари и подобрен начин на живот. Въоръжени с тези данни, от библиотеките се очаква да работят по-успешно за осигуряването на подкрепа и постигане на по-добро финансиране за обществените библиотеки. При изпълнението на проучването е използвана Системата за измерване на световно равнище на общото въздействие на библиотеките (СИОВ). Прилагането на този общ подход предоставя стандартизирани данни за всички държави от „Глобални библиотеки“ и позволява събиране на данни за определяне на общото въздействие на получените субсидии от държавите грантополучатели, както и сравнение на данните между държавите.

В нашата страна проучването се осъществи от TNS Omnibus България при постоянното експертно съдействие от страна на ФГББ. То обхваща 2500 души над 15 годишна възраст, представители на широката общественост и ползватели на библиотеките - от живеещи в големи регионални центрове и средни по големина градове до села с население от 500 до 1000 души. На участниците са зададени въпроси, свързани с услуги в обществените библиотеки, в следните области: приобщаване към цифровото общество; култура и развлечение; образование; общуване; икономическо развитие; здраве; държавна администрация и управление.

В анализа на резултатите са включени сравнения между проучванията през 2012 г. и 2014 г., когато е възможно да се правят такива корелации. През 2012 г. TNS също провежда общоевропейско проучване на библиотеките за фондация „Бил и Мелинда Гейтс“. Това предварително проучване включва България и използва подобна методика за изследване, което позволява с течение на времето да се направят определени съпоставки. Макар обаче темите, включени в двете проучвания, да са тематично много сходни, по-голямата част от въпросите са твърде различни, за да бъдат сравнявани поради една или повече от следните причини:

- Промени във формулировката на въпросите, които променят контекста и/или значението или изместват акцента;
- Въпросите обхващат различни периоди от време;
- Въпросите се задават на различни групи хора (много от въпросите в проучването от 2012 г. са зададени само на хора, които са използвали компютри с обществен достъп в библиотеки за достъп до интернет – а тази група не може да се идентифицира по същия начин в проучването от 2014 г.).

По отношение на профила на потребителя на обществените библиотеки проучването показва, че около един на десет (11% около 687 000) възрастни в България са посетили обществена библиотека през последните 12 месеца. Тази цифра е същата, както в проучването за 2012 г., при което бе установено, че 12% от населението е посетило библиотека през изминалата година. Установено е, че жените и младите хора са по-вероятни потребители на библиотеките. Като потребители на библиотека са определени петнадесет процента от жените в сравнение със 7% от мъжете. Ползването на библиотеките е било най-активно сред лицата на възраст между 15-24 години: 19% от тази група са заявили, че използват библиотека в сравнение с 10% от тези на възраст 25+. Проучването предоставя допълнителна информация за това по какъв начин честотата на посещенията се различава между тези граждани, които използват компютрите или Интернет, предоставяни от библиотеките (използвали технологиите), и тези, които не ги използват. Трима от десет (28%) от използвалите технологиите в библиотеката са я посещавали повече от веднъж седмично (сравнено със 7% от неизползвалите ги), а общо почти половината (49%) са я посетили най-малко веднъж седмично (сравнено с 16% от неизползвалите ги). По отношение на целите на използването на обществената библиотека и естеството на дейностите, които са извършвали през последните 12 месеца, почти всички отговорили (87%) са използвали услугите – заемане/върщане на книги или аудио-визуални материали, като например CD или DVD, а повече от половината (61%) са използвали библиотеката, за да търсят или четат книги или вестници. Други, често споменавани дейности, са: посещение на събитие, изложба или среща (33%); използване на фотокопирна машина или факс (28%) и други услуги, например: кафене, тоалетна или магазин (17%). Проучването от 2012 г. включва въпрос, обхващащ много сходни теми. Въпреки че, използването на съоръжения за вземане под наем се запазва същото (86% са го използвали през 2012 г. в сравнение с 87% през 2014 г.), потребителите на библиотеката в по-новото проучване не са толкова склонни да търсят вестници и книги (спад с 13 процентни пункта). Потребителите на библиотеки обаче вече са по-склонни да участват в събития, изложби или срещи (до 18 процентни пункта) и да използват компютър (повишение от 6). Потребителите на библиотечни технологии като цяло са използвали библиотеката за доста различни цели от тези, които не са използвали технологии, както е видно на следващата графика. Вероятно не е изненадващо, че тези респонденти са имали два пъти по-голяма склонност да използват фотокопирни машини или факс машини (51%), в сравнение с тези, които не са използвали библиотечни технологии (24%). Трима от десет потребители на библиотечни технологии (31%) също са получили индивидуален съвет за това как да намерят информация в интернет или как да използват компютър в сравнение с 5% от неизползвалите технологии, което предполага по-висока степен на използване на библиотеката като място за получаване на общи компютърни умения.

Основната цел на програмата „Глобални библиотеки“ е чрез достъпа до ИКТ гражданите да се приобщат към цифровото общество и до повишат качеството си на живот. На групата

въпроси, свързани с достъпа до ИКТ оборудване, се наблюдават следните резултати. Обществените библиотеки предоставят централизирано място, където служители, доброволци и посетители могат да споделят и изграждат технологични умения и опит, както и да използват цифрови услуги.

Използване на компютри и интернет, предоставяни в библиотеките

Един на всеки осми от потребителите на библиотеки (12%) са използвали библиотечен компютър през последните 12 месеца, а 14% са влизали в Интернет чрез библиотечен компютър от лично устройство през Wi-Fi връзка. Потребителите на библиотеки от мъжки пол са били почти два пъти по-склонни от тези от женски пол да използват интернет в библиотека (съответно 20% и 12%) и също така да използват компютър (съответно 16% и 11%). Тези дейности също така са пряко свързани също и с възрастта: ако една пета (21%) от 15-24 годишните са използвали библиотечен компютър през последните 12 месеца, това ниво се е понижило при всяка следваща възрастова група до 4%, а при тези на възраст 65 години и повече. Аналогично, една пета (23%) от тези на възраст 15-24 години са получили достъп до интернет в библиотека в сравнение с четири процента от тези на възраст 65 години и повече. Респондентите с по-ниско ниво на образование като цяло по-често са използвали компютърно оборудване в библиотеката в сравнение с респондентите с по-високо ниво на образование (24% от посетителите с основно и по-ниско образование в сравнение с 10% от посетителите със средно гимназиално образование, 9% от посетителите със средно професионално образование и 13% от посетителите с висше образование), като вариациите, свързани с използването на интернет, са подобни.

При посетителите на библиотеки с увреждания не са наблюдавани разлики в използването. Посетителите на библиотеки от етнически малцинства по-често са използвали интернет (40% от посетителите от етнически малцинства в сравнение с 14% от посетителите, които не са от етнически малцинства) и по-често са използвали компютър (33% в сравнение с 12%).

Безплатен достъп до интернет

По отношение на безплатния достъп до интернет показателно е, че (34%) от посетителите на библиотеки споделят, че не е имало други места, където те биха могли да ползват безплатен интернет, което се равнява на над двеста хиляди души в България (234 000). Следните маргинализирани групи са особено склонни да посочат, че не са имали алтернативни възможности за безплатен достъп до интернет, което подчертава важността на предлаганата услуга:

- По-възрастните хора: 64% от посетителите на библиотеки на възраст 65 и повече години не са имали достъп на друго място в сравнение с 14% от респондентите на възраст 15-24 години.
- Безработните и пенсионерите: 57% и 65% от всяка от тези групи не са имали други възможности за безплатен достъп.
- Хората с увреждания: 53% не са имали възможности за безплатен достъп в сравнение с 33% от респондентите без увреждания.

Достъпът логично води до увеличаване на ползването на технологиите. Над една четвърт от посетителите на библиотеки (28%) споделят, че са използвали технологии повече, отколкото биха използвали, ако нямаша достъп до обществена библиотека, като този дял се увеличава до три четвърти (74%) при респондентите, които използват компютри и интернет, предоставяни от библиотеките. Установено е, че въздействието е по-голямо при посетителите на библиотеки от някои маргинализирани групи. Посетителите на библиотеки от етнически малцинства са особено склонни да се съгласят с това твърдение, а именно – 51% от респондентите от етнически малцинства в сравнение с 28% от респондентите, които не са от етнически малцинства.

Много важна възможност, която дават обществените библиотеки е придобиването на компютърни умения – самостоятелно или с помощта на библиотекарите.

Основни компютърни умения

Пет процента от всички посетители на библиотеки споделят, че за първи път са се научили да включват и изключват компютър, както и да използват мишка, като резултат от ползването на услугите в обществената библиотека. Онези, които са използвали технологии в библиотеките през последната година, е по-вероятно да са придобили тези умения в библиотека. При определени групи вероятността да споделят, че са придобили основни компютърни умения като резултат от използване на оборудването в библиотеките е особено голяма. Четири пъти повече посетители на библиотеки, които са били безработни, са придобили основни компютърни умения в библиотека в сравнение с наетите респонденти (12% в сравнение с 3%). При респондентите от селските райони е по-вероятно да чуем, че са се научили как да включват или изключват компютър (15% в сравнение с 3% от респондентите от градските райони) и как да използват мишка (13% в сравнение с 3%).

Общи интернет умения

Благодарение на услугите в библиотеките, 8% са се научили да използват търсачка за просто търсене на информация онлайн, 5% са се научили да използват уебсайтове, 5% са

се научили да изпращат и получават електронна поща и 4% са се научили да използват софтуер за комуникация като Skype. Що се отнася до основните умения, онези, които са използвали технологии в библиотеките през последната година, е по-вероятно да са придобили тези умения в библиотека. Както и при основните компютърни умения, е по-вероятно посетителите на библиотеки от селските райони да са придобили общи интернет умения в библиотека – 17% от респондентите от селските райони са се научили да извършват просто търсене в интернет, а 11% са се научили да използват електронна поща в сравнение с 6% и 4% от респондентите от градските райони.

Средни умения в сферата на информационните технологии

Почти толкова посетители на библиотеки споделят, че са се научили да извършват сложни операции по търсене на информация в интернет (6%), колкото и онези, които споделят, че са се научили да извършват просто търсене на информация (8%). Три процента споделят, че са се научили да използват други онлайн услуги в библиотеката, като: електронно банкиране, плащане на сметки или покупка на стоки онлайн, а 5% от посетителите на библиотеки са се научили да използват Microsoft Office. И отново, респондентите, които са използвали информационни технологии в библиотека, е по-вероятно да са придобили тези умения като резултат от услугите в обществената библиотека. Като се има предвид положителното въздействие, което предоставяните от библиотеките компютри и интернет оказват върху посетителите на библиотеки, не е изненадващо, че се счита за много важно библиотеките да предоставят тези услуги. По-голямата част от потребителите на технологии считат, че е важно библиотеките да предоставят безплатен достъп до компютри и интернет (98% във всеки от случаите). Дори посетителите на библиотеки, които не ползват такова оборудване, считат, че те са важни (86% споделят това мнение за компютрите, а 87% – за интернет). За всички посетители на библиотеки, безплатният достъп до интернет и до компютри заемат пето и шесто място сред най-важните услуги, предоставяни от библиотеката. Единствените услуги, които се считат за по-важни, са книгите за четене или заемане, фотокопирните машини/принтерите и учебните материали за възрастни и деца. Основните изводи от традиционните и електронни услуги, които библиотеките предоставят в останалите области, са както следва:

Култура и развлечения

Библиотеките могат да бъдат жизненоважно място за срещи, където хората от общността могат да се събират и да получават информация за местни събития. Резултатите от това проучване показват какво е въздействието и важноста на използването на библиотеките за развлекателни и културни дейности:

Почти три четвърти (72%) от посетителите на библиотеки смятат, че за една библиотека е важно да бъде център на местната общност.

ИТ оборудването в библиотеките се счита за важно във връзка с това, че то повишава информираността на ползвателите му относно граждански или обществени активности (75% съобщават за това), а също така им помага да научават новини (62%).

Половината от посетителите на библиотеки (49% или приблизително 336 000 души) съобщават, че участват по-активно в живота на местната общност, отколкото биха участвали без достъп до обществена библиотека.

Повече от три четвърти (78%) от посетителите на библиотеки смятат, че е важно библиотеките да предоставят място, където хората от местната общност могат да се срещат, а повече от половината (57%) посочват, че това е изключително важна функция.

Образование

Библиотеките имат изключително важна роля в областта на образованието; хората могат да използват услугите на обществените библиотеки, за да придобиват и разпространяват знания и умения, да придобиват умения и квалификации, свързани с работата, както и за учене през целия живот, а учащите/студентите могат да ги използват, за да подобрят академичните си резултати.

Настоящото проучване показва важноста на библиотеките по отношение на образованието; по-специално то констатира следното:

Повече от четири пети от посетителите на библиотеки (83%) считат, че библиотеката трябва да бъде място за учене;

Осемдесет и един процента от посетителите на библиотеки четат повече в резултат на това, че имат достъп до обществена библиотека;

Почти един на всеки десет посетители на библиотеки (8%) е участвал в неформално обучение в библиотеките;

Повече от половината от учащите/студентите, които използват библиотеки (61%), са подготвяли домашната си работа там в рамките на последните 12 месеца;

Две трети от учащите/студентите, които използват библиотеки, са съгласни, че академичните им резултати са се подобрили в резултат на това;

Две пети от посетителите на библиотеки (40%, което се равнява на 273 000 души) посочват, че са по-добре квалифицирани да получат работа вследствие на това, че са посещавали библиотека, като този процент нараства до 59% сред тези, които са използвали компютри или интернет, предоставяни от библиотеките;

Почти всички посетители на библиотеки (96%) посочват, че е важно обществените библиотеки да предоставят достъп до учебни материали за възрастни, а подобен процент (95%) смятат, че е важно обществените библиотеки да предоставят достъп до учебни материали за деца.

Общуване

Услугите в библиотеката могат да играят жизненоважна роля, като помагат на хората да общуват и да се свързват със семейството и приятелите си, което е особено важно за изграждането на чувство за принадлежност и общност. Настоящото проучване констатира следното: (78%) смятат, че е важно за една библиотека да бъде място за общуване;

Около половината (42%) от потребителите на технологии в библиотеките са използвали оборудването в библиотеките, за да изпратят имейл на семейството и приятелите си през последните 12 месеца;

Половината от потребителите на технологии в библиотеките (53%) са използвали Facebook/Фейсбук, Skype/Скайп или други онлайн инструменти в библиотеката през последните 12 месеца, за да поддържат връзка;

Почти три четвърти (71%) от тези, които използват технологии в библиотеките, за да общуват със семейството и приятелите си, посочват, че са общували повече в резултат на възможността за достъп до такова оборудване в обществена библиотека – това се равнява на около 52 000 души;

Установено е, че услугите в библиотеките са изключително полезни в това отношение за онези, които живеят в селски райони, като 67% споделят, че са използвали оборудването в библиотеките, за да общуват със семейството и приятелите си чрез Skype/Скайп, Facebook/Фейсбук и други приложения.

Държавна администрация и управление

Обществените библиотеки могат да осигурят достъп до информация по административни или държавни въпроси и обществени/административни услуги, които дават възможност на обществеността да се включи в граждански активности, както и да си взаимодейства с държавни служители.

Настоящото проучване констатира следното:

Един от всеки седем потребители на технологии (14%, което се равнява на около 16 000 души) са използвали оборудването в библиотеките през последните 12 месеца, за да използват обществена/административна услуга;

Съществуват значителни предимства за тези, които са използвали компютри и интернет в библиотеките за достъп до обществени/административни услуги: почти всички (99%) споделят, че са спестили време по този начин; малко под половината (46% - 8 000 души) от тези посетители са получили финансиране или подкрепа, които са им се полагали;

Почти три четвърти (71%) от всички посетители в библиотеките считат, че предоставянето на достъп до обществени/административни услуги е важна функция на обществените библиотеки.

Здраве

Услугите в обществената библиотека могат да бъдат важен източник на здравна информация, която може да се използва при вземане на решения, свързани със здравето, както и за подобряване на физическото и психическото здраве на потребителите, а също и на другите хора, с които те споделят тази информация.

Настоящото проучване констатира следното:

Един от всеки осем посетители на библиотеки (13% - около 90 000 души) е потърсил здравна информация за себе си в обществена библиотека през последните 12 месеца. *Този процент е по-висок при тези, които са използвали компютри или интернет, осигурен в библиотеките, като 25% съобщават, че са търсили такава информация;*

Над четири пети (85%) от тези, които са търсили информация, са използвали намерената информация, за да вземат решение за своето здраве;

Осемдесет и осем процента (което се равнява на около 79 000 души) от онези, които са търсили информация, свързана със здравето, споделят, че действията, които са предприели на базата на тази информация, са спомогнали за подобряване на тяхното здраве;

Почти един от всеки десет души (9%) съобщава за това, че е търсил здравна информация за други хора.

Икономическо развитие

Услугите на обществените библиотеки са изключително важен инструмент за посетителите на библиотеки, който им помага да откриват възможности за заетост, да увеличат доходите и производителността си, както и да подобрят стандарта си на живот.

Настоящото проучване констатира следното:

Един от всеки пет (20%) потребители на технологии е търсил свободни работни места в библиотеката, а 10% са използвали оборудването в библиотеката, за да кандидатстват за работа;

Двама от пет (41%) от лицата, използвали услугите на обществена библиотека за кандидатстване за работа, са успели да започнат нова работа (което се равнява на около 11 000 души, от които 5000 са потребители на технологии в библиотеките);

По-голямата част от потребителите на технологии (76%) споделят, че използването на технологии, предоставени в рамките на обществените библиотеки, им е помогнало да спестят пари;

Три четвърти (76%) от посетителите на библиотеки посочват, че предоставянето на услуги на търсещите работа е важна функция на библиотеката, а 67% оценяват предоставянето на информация за фирмите като важно.

Посещаването на библиотеки е изключително полезно за много хора в България: като цяло, 71% от посетителите (488 000 души) съобщават за положително въздействие в поне една от седемте области на въздействие, дължащо се на посещаването на библиотеки от тяхна страна.

Специфичните области, върху които библиотеките имат положително въздействие, включват: 234 000 души могат единствено да използват безплатен интернет в обществена библиотека; 273 000 души споделят, че са по-добре квалифицирани да получат работа в резултат на достъпа до образование чрез библиотеките; 89 000 души са спестили пари чрез използване на ИТ оборудване в библиотеките; 79 000 души съобщават, че информацията, до която са получили достъп чрез услугите на библиотеките, им е помогнала да подобрят здравето си; 16 000 души са осъществили достъп до обществени/административни услуги чрез използване на технологиите в обществената библиотека – 99% от тях са спестили време, а 46% са получили финансиране, субсидии или подкрепа в резултат на това.

Съществуват също така редица области, в които маргинализирани групи имат особена полза от посещаването на библиотека и/или използването на технологии. Тук са обобщени специфичните области на успех.

Библиотеките са важен източник на достъп до интернет за някои уязвими групи:

Има най-голяма вероятност възрастните хора (над 65 години), хората с увреждания и безработните хора да не разполагат с алтернатива на библиотеките за безплатен достъп до интернет. Посетителите на библиотеки в селските райони са се възползвали в голяма степен от предлаганите услуги:

Технологиите в библиотеките са им позволили да общуват повече със семейството и приятелите си;

Те са по-склонни да използват технологиите в библиотеките, за да вземат решения за своето здраве.

Посетителите на библиотеки от етническите малцинства също са се възползвали по следните начини:

Един на всеки седем споделя, че обществената библиотека е първото място, на което е използвал интернет;

Библиотеките дават възможност на хората от етническите малцинства да бъдат по-ангажирани в своята общност.

Резултатите от изследването на въздействието на програма „Глобални библиотеки“ в България акцентират върху важноста, която информационните технологии имат за насърчаване на честото посещаване на библиотеките. Установено е, че честотата на посещаване на библиотеките е по-висока сред тези, които се възползват от ИКТ оборудването (компютри и друга техника) и/или достъпа до Интернет, предоставяни от библиотеките. Наблюдаваните големи различия между посетителите на библиотеки в селските райони и на тези в градските райони, показват изключително важната роля на ИКТ оборудването за малките населени места и за достъпа на гражданите до възможностите, предоставяни от ресурсите на глобалното информационно общество. Фондация „Глобални библиотеки – България“ се е посветила на това да работи за разширяването и усъвършенстването на достъпа до информация и знание за всеки.

(Спаска Тарандова, експерт „Библиотеки и регионална координация“, Фондация „Глобални библиотеки – България“ – https://unesco.unibit.bg/sites/default/files/National_Conference-May29_2015.pdf)

5. Ефекти от развитието на информационните и комуникационните технологии върху дейността на библиотеките

От краткия обзор на развитието на мрежовите технологии се открояват най-малко три ключови проблемни области. Те са свързани с:

- (а) обхвата на самите технологии и тяхното развитие, защото формират динамично обновяваща се и силно формализирана система, която се отличава със собствена специфика и правила;
- (б) влиянието на изкуствено създадената технологична среда (продукт на научните постижения и тяхното практическо използване) върху значими обществени подсистеми, защото предизвиква структурни изменения в тях;
- (в) въздействието на ефектите от усъвършенстването на ИКТ не само върху общественото развитие, но и върху библиотеките, защото поражда трансформации в извършваните от тях информационни дейности.

5.1. Основни проблеми, породени от новите технологии

Всъщност, ако е вярно (а то е), че новите информационни технологии влияят не само върху отделния потребител, но и върху цялото общество, тогава какво е тяхното отражение върху библиотеките. Прегледът на някои характеристики на макросредата, в която те развиват своята дейност (т. е. на ИКТ-развитието на обществото), очертава съществена тенденция: библиотеките следва да разполагат с адекватни технически условия като предпоставка за изграждане и предлагане на нови услуги, свързани с информационното общество.

В случая може да се отличат два подхода: (1) библиотеките да използват знанията на собствените си специалисти в сферите на ИКТ и самостоятелно да изберат необходим набор от технически и технологични средства или (2) да изберат партньор като външен изпълнител. Във всички случаи без предварителна оценка на нуждите и съответен подбор на инструментариум не би било възможно изграждането на адекватна технологична среда спрямо извършваните или заплануваните библиотечни дейности.

От прегледа на някои технологии на ИМО е видно и това, че библиотеките са изправени не само пред избор на подходящи апаратни средства спрямо общата си стратегия за мрежова осигуреност на дейностите, но и пред избор на подход за включване към интернет. Това е така, защото е необходимо да се вземе решение как дадена библиотека или група библиотеки ще се идентифицира в глобалното кибернетично пространство, ще се регистрира ли собствен домейн или ще се използват услугите на провайдер, компютризирана национална мрежа на библиотеките в страната ли ще се изгражда или ще се развива мрежова дейност отделно и самостоятелно, ще се поддържа(т) ли собствен(и) сървър(и), какво буквено име (DNS-адрес) ще се избере и доколко то ще е разпознаваемо за потребителите на библиотечни електронни услуги и др. под. Решението не е формално, не е и спонтанно защото е модно, а следва да бъде прецизирано и, ако се налага, при вземането му да се използва помощта на експерти и външни консултанти. То е обвързано с финансови разходи, както и с продължителна и дългосрочна организационна промяна, изискваща план за трансформации в извършваните дейности и въвеждането на нови, подбор на подходящ персонал за поддръжка на мрежовите процедури и процесите и пр.

От друга страна, възползването от една или друга технология изисква прецизно планиране. Например същността и приложението на стандартния идентификатор на ресурси (URL) следва да се има предвид от библиотеките, защото от него произтичат специфични изисквания към наименоването на записите и обвързването им във файлова структура, до която ще имат достъп потребителите на услуги или персоналът на дадена библиотека. С други думи, библиотеките следва предварително да преценят:

- как ще се назовават записите, така че те да бъдат разпознаваеми;
- къде ще се съхраняват записите и какви пътища за достъп до ресурсите ще се формират;
- какви типове файлове ще се прилагат и др.п.

Следващ пример е свързан с т.нар. протоколи.

Очевидно е, че библиотеките следва да преценят какви протоколи ще бъдат прилагани в тяхната мрежова дейност, като тази преценка трябва да бъде обвързана с планираните вътрешни процеси и електронни услуги. При необходимост е удачно да се ползват експертни оценки и външни консултанти.

От базовите и популярни услуги, достъпни чрез интернет става видно, че библиотеките са изправени пред още един проблем – избор на видове услуги, чрез които да се включат в кибернетичното пространство. Този проблем, сам по себе си, очертава специфичен кръг от въпроси. Те са свързани с:

- оценка на наличните информационни ресурси и възможностите някаква част от тях да бъдат включени в една или повече електронни услуги;
- технологична осигуреност на процесите по проектиране, поддържане и развитие на електронни услуги;
- необходими промени във вътрешноорганизационните условия в библиотеките;
- идентифициране на нуждите на потребителите и предлагането на електронни услуги с адекватна ефективност и др.

В същото време може да се търси връзка между електронния бизнес и дейността на библиотеките. Това е така, защото констатираното развитие на бизнеса, провокирано от съвременните ИКТ, очертава специфични възможности за технологично обновление на библиотеките и предлаганите от тях уникални информационни услуги. От обзора на съвременните бизнес практики става видно, че библиотеките разполагат с пазарна ниша, в която биха могли да се интегрират електронните услуги, но при условие, че намерят адекватен подход и се преборят с нарастващата конкуренция в тази сфера.

Необходимо е да се отбележи, че въпросът за включването на библиотеките в Световната мрежа чрез собствени информационни услуги има пряка връзка с наблюдаваното в последно време разрастване на WWW. Като разпределена информационна система, уеб осигурява достъп не само до документи, съхранявани в сървъри по целия свят, но и до услуги, свързани с генерирането, разпространяването и използването на информация. Наред с това обаче, уеб съществува и се развива в условията на световната комуникационна система интернет и се отличава със следните основни компоненти: комуникационна инфраструктура, компютри, програмно осигуряване, информационни обекти, човешки ресурси за поддържане на системата, потребители на услугите. Очевидно е, че WWW-технологиите могат активно да се прилагат в библиотечните дейности по моделиране и поддържане на съдържание и услуги. Ефектите от това обаче са зависими от организационната структура на библиотеките, от предвидените дейности в тях, както и от връзката с външни оператори на електронно съдържание.

За целта са необходими технически и технологични условия за прилагането на новите средства за хипертекст и хипермедия, както и персонал за тяхното използване и поддържане. Например особеностите на уебсайтовете и софтуерът за тяхното експлоатиране очертават две специфични групи от проблеми пред библиотеките:

- ако се вземе решение за включване във WWW чрез информационни продукти и услуги, каква е целесъобразната архитектура на сайта (информационна и структурна) и какъв инструментариум за нейната реализация ще бъде използван, за да се постигне ефективна връзка с потребителите;

– ако се въведе в експлоатация сайт за достъп до библиотечни ресурси и услуги, чрез какви браузъри той ще може да се използва пълноценно от възможно най-широк кръг потребители.

Може да се каже, че пренебрегването на изброените проблеми и липсата на яснота относно структурата, обхвата и предназначението на уебсайта го превръщат в скъпоструваща самоцел. Нещо повече, най-вероятно такъв сайт няма да привлече достатъчно посетители спрямо положените усилия за неговото изграждане и поддържане.

Следващ кръг от проблеми е свързан с описаното развитие на технологиите за търсачки, защото:

– библиотечните организации предлагат собствен набор от информационни услуги, основани на съхранявани само от тях ресурси;

– за да се осигури достъп до ресурсите чрез WWW е необходима експертна оценка за формата на информацията, за обвързването ѝ в електронни услуги, при това така, че тя да бъде откривана от популярните сред потребителите търсачки на киберпространството;

– машините за търсене се развиват толкова бързо, че библиотеките са изправени пред предизвикателство

– адекватно да осъвременяват наличните ресурси така, че те да бъдат достъпни за съответните търсачки.

Ако споменатите проблеми не се отчитат, въпреки положените усилия за дигитализиране на информационните ресурси и изграждането на сайтове, те ще останат на практика офлайн ресурси, достъпни „на място“ (чрез компютри в самата библиотека и на дискове) или трудно ще бъдат откривани от потребителите на новия уеб.

Библиотеките биха могли да изиграят важна роля и в развитието на И’нет обучението най-малкото в три направления. Първото от тях е свързано с осигуряването на уебдостъп до наличните информационни ресурси за образователната сфера и необходими за придобиването на знания от потребителите на библиотечни услуги. Второто направление е свързано с възможността библиотеки да предложат собствено обучение на потребителите си по използване на информационни ресурси и работа в интернет (информационна грамотност). Третото е свързано с предлагането на специализирани образователни услуги за персонала, зает в библиотечната система.

Като цяло е видно, че се очертава проблемна връзка между технологиите на ИМО и библиотеките:

- средствата за конструиране на мрежовото общество се развиват в посока улесняване на достъпа до информация, нарастване на броя на информационните услуги, разрастване на географския обхват, приобщаване на все повече потребители;
- библиотеките, от своя страна, съхраняват уникални информационни ресурси чрез надеждни и специфични библиотечни технологии. С това те могат активно да повлияят върху развитието на ИМО и върху качеството на протичащите в него процеси, но чрез адекватни на мрежовото общество средства.

Може да се каже, че доскоро, само до преди петнадесет–двадесет години, докосването до печатното слово върху книжен носител беше единствен източник на знание. Библиотеката пък беше храм на книгата. Днес препратките към публикувани материали в интернет са обичайна практика както в лични, така и в публични изяви. Търсенето в бази от данни и извличането на информация от тях е предпочитано от мнозина. Наличието на сайт е неписано задължение за всяка институция. Поддържането на блог не е инцидентен случай или лукс. Мигновената връзка без географски ограничения е достъпна за всеки, разполагащ с връзка към интернет. А какво да кажем за Google Search и подобни, чрез които всичко е на едно кликуване разстояние. Разбира се, все още се дискутират нововъведенията в икономическото пространство (и’нет икономика), но също така и в политическото (е-демокрация), и в индивидуалното (киборг).

Библиотеките, като специализирани агенти за достъп до информационни ресурси и свързаните с тях услуги, имат ключова роля и за разрастване на информационното пространство чрез новите комуникационни среди, и за преодоляване на дигиталното неравенство в изброените по-горе аспекти. Нещо повече, адаптирането на библиотеките към съвременните потребности на обществото може да ги превърне в ключов елемент на ИТ-сектора. Това се дължи на неоспоримото, че те са специализирани центрове за споделяне на информация и един от основните конструкти на информационното общество. Библиотеките са един от социалните агент на знанието, осигуряващ алтернативи за споделянето му. Доколко обаче тези организации разбират своето критично място, своята критична роля, функции и потенциал за развитието на ИМО?

5.2. Влияние на мрежовото общество върху библиотеките като организации за информационно обслужване

Променената информационна среда на обществото провокира възникването на нови дейности, поддържани от персонал с нови знания и умения. Като част от обществената система, библиотеките също са въввлечени в процеса на обновяване. Към тях все по-отчетливо се предявява претенцията да се превърнат в центрове за предоставяне на информация от всякакъв вид, за трансфер и обмен на знания. Всичко това обаче им отрежда ролята на един от фундаментите за поддържане на процеса на информационния континуум: от данни, през информация, към знания, до умения, проникновение и мъдрост. Разбира се, библиотечните организации винаги са били част от информационни мрежи за знания, но днес се възприемат като неотделим и особено важен актьор в Световната мрежа на информационното общество (*Library & Information Networks for Knowledge, LNK*). Чрез специфичните технологии за обслужване, библиотеките осигуряват многостранни информационни услуги на локално, регионално и глобално равнище. Нещо повече, на тях се придава особено значение за преодоляване на дигиталното неравенство във всички страни. Ето защо модерната библиотека би трябвало да отговаря на няколко характеристики: да е достъпна; да е адаптивна към промените в заобикалящата я среда; да е гъвкава спрямо потребностите на обществото; да е отворена, особено към развитието на информационните технологии и услуги.

Общоприетата до преди двадесетина години представа за „библиотека“ е, че тя е организирана сбирка от книги, съставена в съответствие с интереса на собственика, която се използва от него или се предоставя за обществено ползване при определени условия. Като термин в библиотекознанието, библиотеката е институция, която има за задача да набавя и съхранява разнообразни по вид документи и да осигурява физически, библиографски и интелектуален достъп до печатни и други информационни ресурси. Днес популярното виждане за библиотека се доближава до идеята за специализирана организация, която съхранява, обработва и предоставя достъп на физически и юридически лица до колекции от информационни ресурси и услуги. Промените, настъпващи в съвременните библиотечни практики, в голяма степен са свързани с предлагането на услуги от дадена библиотека чрез интернет.

Това обаче е възможно, ако е реализирана промяна във вътрешната информационна среда чрез нововъведения в следните направления:

- осигуряване на компютърно базирана технологична среда на библиотеката, която условно може да се нарече киберинфраструктура; това предполага наличие на адекватни хардуерни и софтуерни системи, средства за комуникация, стандарти;

- реорганизиране и оптимизиране на дейностите и отговорностите на персонала;
- реструктуриране на административната и управленската структура;
- промени във вътрешните комуникационни процеси;
- промени във връзките с околната среда.

Обхватът на трансформациите, както и резултатът от тях обаче е в зависимост от редица фактори, сред които определящ е типът библиотека, защото характеризира ключови индикатори за състоянието и функциите на съответната организация. С цел идентифициране на промените, които настъпват в библиотечните практики под въздействието на ИКТ, в след-ващото изложение библиотеките ще бъдат разграничени според прилаганите технологии и ще бъдат описани според следната типология: традиционна, дигитална, мрежова, от смесен тип. Това класифициране е условно и служи единствено за описание на организационните модели, съдържащи основните характеристики на промените в библиотечните дейности.

Традиционна библиотека

Според Т. Smith традиционните библиотеки (Traditional libraries; TL's) се отличават с три групи организационни характеристики, които заедно осигуряват условията за достъп до информация:

- организиране на информацията във физически информационни обекти (Information Objects; IO's), като например книги;
- физическа организация за събиране и обработване на информационни обекти в съответствие с различни атрибути, като например предмет и автор;
- организирана информационна среда, която улеснява директния достъп до информационни обекти на базата на атрибути (като автор, заглавие и предмет), както и на косвен достъп до тях (информацията, съдържаща се в информационните обекти) [Smith, 1996].

Последната характеристика очертава няколко подсистеми за подпомагане на достъпа (например организирането и поддържането на каталози, както и начина, по който колекциите са физически организирани чрез система за класифициране на библиотечни фондове).

Тази характеристика обаче се отнася до информация за информацията и поради това може да се каже, че се отнася до мета информационната среда на библиотеката.

С други думи, мета средата на библиотеката се определя преди всичко от прилаганите в дадена библиотека модели за информационно обслужване на потребители и модели за организиране на библиотечните материали.

От друга страна, мета средата има отношение и към мета данните за съхраняването в дадена библиотека. Тези мета данни предлагат кратки характеристики за отделните информационни обекти в библиотечните колекции и най-често представляват записи в библиотечни каталози. Важно е да се подчертае също така, че при организирането и управлението на мета средата и мета данните за съхраняването в дадена библиотека, определяща роля има персоналът и най-вече библиотекарите, които са водещи по значимост и за функционирането на библиотеката като цяло.

Типичният обхват на функционирането на една традиционна библиотека, макар описан доста общо, може да бъде следният.

А) Вътрешна среда

- Дейността се развива в специални помещения, поддържани и управлявани от персонала на библиотеката, които задават специфични нейни характеристики: сграден фонд, материална база, техническа база.
- Информационните обекти са организирани в библиотечни фондове по избрана система и са структурен елемент на т. нар. библиотечни колекции.
- От своя страна библиотечните колекции се отличават по тип на библиотечния материал (книга, периодично издание, географска карта, нотно издание, аудио материал и др.), по език (български, друг), по научно или тематично направление и пр.
- Набавянето на информационни обекти, организирането на библиотечните фондове, поддържането на набора от информационни услуги се осъществява от специалисти, работещи в дадената библиотека.
- Основните библиотечни дейности, извършвани от персонала, най-често са: набавяне, комплектуване, каталогизиране, заемане на библиотечни материали и обслужване на читатели, поддържане на междубиблиотечен обмен, а когато се прилагат ИКТ – и автоматизация.
- Правилата за достъп до информационните обекти се определят от персонала на библиотеката или са нормативно зададени от управляващ орган.

- Обслужването на читатели е в границите на предварително определено работна време (обикновено до 8 часа дневно) и „на място“ (в помещения на самата библиотека).
- Управлението на библиотечните дейности се осъществява от административен персонал (нерядко от библиотекар, когато в библиотеката има само един зает) и съществено влияе върху качеството и ефективността на процесите вътре в библиотеката, както и във връзките с околната среда.

Б) Връзки с външната среда

- Потребителите (наричани читатели или посетители) могат да бъдат физически или юридически лица; когато са физически лица, се отличават според възрастта, придобитото образование, занятието и др.
- Потребителите имат достъп до информацията и услугите „на място“.
- Потребителите се обслужват от библиотекари.
- Потребителите могат да използват библиотечни материали в самата библиотека или да заемат такива за ползване извън нея (за ограничен период от време и ако разполагат с читателска карта), но могат само да се консултират с библиотекар, да използват каталози и/или реферативни материали.
- Някои от достъпните за потребители услуги са срещу заплащане.
- Потребителският интерес (брой потребители, честота на използване на библиотечни услуги, предпочитани услуги и пр.) в значителна степен определя качеството на библиотечното обслужване, както и обръщаемостта на фондовете.

Дигитална библиотека

Днес традиционните библиотеки могат да приложат ИКТ за контролирано събиране, обработване и поддържане на колекции, съдържащи информационни обекти в електронен формат. Колекциите от електронни обекти се наричат дигитални (цифровизирани) и формират нова структурна единица в съответна традиционна библиотека.

Вече съществуват и изцяло цифрови библиотеки (Digital Libraries; DL's), при които достъпът до съхраняваните колекции в цифров формат е възможен единствено чрез компютърни системи (локални и/или мрежови). По същество дигиталните библиотеки са вид интегрирани софтуерни системи за управление на дигитални обекти и извличане на информация. Ето защо мета информационната им среда е значително по-различна от тази в традиционната библиотека. Тя е специално разработена за прилагане на цифровите

технологии така, че да компенсира загубата на директното взаимодействие между потребител и библиотекар. От тази гледна точка може да се каже, че библиотеката функционира чрез специализирана инфраструктура – киберинфраструктура. Различни са доминиращите библиотечни дейности, вътрешната и външната система за комуникация поради замяната на директния контакт с технологично опосредстван.

Във връзка с инициативата i2010 Digital Library в съобщение на Европейската комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите през 2005 г. е дадено следното определение за „дигитална библиотека“: „Дигитални библиотеки са организирани колекции от цифрово съдържание. Те могат да се състоят от материали, които са цифровизирани, като например цифрови копия на книги и други „физически“ материали от библиотеки и архиви. Като алтернатива, те могат да се основават на информация, първоначално произведена в цифров формат (например от сферите на научната информация, когато дигитални публикации и огромно количество информация се съхраняват в цифрови хранилища).“ Като основна причина за дигитализация в същия документ се подчертава желанието материалите да станат достъпни за потребителите в онлайн среда. В някои случаи обаче цифровизацията се използва не толкова за да направи съдържанието по-достъпно, а за да се гарантира „оцеляването на вида“. Това се отнася например за аудио-визуални материали, когато са в аналогов формат и с течение на времето качеството на записа се влошава, а рискът от заличаване се засилва. Същото е в сила и за ценни книги, карти, графични изображения и др.

И все пак, въпреки натрупания вече опит, все още съществуват проблеми с еднозначното интерпретиране и дефиниране на понятието „дигитална библиотека“. Подробен анализ на този проблем е направен в доклада от м. декември 2007 г. (*Източник: <http://eur-lex.europa.eu/>; 10.02.2010*) по проект на тема “The DELOS Digital Library Reference Model - Foundations for Digital Libraries”, в който се споделя следното: „Понятието „дигитална библиотека“ („цифрова библиотека“) се използва за системи с хетерогенен обхват и с различна функционалност. Тези системи са конструирани от дигитални обекти и репозиториуми на мета данни, справочно-свързващи системи, архиви, системи за администриране на съдържанието (разработени най-вече от ИТ-индустрията) до сложни системи, които интегрират съвременни услуги, базирани на дигитални обекти (разработени основно от изследователските среди). Това „претоварване“ на термина „дигитална библиотека“ е следствие от факта, че няма единно мнение какво всъщност представляват дигиталните библиотеки и каква функционалност е свързана с тях. Това води до липса на оперативна съвместимост при използване на съдържанието и технологиите.“ [Candela et al, 2008, p. 13]

За да се опише моделът „дигитална библиотека“, тук ще се приеме работно определение, което се основава на описаното в цитирания доклад по проекта “The DELOS Digital

Library Reference Model – Foundations for Digital Libraries (Version 0.98)” [Candela, 2008, 17–23]. В настоящото изложение под „дигитална библиотека“ ще се разбира развиваща се организация, която обхваща цифрови колекции, управлявани за продължителен период от време, и предлагаща специализирани услуги с определено качество на дигиталното съдържание за потребители. Съществуването може да е виртуално и се основава на специализирана технологична инфраструктура. По същество дигиталната библиотека обвързва в обща рамка три основни елемента:

- система за създаване и администриране на дигитални обекти;
- бази от дигитални обекти;
- софтуер за достъп до дигитални обекти и извличане на информация от тях.

6. Необходими знания и умения на персонала за модернизиране на библиотечните организации

Ключовите въпроси относно потенциала на дадена библиотека при адаптирането към новите технологични условия и променената информационна среда са свързани не само с количествените и качествените характеристики на библиотечните фондове, материално-техническото оборудване, прилаганите технологии, предлаганите библиотечни услуги, конкретните потребности на потребителите, но също така със знанията и уменията на заетия персонал. С други думи, възниква необходимост от своеобразен синтез между утвърдените квалификационни характеристики на персонала с нови такива. Това е така, защото за успешното интегриране в ИМО е от значение:

- да се идентифицират знанията и уменията на персонала относно сферите на ИКТ;
- да се осигури наличието на критичен брой библиотекари, способни да участват пълноценно в съвременното мрежово общество, прилагащи безпроблемно компютризирани технологии във всекидневната си професионална практика, квалифицирано да поддържа адекватни на технологиите библиотечни услуги;
- да се създадат предпоставки за перманентна квалификация на библиотечния персонал спрямо развитието на библиотечните и информационните технологии.

В тази връзка нека допуснем, че от гледна точка на потребителите библиотеките следва да предлагат и поддържат минимален или максимален набор от услуги.

Какви могат да бъдат тези набори от услуги?

Примерен минимален набор от групи услуги може да бъде следният:

- публичен достъп до интернет;
- достъп до каталози на други библиотеки;
- справочно-библиографско обслужване с печатни и електронни източници на информация (платени или безплатни);
- консултации за потребителите относно търсенето и намирането на информация;
- междубиблиотечно заемане.

Примерен максимален набор от групи услуги може да бъде следният:

- публичен неограничен достъп до интернет;
- достъп до онлайн услуги на съответна библиотека чрез уебсайт;
- достъп до онлайн бази с дигитални обекти на съответна библиотека;
- справочно-библиографско обслужване с печатни и електронни източници на информация (платени или безплатни, включително онлайн);
- консултации (включително онлайн) за потребителите относно търсенето и намирането на информация;
- заемане (включително онлайн, включително междубиблиотечно);
- подпомагане на потребителите при използването на компютризирани услуги на библиотеката, както и на услуги на други организации, достъпни онлайн.

Във връзка с разработването, предлагането в реални условия и поддържането на горните групи услуги, персоналът в съответната библиотека би трябвало да притежава определени знания и умения в следните направления:

- компютърни технологии (познаване устройството на компютъра и компютризирано работно място; познаване на работата с най-често използваните периферни устройства (клавиатура, мишка, принтер, скенер); умения за работа с операционна система (например Windows); умения за работа с офис приложения и специализиран библиотечен софтуер);
- компютърно базирани мрежови технологии (познаване на работата с браузъри; познаване на услугите на интернет; познаване на методите за търсене на информация в интернет; използване на съответни техники за търсене в

библиографски и пълнотекстови бази от данни; владее на комуникацията чрез имейл, Skype, ICQ и др.);

– делова комуникация (общуване с професионалната общност и с потребители);

– познаване на възможностите на другите библиотеки в областта и региона, за да може да се използват техните услуги (междубиблиотечно заемане и електронни услуги на други библиотеки).

Освен това, част от персонала следва да е в състояние да администрира информационното съдържание на сайта на библиотеката, както и да може да събира и публикува собствено електронно съдържание.

Необходимо е да се уточни, че някои дейности в библиотеките могат да бъде отдадени на външни (специализирани) организации. Такива дейности са свързани например с поддръжката на техниката (компютри, други устройства) и на софтуерните продукти, мрежовото администриране, разработването и поддържането на платформа за сайт на библиотеката (интранет, екстранет) и др. За ефективно взаимодействие с външните организации обаче също е наложително наличието поне на компютърна грамотност у част от персонала (например административния).

Към персонала на библиотеката и неговата квалификация се поставят специфични изисквания: да е добре подготвен в библиотечните технологии (за поддържането на фондовете, каталогизирането, обслужването на потребители и пр.) и, в същото време, да владее безпроблемно използването на ИКТ. Това разширяване на обхвата от знания и умения налага специализация на персонала, т. е. наличие на добре подбран екип от различни специалисти – част от тях в библиотечното направление, а друга част – в сферите на ИКТ.

Важно условие за ефективната работа на екипа обаче е персоналетът да има достатъчно добри комуникативни умения за професионално общуване с останалите специалисти. В същото време обхватът на тези специфични умения отново е разширен, защото обединява познаването на деловото общуване в библиотечната система и, наред с това, владението на някои от възможностите за комуникация чрез интернет (най-малкото електронна поща).

Като пример за актуалността на проблема, свързан с комуникативните умения, ще посоча случилото се с българските библиотеки и специалистите, заети в тях. През изминалите две десетилетия на т. нар. преход у нас беше променена и външната, и вътрешната среда за функциониране на държавата. За съжаление, след установяването на новата политическа и икономическа платформа в България, в началото на второто хилядолетие бяха утвърдени структурни модели (в политиката, бизнеса, образованието, културата), които сега просто се възпроизвеждат. Проблемът обаче не е в това, че са утвърдени и се възпроизвеждат

сегашните модели, а че те не водят до развитие, защото са продукт на „бедната и слаба държава“. Ефектите от „бетонирането“ на структурните модели се откриват както в трудностите, пред които са изправени управляващите и контролиращите органи в отделните обществени и икономически направления, така и пред преките участници в процесите „по места“ (например по предлагането на услуги за потребители от библиотеки, музеи, издателства). В подкрепа на тази констатация са заключенията в редица официални доклади на властта, а така също и в множество публикации в печата. Показателен ефект, засягащ пряко културата и, в частност, библиотеките, е „революционното“ разграждане на съществуващите до тогава ценности без да се предложи адекватна алтернатива. В периода на прехода механизмите за управление и контрол бяха променени, но и до днес се продължава с прилагането на познати от преди принципи. Друг ефект, резултат от първия и влияещ пряко върху изхода от системата на културата, е разрушаването на комуникационната среда. Вероятно поради това „свободно комуникиращото глобално село“ измести в значителна степен училището, библиотеката, музея, книгата. Ако в битов план „нарушената комуникация“ може да се разглежда като личен въпрос, в областите на културата подобен „еволюционен“ подход очертава значим обществен проблем с трайни последици за поколения напред. От тази гледна точка може да се каже, че ефективността на процесите в културната сфера, част от която са библиотеките, е в пряка зависимост не само от знанията на кадрите, но в много голяма степен от техните комуникативни умения.

Очевидно е, че описаните по-горе проблеми, свързани с необходимите знания и умения на библиотечния персонал, са ключови за качеството на библиотечното обслужване у нас. Няма съмнение, че намирането на адекватни решения ще е само от полза както за осъвременяването на библиотечната дейност, така и за доизграждането на информационното общество.

https://developbg.files.wordpress.com/2014/04/harizanova_2010_1.pdf

6.1. Изводи и препоръки

През 90-те години на XX век Джон Гуудлад изказа важна мисъл: „училището трябва да се смята за концепция, а не за физическо пространство“. Това е може би най-добрата формулировка за промяната в същността на образованието по посока на виртуалното образователно пространство.

Идеята за „училището като концепция“, изисква включването на „помощни сили“ в преподаването, като например библиотеката. Идеята за виртуална библиотека започна да се дискутира широко по същото време. В момента, имайки предвид популярното (но не

винаги правилно) мнение “че всичко, което може да се изследва е свободно достъпно на Интернет”, академичните библиотеки се затрудняват да определят бъдещата си роля в образованието [*Cochrane, 2007*].

Българските академични среди, включително библиотекарите, съзнават ясно, че библиотеката е основа, върху която се създава глобалната обучаваща инфраструктура, насочена към студента с виртуални и WWW-образователни услуги [*Янкова, 2002, с. 11*].

Виртуалното образователно пространство не може да бъде изградено без работата и помощта на тези институции, както “реалните” традиционни библиотеки, така и новия вид електронни библиотеки. Наличието на последните не означава непременно изграждането само на виртуални библиотеки и отмяната на традиционните. В повечето случаи те се разширяват и приемат ролята и на виртуални библиотеки. Без виртуалните услуги, документите трябва да бъдат доставяни по установения от години начин, добавяйки закъснението и усложненията във времето. Според приетата дефиниция, “виртуалното образователно пространство” в много отношения е като “реалното”. Разликата между двете е във видовете комуникативна размяна и асинхронността във времето. Библиотеките и съответно библиотекарите са този сектор, който предлага и обучава потребителите за стари и нови видове комуникативна размяна.

Електронните услуги на библиотеките позволяват достъп от разстояние по всяко време за учащи се в дистанционно и традиционно обучение като по този начин спестяват ценно време в търсене на материала и освобождават време за възприемането му. Много важен е фактът на глобализиране, което електронните услуги правят възможно. Достъпът до електронни каталози е само пример за лавинообразното увеличение на достъпа до информация. Тези услуги осигуряват по-лесен и по-ефикасен начин за намиране на текстове, съхранение, копиране, разпространение и междубиблиотечно заемане. Дават възможност дори на най-малките образователни институции да поддържат необходимите им колекции. Такива институции обикновено не могат да си позволят разходите на големите библиотеки за постройки и оборудване, личен състав и оперативни бюджетни-фактори, които обикновено растат пропорционално на броя на читателите.

Посочените по горе тенденции отразяват непознато до сега в историята на човечеството ниво на разширяване на достъпа до информация и знания. Ролята на библиотеките като главен фактор за достъп до различните видове информация е новото важно задължение в работата на библиотекарите. Обучението за използването на нови технологии за достъп и обмен на информация е част от тази нова роля на библиотекарите. В ерата на “instant-message” поколението [*Lenhart, Rainie & Lewis, 2001*], ролята на библиотеката като свързващо звено и обучаваща институция става належаща.

Анкета с училищни библиотекари в САЩ [Lau, 2002] показва няколко тенденции:

Налагането на нови технологии в образованието направи библиотекарите най-важни съюзници на преподавателите в образователния процес.

Те се смятат вече и за компютърни специалисти, свързващи информатици и педагози; връзката, която осигурява еволюцията на образованието към следващия технологичен стадий.

Считани са за нещо повече – за най-подходящите личности, които предоставят информационна и медийна грамотност за сегашните и бъдещи студенти [Armstrong & Furger & Chen, 2002].

За да не звучи всичко това пресилено, достатъчно е да се цитира определението на грамотността (information literacy) през XXI век на Американската асоциация на библиотекарите, [The American Library Association, 2002], като "... умението да четат и използват компютри... разбирането, че умението да търси и ефективно да използва информационни ресурси е основна за глобалното информационно общество". Последните статистически изследвания в САЩ търсят корелация между броят на училищните медийни специалисти и успеха на обучаваните, и доказват, че студентите, които се учат в институции с дипломирани медийни специалисти, постигат по високи резултати [Baumbach, 2006]. Училищните библиотекари в САЩ се наричат "медия специалисти". Причината за преименуването е фактът, че редом с традиционните им задължения, те отговарят също на нарасналите изисквания на преподавателите за мултимедийни продукти и изпълняват ролята на библиотекари за дистанционно обучение [Mertes, 1996; Borgeson, 2000]. В този смисъл Американската асоциация на библиотекарите насърчава растящата роля на професията като посредник в образователния процес.

България не се различава в това отношение от страните в Централна и Западна Европа. Според докладът на директора на европейската секция на Международната асоциация на училищните библиотеки (IASL), Моника Нилсон и координатора на проекта Вернер Шьогл, "позицията на училищния библиотекар трябва да мине през повече или по малко драматични изменения – тя/той ще се превърне във вид педагогически наставник за останалите преподаватели, тъй като мултимедийната училищна библиотека е мястото, където се представят модерни форми на преподаване". В заключение, те добавят, че "остава много да бъде направено – по-нататъшно обучение на учителите, подобрене на базата на училищната библиотека и по-добро заплащане на училищните библиотекари" [International Association of School Librarianship, 2002]

В публикации по библиотечен мениджмънт се отбелязва значително намаляване на взаимодействието с библиотекарите по традиционния начин. Като причина се посочва фактът, че все повече потребители използват услугите на библиотеката от разстояние

[Brophy, Fisher, Shelagh, & Clarke, 2002]. Тези резултати съвпадат с наблюденията на българските изследователи, че вече не човекът отива в информационния център, а информацията, генерирана в тези центрове търси и отива при тези, които се нуждаят от нея [Павлов, 2001, М-1, с. 122]. Ролята на библиотеките в тази нова тенденция не отпада, а само се променя: те са информационни центрове, които ще координират и направляват информационния поток, а също и учебни центрове, където тези, които се нуждаят от информация, се обучават, как да я използват по-ефективно.

Друго явление е, че повечето библиотеки в развитите страни работят като “хибридни” обслужващи организации, “разчитащи на балансирана смес от електронни и традиционни “информационни обекти”, за да доставят подходящи материали и услуги на потребителите си” [Brophy, Fisher, Shelagh, Clarke, 2002]. Дори когато библиотеката е с ниско технологично оборудване, характерът на услугите ѝ отново е насочен към виртуалното образователно пространство. Качеството на библиотечните услуги, а не характера им е елементът, който страда от недостатъчно добро техническо състояние.

В момента библиотекарите изпълняват и друга важна роля: тази на “доставчици на продуктите на дистанционното обучение” [Tobin, 2003]. Често пропускан фактор, извънредно важен за успеха или неуспеха на дистанционната програма е ролята на техническите служби. Разбира се, те са незаменими за техническите решения. За съжаление малко се знае за нетехническите дейности, които оказват решаващо влияние върху образователния процес. Оленски и съавтори доказват, че “доставчиците” могат непряко да окажат въздействие на обучаващата среда като “ориентират участниците към технологиите, намаляват страха от техниката сред учащите се” (включително и преподавателя), “и чрез съвети към специалистите по дистанционно обучение” [Mahadevan, 2002; Olenski, 1995]. Ролята на библиотекарите като информационни специалисти в областта на информационна грамотност се признава на все по-широко равнище [Buchanan, Luck & Jones 2002]. Ориентирането на студенти, участващи в дистанционното обучение, във виртуалното образователно пространство е пряко задължение на библиотечните работници. Това прибавя допълнителни функции на библиотекаря като учител. По този начин, старата концепция той да се счита за преподавател става отново много актуална. Библиотеката и библиотекарите могат да играят важна роля в образователната сфера чрез организиране на обучението на преподавателите и технологичното им развитие до степен на относителна хомогенност.

Кийрсли [Kearsley, 2000, p. 13] твърди, че “най-важната роля на преподавателя във виртуалното образователно пространство е тази на висока степен на взаимодействие и участие”. Муур [Moore, 1989] изброява три основни типа взаимодействие:

- между учащия се и учебния материал

- между учащ се и учащ се
- между учащ се и преподавател

Библиотеката като свързващо звено между преподаватели и технологии е организирана система, която с наличните ресурси и преподавателски контингент, може да осъществи тези видове взаимодействия.

Много важно е да се разбере, че виртуалното образователно пространство не е свързано само с дистанционно обучение, а с нарастваща бързина придобива важно значение в традиционната учебна зала. Затова се говори за хибридна учебна зала и за дистрибутивно, а не дистанционно обучение. В такъв смисъл, ролята на библиотеката като традиционна институция, където обучавани и обучавачи пребивават и комуникират на равни начала, е безспорна. Оpozнаването и използването на виртуалното образователно пространство от преподаватели и обучавачи нараства допълнително предвид новите функции на библиотеката като център на технологични иновации и нововъведения в обучението.

В заключение може да се посочи, че промяната в същността на образованието по посока на виртуалното образователно пространство не може да бъде направена без работата и помощта на библиотеките, както “реалните” традиционни библиотеки, така и новия вид електронни библиотеки. Библиотеките от нов тип електронни, виртуални, са мястото където се осъществяват, предлагат и обучават потребителите за стари и нови видове комуникативна размяна. Традиционната роля на библиотекаря прераства в информационен специалист и преподавател по информационна грамотност на различните нива на образованието. (Пламен Милтенев, Галин Цоков. *Ролята на библиотеката във виртуалната академична среда* – <http://bibliosphere.eu/?p=730>)

За да отговори на изискванията на информационната среда, в която живее, съвременният човек трябва да обогатява своите знания и умения. За да бъде конкурентно способен се нуждае от информация и познание по всяко време и на всяко място. За да просперира непрекъснатото обучение трябва да стане част от ежедневието. Сега границите на обучението се размиват, излизат извън класната стая и лекционните зали.

Е-обучението се отнася към електронния процес на познание и включва уеб-базирано обучение, компютърно базирано обучение, виртуални класни статии и дигитално сътрудничество. Същинската част на е-обучението преминава през интернет, интранет/екстранет, аудио или видео устройства, сателитна телевизия и CD-ROM. Изключително интересно е представено е-обучението в книгата “701 E-learning Tips”[3] на Masie Center [4]. Те представят типове е-обучение, изпратени от мениджъри и трейнинг специалисти от цял свят. Терминът “е-обучение” не е еднозначен с термина “дистанционно обучение”. Той се отнася и за описанието на традиционни форми на обучение, които използват елементи на дигитализация в ежедневието процес на обучение.

Тези т. нар. “хибридни курсове” в момента са доста повече, отколкото дистанционно предлаганите. Например в САЩ 70% са предлаганите дистанционно курсове и 80% хибридни такива. Е-обучението набира скорост в динамичната среда на висшето образование. Академичните библиотеки продължават да търсят как да помогнат в тази ситуация на обучение. Въпреки тромавата структура на библиотеките като цяло, може би академичните имат най-гъвкава организация, поради факта че постоянно трябва да се съобразяват с непрекъснато обновяващите се университетски структури. Библиотеката като съществена част от университетското пространство има своя незаменима роля в е-обучението.

Проблем, с който библиотеката се сблъсква като посредник в процеса на електронно обучение, е осигуряването на достъп, архивиране и дългосрочно запазване на обекта на е-обучение. Поддържането на дигитални архиви за електронно обучение не се различават от изграждането и поддръжката на електронен архив. Проблемите са същите – гарантиране на връзки към дигиталните документи в архива, как, къде и от кого да се поддържа електронния архив, на кого принадлежи авторското право. Всичко това излиза извън рамките на определена институция и може да предизвиква сблъсък на интереси. Библиотеката като институция е заинтересована да разшири възможността за интегриране на своите ресурси и услуги в университетската система. Възможност за такава интеграция са виртуалните справочни услуги. Усилията са насочени към преодоляване на типовото еднообразие на предлаганите услуги. Все още липсва система от стандарти, за да се говори за реална интеграция.

Обучението на специалистите, работещи в библиотеките и потребителите са изключително важни за електронно обучение. Принципът на е-обучението – “навреме, лично за мен и точно това” налага поддържането на високо качество от страна на библиотечния персонал в осъществяването на е-услуги.

Основа на електронното обучение са т. нар. “Course Management Systems”, познати и като “Виртуална среда за обучение” или VLEs. Това са системи за многомодулно електронно представяне на лекционни материали за студентите. Така те могат да се “свържат” със своите преподаватели, като предават електронно писмените задачи, да участват в интерактивни образователни сесии или в реално време се явяват на изпит. В подобна среда преподавателите са състояние с минимални усилия и средства да общуват индивидуално или едновременно със студентите, като това им помага и по-лесно да оценят техния труд. Самите студенти са улеснени максимално при работа в екип. Те намират “Course Management Systems” като основен портал за достъп до други услуги и ресурси, което може да задоволи една част от техните информационни нужди.

Изграждането и поддържането на такива системи са отговорност на университетите и софтуерните компании, а библиотеките са изключени от този процес. Това налага

инициативата да излезе от самите тях. Те ще трябва да разгърнат услугите си в нова образователна среда, използвайки технология, която е извън техния контрол. Оптимизирането на традиционната класна стая с електронни средства променя начина, по който студенти и преподаватели достигат до, създават и използват информация. Това предполага възможност да се създават нови услуги. За целта е необходимо библиотеките да ревизират своята политика и да рекламират незаменимите си ресурси, за да заемат водеща роля в процеса на е-обучение. Естествено е библиотеките да управляват този процес, тъй като разполагат с тази възможност поради адекватно развиваните до сега услуги. Необходимо е те да използват изградените библиотечно-информационни мрежи и натрупаните архиви от ресурси за изграждането на системи за електронно обучение.

Традиционно университетите наблягат върху централизирането на услуги, не се опитват да изградят у студентите навици за приспособяване към индивидуалните изисквания на преподавателите. Дигиталната среда разрешава на студентите да достигнат до неограничен брой ресурси, включително и тези на библиотеката в едно уеб пространство. Това е най-ефективното и евтино решение за оползотворяване на институционалните архиви и възможност на библиотеката да предостави достъп до ресурси, да се прехвърлят в една дигитална среда.

Електронното обучение предлага на библиотеките интеграция и облекчаване на техните бюджети, като ги свързва директно с преподаватели и студенти и им позволява да управляват процеса на преподаване, обучение и извършване на изследователска дейност, както и достигането на отдалечени групи от потребители. Традиционно на библиотеките се гледа като на звена, които поглъщат огромни средства без реална възвращаемост. Комбинирането на услугите на електронното обучение с тези на библиотеката се вижда по-приемлив и по-икономичен модел от гледна точка на университетската администрация. Това е алтернатива, да се привлекат към библиотеката онези читатели, които по принцип ползват единствено Интернет средата.

Важно е библиотеките да разберат кои традиционни услуги се налага да останат в този си вид, кои да се реорганизируют и кои новосъздадени се вписват добре в новата учебна среда. Поддържането и управлението на дигитални архиви би трябвало да са задача на библиотеката в университетската организация. Необходимо е библиотеката да се превърне в активен и продуктивен участник в процеса на изграждане на университетска информационна система за управление на обучението.

Не съществува еднозначно решение за това как библиотеката да се интегрира във виртуална среда на образование. Културните бариери и финансовият фактор са от основните пречки за пълно интегриране между висшите училища и техните библиотеки, както и за по-високо ниво на надинституционално коопериране. В повечето университети отделните звена създават проекти за развитие на дигитални услуги, но много рядко се

обръщат към специализираните звена (библиотеки, компютърни отдели, планови отдели и др.) за експертна и практическа помощ. Това пречи на създаването на единна инфраструктура, която би оптимизирала функционалността.

От гледна точка на студентите всяка услуга трябва да бъде предлагана по удобен, бърз и ефективен начин. Двете концепции за интеграция на услугите и съвместимост на системите трябва да намерят своето изражение в резултатите при ползването на интегрирана система за електронно обучение. Положително в тази насока е разбирането, че преподаването и методите на обучение са неразривно свързани с технологията.

В крайна сметка и висшите училища и библиотеките осъзнават, че схващанията за управление на знанието трябва да се осъвременят. Библиотеките постепенно разбират, че не е необходимо да притежават съдържанието, до което осигуряват достъп, достатъчно е да се намесят в процеса на управление на знанието. (*Десислава Милушева, Гергана Мартинова. Е – обучение и ролята на академичните библиотеки – <http://bibliosphere.eu/?p=947>*)

Библиография

1. Европа има нужда от своите библиотеки: наследство и знание за по-силен Европейски съюз. София, България, 26 февруари 2018 г. <http://www.eblida.org/News/2018/бг_SOFIA_Declaration_FINAL.pdf>
2. Информация за страната – Република България. // *European Commission, Strategy, Shaping Europe's digital future, Policies.* <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/informaciya-za-stranata-republika-bulgariya>>
3. Карта на знанията и уменията. // *ВУМК. Висше училище Международен колеж.* <<http://lic.vumk.eu/bg/za-nas/karta-na-znaniyata-i-umeniyata>>
4. Кузов, Орлин, Румен Николов, Даниела Павлова. Електронното обучение в стратегията за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и науката на Република България (2014-2020 г.). // *ИКТ в библиотечно-информационните науки, образованието и културното наследство* Сборник с научни доклади и съобщения, 29 май 2015 година. Състав. Таня Тодорова, Евгения Ковачева, Румен Николов. София, 2015, с. 14-23. <https://unesco.unibit.bg/sites/default/files/National_Conference-May29_2015.pdf>
5. Милтенев, Пламен, Галин Цоков. Ролята на библиотеката във виртуалната академична среда. // *Библиосфера.* <<http://bibliosphere.eu/?p=730>>
6. Милушева, Десислава, Гергана Мартинова. Е-обучение и ролята на академичните библиотеки. // *Библиосфера,* <<http://bibliosphere.eu/?p=947>>
7. Министерство на културата на Република България. <<http://www.mc.government.bg>>
8. МОН. НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА „ОСИГУРЯВАНЕ НА СЪВРЕМЕННА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА”. <https://www.mon.bg/upload/22069/3NPr_Savremenna-obr-sreda_27022020.pdf>
9. Отчет на НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА „ЦИФРОВА БЪЛГАРИЯ 2025” и Пътна карта към нея към декември 2019 г. // *МТИТС, Информационни технологии, Политики.* <<https://www.mtitc.government.bg/bg/category/85/otchet-na-nacionalna-programa-cifrova-bulgariya-2025-i-putna-karta-kum-neya-kum-dekemvri-2019-g>>
10. Оценка на въздействието на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2008-2013 г. <<https://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=144>>

11. Становище на ИФЛА относно библиотеките и развитието. Прието от Управителния съвет на ИФЛА, Сингапур, 16 август 2013 г. ББИА. <<https://www.lib.bg/consult/Полезни-документи-на-ИФЛА/Манифести/45-Становище-на-ИФЛА-относно-библиотеките-и-развитието>>
12. Тарандова, Спаска. Технологиите в библиотеките – равен шанс за всички. // *ИКТ в библиотечно-информационните науки, образованието и културното наследство* Сборник с научни доклади и съобщения, 29 май 2015 година. Състав. Таня Тодорова, Евгения Ковачева, Румен Николов. София, 2015, с. 39-57. <https://unesco.unibit.bg/sites/default/files/National_Conference-May29_2015.pdf>
13. Харизанова, Оля. Библиотеките и мрежовото общество. Ефекти и трансформации. София : УИ „Св. Климент Охридски“, 2010. 288 с. <https://developbg.files.wordpress.com/2014/04/harizanova_2010_1.pdf>
14. EUR-Lex. Официален вестник на Европейския съюз. <<http://eur-lex.europa.eu/10.02.2010>>
15. National Strategy for Lifelong Learning for the Period 2014-2020, as adopted with DCM No 12 of January 10, 2014. <https://www.mon.bg/upload/6561/strategy_LLL_2014_2020.pdf>
16. National Strategy for Lifelong Learning of The Republic of Bulgaria for the period 2008-2013. <https://web.minedu.government.bg/upload/6600/LLL_strategy_01_10_2008.pdf>
17. Partnership Policy for Triggering Lifelong Learning, Innovation and Change. Report: Bulgaria. Проект № BG05M9OP001-4.001-0065. <http://ips.bg/Uploads/LifeLongLearning/III_41920_Country%20report_ESF%20Project_Bulgaria_revised_final.pdf>
18. Press-release of the Ministry of Education and Science (16.11.2017): <<https://mon.bg/?go=news&p=detail&newsId=2829>>
19. Vocational education and training in Bulgaria. Short description. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. <https://www.cedefop.europa.eu/files/4161_en.pdf>